

Simply Update
Your Quipley

Simply say
up to
Simple

1915.info

Մարկ Արեն
Վարս Զարենց

ԴԱՐՉՅԱԼ
ՍԻՐՈ
ՄԱՍԻՆ

Երևան
bookinist
2022

ՀՏԴ 821.19-3
ԳՄԴ 84(5Ը)-4
Մ 370

Արեն Մարկ, Վարս Զարենց

Մ 370 Դարձյալ սիրո մասին: Վեպ / Մարկ Արեն,
Վարս Զարենց.- Եր.: Բուկինիստ, 2022.- 232 էջ:

Մարկ Արենի և Վարս Զարենցի հեղինակած «Դարձյալ սիրո մասին» վեպը հանճարեղ բանաստեղծ, բժիշկ Ռուբեն Սևակի և Յաննի Ապպելի անմահ սիրո պատմությունն է:

Ազգակործան դաժան եղեռնի ծանր օրերին Սևակին փրկություն առաջարկող թուրք պաշտոնյային սառնասրտորեն մերժած Ռուբեն Սևակը գերադասում է դաժան մահը, քան հավատուրացության միջոցով իր կյանքը փրկելը...

Որպես սիրո առանձին հուշարձան ներկայացվող «Դարձյալ սիրո մասին» գրքի յուրաքանչյուր էջ լի է հավերժական սիրով ու սիրո իմաստնությամբ...

թվացեսցե՛ք

5 1915. թ. 50
Կայե

ՀՏԴ 821.19-3
ԳՄԴ 84(5Ը)-4

ISBN 978-9939-66-358-6

© Բուկինիստ, 2022
© Մարկ Արեն, 2022
© Վարս Զարենց, 2022

ԽՄԲԱԳՐԻ ԿՈՂՄԻՑ

Սիրելի՛ ընթերցող,

Երբ հասնես այս ավելի քան հարյուրամյա պատմության իրական ու չնչվող փաստերի վրա Մարկ Արենի և Շուշան Դազարյանի համահեղինակությամբ ստեղծված «ԴԱՐՁՅԱԼ ՄԻՐՈՒ ՄԱՄԻՆ» վերտառությամբ գրքի վերջին էջին ու ծանրացած սրտով փակես այն, կարծում եմ, քո դիմաց անպայման հառնելու են ընդամենը երկուսուկես տարի առաջ հազարավոր գեղեցկագույն, կրթված ու ծաղիկ հասակում իրենց հայրենի հողը զավթիչներից պաշտպանելու համար ոտքի կանգնած և ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ զոհաբերված հայորդիների՝ «44-օրյա» պատերազմի տեսարանները... Բայց, հարկավ, ոչ վախից երկրից փախչելու և այն հանիրավի թշնամուն հանձնելով կորցնելու, այլ հիշողությունդ միշտ արթուն պահելու, բոլոր թեր ու դեմ փաստերը համադրելով՝ բուն ճշմարտությանը հաս-

նելու և բռունցքովելո՞ւ համար, քանզի հիշողություն չունենալը հավասարազոր է չլինելուն, վերջիվերջո, «այլոց մեջ» ձուլվել-կորչելուն կամ քո իսկ հողի վրա վախեցած, ստրկացված, գլխահակ ապրելուն, քանզի որտեղ էլ լինի և երբ էլ լինի, պատերազմով վախեցնելով, միայն ոչինչ չստեղծողն է մոլեգնությամբ ցանկանում... կործանել ստեղծողին՝ սեփականելու համար նրա հողն ու ինչքը, պատմությունն ու մշակույթը... Բայց... Բայց ո՛չ սերը ՌՈՒԲԵՆ և ՅԱՆՆԻ ՍԵՎԱԿ-ՉԻԼԻՆԿԻՐՅԱՆՆԵՐԻ և հին ու նոր՝ չարի նույն ձեռագրով զոհ գնացածների՝ գեղեցիկ սկսված, ավելի քան գեղեցիկ շարունակված ու բիրտ ուժի դիմաց անգամ չերկնչած ԵՐԿՈՒ ՀՈԳՈՒ ՍԻՐՈՒՑ ՀԱՄԱՄԱՐԴԿԱՅԻՆԻ ՎԵՐԱՃԱԾ ՄԵՐԸ, նաև ԴԱՐԵԴԱՐ ՀԱՐԱՏԵՎՈՂ ՄԵՐ ՏԵՍԱԿԻ ՄԵՐԸ առ մարդկությունն ու մարդկայինը, առ գեղեցիկն ու հարատևելու արժանին, ԱՌ ԱՍՏՎԱԾ ՄԵՐ ՄԵՐԸ, քանզի ՄԵՐԸ ՉԻ՝ ՄԱՀԱՆՈՒՄ, քանզի ՄԵՐՆ ԱՆՄԱՀ Է...

ԴԱՐՉՅԱԼ

ՍԻՐՈ

ՄԱՍԻՆ

Աշուն էր:

Օրինապահ Շվեյցարիայում նույնիսկ տարվա եղանակներն են խստորեն փոփոխվում ըստ օրացույցի: Դեռ երեկ աղմկում էր խամրած կանաչով խաբող օգոստոսը, իսկ սեպտեմբերի մեկին, թվում է, թե երկինքը դարձել էր բամբակյա ու ձանձրալի. անդադար տեղում էր անձրև, թրջում ամեն ինչ ու փրփրում ցեխոտ ջրափոսերում և իր ծանր, խոշոր կաթիլները տպում սալահատակին թափված տերևների վրա...

Քամին իրար էր տալիս փողոցի ծառերի կատարները, որոնք ասես իրենց կիսամերկ ուրվագծերն էին թաքցնում սեպտեմբերյան մառախուղի սավանի տակ: Այգու նստարաններին սառել էր ամառվա շունչը. նոր սկսվող աշունը քամել էր նրա վերջին կաթիլը: Հին լապտերից կիսախավար, փոշոտ լույս էր ծորում: Երեկոն կարճացել էր: Չնայած եղանակի կտրուկ փոփոխությանը՝ կիսադատարկ զբոսայգում տաք վերարկուների մեջ փաթաթված՝ արկածներ էին որոնում անհոգ սիրահարները: Նրանց տեսապատկերի վրա կտրուկ առանձնանում էին հովանոցներով պաշտպանված նրբաճաշակ երկու տղամարդիկ, որոնք անշտապ զբոսնում էին կենտրոնական ծառուղիով:

– Օգոստոսը նման էր կիրակնօրյա երեկոյի, – լռությամբ խզեց խորհրդավոր տեսքով երիտասարդը:

– Գեղեցիկ էր համեմատությունը, կեցցեն, Ռուբեն, – գովեց ուղեկիցը և, թաքցնելով ժպիտը, շարունակեց, – դու շուտով կհավակնես եղբորդ՝ Սևակի բանաստեղծական դափնիներին:

– Յուրաքանչյուրին՝ իրենը, – խուսափողական արձագանքեց Ռուբենը:

– Դե, եթե յուրաքանչյուրին՝ իրենը, ապա ուզում եմ խոստովանել, որ պետք է վերանայես կարգավիճակդ, – մի պահ լռությունից հետո արձագանքեց Ռուբենի զրուցակիցը:

Ռուբենն ուշադիր նայեց ուղեկցին:

– Բեռնար, դու գիտես, որ ես չեմ ախորժում հանելուկներով զրույցներից:

– Բարի, ես կփորձեմ լինել ավելի պարզ, – պատրաստականությամբ հայտարարեց Բեռնարը և խորը շունչ քաշելով՝ շարունակեց: – Դու հավանաբար նկատել ես, որ հիվանդանոցի և բուժկետիդ ընդունարաններում քեզ սպասողները կանայք են: Հիմնականում՝ օրիորդներ, և հազվագյուտ՝ այրիներ:

– Ինձ հետաքրքրում է միմիայն նրանց առողջական վիճակը և բացարձակ չի հուզում այն հարցը՝ նրանք ամուսին ունեն, թե՞ ոչ, – անկիրք ծայնով պատասխանեց Ռուբենը:

– Հենց ցավն էլ այն է, որ նրանք մեծ մասամբ բացարձակ առողջ են, – արձագանքեց Բեռնարը և արտահայտիչ դադարից հետո լրացրեց, – եթե հաշվի չառնենք նրանց «սրտի ցավը»:

– Բայց և այնպես, ցավը, – նկատեց Ռուբենը:

– Տվյալ պարագայում՝ «բայց և այնպեսի» փոխարեն երևի գերադասելի է կիրառել «այնուամենայնիվ» բառը, – մի պահ մտածելուց հետո ասաց

Բեռնարը և, նկատելով ընկերոջ հարցական հայացքը, շտապեց պարզաբանել.

– «Մրտի ցավ» ասելով՝ ես նկատի ունեմ այն զգացումը, որ նրանք տաժում են քո նկատմամբ:

– Դու չափազանցնում ես,– ժպտաց Ռուբենը:

– Ամեննի՛ն,– ուսերը թոթվեց Բեռնարը և ծանր հոգոցով շարունակեց,– տվյալ պարագայում դու նույն հաջողությամբ կարող ես համարել, որ չափազանցնում է ողջ քաղաքը:

– Լո՛րջ,– զարմացավ Ռուբենը:

– Ավելի՛ քան,– հաստատեց ընկերը և շարունակեց պաթետիկ ձայնով,– և զուտ այդ հանգամանքից ելնելով՝ ես՝ քաղաքի դատական բժիշկ Բեռնար Դարմոնս, կարելի է ասել, լիազորված եմ քաղաքի կողմից քեզ կոչ անել ուղղել այս անթույլատրելի վիճակը:

– Բայց ինչպե՛ս,– զարմացած կանգ առավ Ռուբենը:

– Շատ պարզ,– կանգ առավ նաև Բեռնարը և ափը դնելով սրտին՝ բացականչեց,– ամուսնացիր և վերականգնիր հանգստությունը:

– Դու կատակում ես,– ասաց Ռուբենը:

– Հավատա, ես լուրջ եմ, քան երբևէ,– խոստովանեց Բեռնարը:

– Ինչպե՛ս կարելի է լուրջ խոսել նման անհեթեթ բաների մասին,– համբերությունը կորցրեց Ռուբենը,– միգուցե Դուք արդեն գտել եք նաև հարսնացուի՞ս: Ես հուսով եմ, որ մի չքնաղ օր Աստված ինձ կպարգևի իմ սերը,– կանգ չառնելով՝ շարունակեց Ռուբենը,– բայց թե ե՛րբ, գիտի միայն ԻՆՔԸ:

Անձրևը փոխվեց տեղատարափի, քամին կրկնակի եռանդով էր ձգտում խլել նրանց ձեռքերից

հովանոցները, և ընկերները միմյանց հրաժեշտ տալով՝ քեցին զբոսայգին՝ այնտեղ իբրև լիիշխան տեր թողնելով մոլեգնած տարերքը:

Գետափնյա փողոցի անկյունի երկհարկ առանձնատունը, որը շրջապատված էր վայրի բնության հրաշք եղևնիներով և որի մոտակայքում լավում էր գետի վշտոցն ու գորտերի կոկոռոցը, գողտրիկ էր միայն անտեղյակների համար:

Առանձնատունը, որի առաջին հարկը համարվում էր մասնավոր բուժկետ և որը վարձակալում էր Լոզանի հիվանդանոցի գլխավոր բժշկի օգնական Ռուբեն Չիլինկիրյանը, ուներ չորս հարկաբաժին: Բժշկի և նրա երկվորյակ եղբոր հարկաբաժինը ոչ այնքան մեծ, բայց հարմարավետ էր:

Եղբայրները վարձակալել էին դեմ-դիմաց բացվող սենյակները, և նրանց բացարձակ նմանության պատճառով հարևան կենվորները հաճախ մատնվում էին զվարճալի շփոթության:

Տանտերը, եթե ինձ չի դավաճանում հիշողությունս, պարոն Մալոն, շատ խիստ և աստվածավախ մարդ էր և նույնը պահանջում էր իր կենվորներից: Առանձնատան ետնամասում կար ոչ մեծ կացարան և բոլորին իր հսկողության տակ պահելու համար պարոն Մալոն ապրում էր այդ տնակում:

Երեկոն երկնքից առանձնատան տանիքին մաղում էր ստվերներ. մայրամուտն ասես մարող մոմի լույս լինե՛ր՝ հսկայական պատուհանով սենյակի պատշգամբին:

Թափանցիկ վարագույրի ետևից երևում էր արդեն մեզ ծանոթ Ռուբենը:

Մենյակում տիրում էր բժշկին հատուկ կարգուկանոն. պահարանում միատող դասավորված էին հիվանդների առողջական պատմությունների թղթապանակները: Մեղանին դրված լուսանկարների շրջանակում ծնողների կանչող հայացքն էր, պատերին՝ չստորագրված, բայց, միաժամանակ, արժանի կտավներ և մեկ տասնյակից ավելի պատվոգրեր ու շնորհակալագրեր: Դեպի կիսաբաց պատուհանը դանդաղ, ծխամորճի բուրավետ ծխի նման սահում էր Բեթհովենի լուսնի սոնատը:

Ռուբենը հայացքով շոյեց ծնողների լուսանկարը և մտքով տեղափոխվեց այնտեղ, ուր վայելել էր անհոգ մանկություն, հիշեց երկաթագործ հորը՝ Հովհաննես աղա Չիլինկիրյանին, որի երազանքն էր Ռուբենին տեսնել որպես բժիշկ: Հպանցիկ հիշեց վարժարանում սովորելու տարիները...

Առավոտյան ժամը տասն էր, երբ աշխատավայրում լսվեց մի աղմկալի խառնաշփոթ: Աշխատակիցներն անհանգստացան. մուտքի դիմաց հավաքվել էր մի հոծ բազմություն:

Կուտակումներ առաջացնողները հիմնականում կանայք էին, ավելի ստույգ՝ երիտասարդ օրիորդներ: Նրանք ցնորվում էին հենց միայն այն պատճառով, որ, առանց որևէ հիմնավոր գանգատի, փորձում էին միմյանց հրելով՝ ներխուժել բժշկի աշխատասենյակ:

Չնայած դրան ետևում օգնական բուժքրոջ՝ գոնե հարաբերական լռություն հաստատելու ջանքերին՝ աղմուկը հասել էր Ռուբենի աշխատասենյակ:

Պատուհանից երևացող Ռուբենի միտքն ասես մշուշվեց, և նա ակամա հիշեց այն դժվարին ժամանակահատվածը, երբ նոր էր տեղափոխվել Լոզան...

Համալսարանի խուլ ու համր և անճոռնի «Քվազիմոդո» պարետը նրան ուղեկցել էր տասրտասնհինգ հոգու համար նախատեսված կացարան և ցույց տվել իրեն հատկացված մութ, առանց պատուհանի նեղլիկ ննջարանը, իսկ մշտապես զբաղեցված երեք աշխատանքային սեղանները պետք էր ինչ-որ «հրաշքով» համատեղել, այն դեպքում, երբ համալսարանից վերցրած գրքերը պետք է կարդար, մշակեր և ժամանակին հասցնէր ավագին: Պետք է սնվէր ամենօրյա տապակած կարտոֆիլով ու մսի չնչին կտորտանքներով, իսկ ճաշարանում... Իսկ ճաշարանում ուտեստների գներն անհանդուրժելի էին նրա «կիսածակ» գրպանի համար: Նրա հիշողության մեջ ցմահ տպավորվեց այն ամիսը, որը մեծ դժվարությամբ կիսել էր այլազգի ուսանողների հետ, որոնք ապրելով խրախճանքներով՝ իրենք իրենց շարունակ գտնում կամ կորցնում էին աղմկոտ գարեջրատներում: Մի քանի շաբաթ այսպես դիմանալուց հետո Ռուբենը որոշեց բնակարան վարձակալել, որտեղ երազում էր գտնել փափագած հանգստությունը:

Միայնության առաջին երեկոն էր, որ ցանկացավ տեսնել քաղաքը աշնան մշուշում:

Աչքաբաց ընկերները պատմել էին, որ ամեն մի փողոց աչքի է ընկնում հղփացած երիտասարդներով. նույնիսկ 18-20 տարեկան աղջիկներով, որոնք Լոզան էին եկել առանց խնամակալների և ուրախ-զվարթ թափառում էին քաղաքի աղմկալի վայրերում:

Ռուբենն արդեն տեղեկացված էր կանացի վտանգավոր գրոհների մասին, սակայն այն որդիական պատասխանատվությունը, որ կրում էր իր հոգում, և ծնողներին տված խոստումը՝ զերծ մնալ ժամանակավոր կապերից ու խրախճանքներից, նրան ապահով կերպով թաքցրել էին մի ամուր կաղապարի մեջ, որից՝ զսպվածության այդ տիրույթից, դուրս կգար այն ժամանակ, երբ կկատարվեին երազանքները...

Շատ բարոյական ու ազնիվ մարդ էր պարոն Մալոն, որը երբեք չէր հանդուրժի անբարո ու սխալ վարքագիծ իր հյուրատանը, և հենց առաջին հանդիպման ժամանակ խոր հավանության արժանացրեց Ռուբենին, երբ վերջինս մոտենում էր իր կացարանին. Մալոն պատուհանից ակնապիշ դիտում էր երիտասարդին, որը չէր նկատում իրեն ուղղված հայացքը:

Ռուբենը նայեց շուրջը. ոչ ոք չկար: Բռնեց դռան ոսկեփայլ թակոցը, մի քանի անգամ թակեց, և բացված դռան առջև կանգնեց հաղթանդամ, ճաղատ, ճերմակ, չսափրված դեմքով Մալոն՝ փորը դռնից առաջ, իսկ ինքը՝ դռնից այն կողմ, որ սպայական խիստ հայացքով նայեց Ռուբենին ու, հոնքերը վեր թոցնելով, հարցրեց.

– Դուք ի՞նչ եք ուզում, բարեկամս:

– Դուք պարոն Մալոն եք, – իր հերթին հարցրեց Ռուբենը:

– Ես ինքս պարոն Մալոն եմ, – քթի տակ ժպտաց տանտերը:

Այդ ժպիտը որոշ թեթևություն բերեց երիտասարդ Ռուբենին:

– Այդ դեպքում ես ձեզ մի խնդրանք ունեմ: Կրթություն ստանալու նպատակով մի քանի ամիս է, ինչ տեղափոխվել եմ Լոզան: Ուսանողական հանրակացարանում տիրում է սարսափելի իրարանցում. նորեկներին վերահսկելն անհնար է, հները խրախճանքի մեջ են քսանչորս ժամ անընդմեջ, իսկ ես կրթության վերաբերյալ ունեմ լուրջ նպատակներ: Եվ այդ միջավայրն այլևս հանդուրժել չեմ կարող...

Խոր հոգոց հանեց Մալոն, սառած ճակատից իջեցրեց ձեռքը, շոյեց կենվորի գլուխն ու հրավիրեց ներս:

– Բավական է, ներս արի, նոյեմբերին այսքան դրսում չեն մնա, կշարունակես տանը:

Ռուբենը շեմին զգված շորի վրա մի քանի անգամ թաց կոշիկները քսելուց հետո անցավ ներս, որտեղ այնքան կոկիկ ու հավաք էր, որ ասես մաքրելուց հետո տանը չէր եղել ոչ մի շունչ:

Տյուրասենյակը ո՛չ փոքր էր, ո՛չ էլ մեծ:

Մուգ կապույտ բազմոցին ծածկված պատկած էր տասնամյա մի մանչուկ՝ Ջոնը. այդպես նրան դիմեց հայրը՝ Մալոն:

Աղմուկի վրա հարևան սենյակից ներս մտավ 18-ամյա գեղեցկուհի դուստրը, բարևեց, հյուրի աչքերին չնայելով՝ վերցրեց նրա ոչ նոր վերարկուն և իսկույն ետ գնաց, իսկ Ռուբենն էլ զուսպ, չնայելով օրիորդին, քայլեց դեպի վառարանը: Նստեցին դրա շուրջը: Թեյնիկը, գուրոշի արձակելով, քլթքլթում էր՝ խոնավացնելով օդը:

– Ասում ես՝ ինչո՞ւ ես եկել, – կրկին հարցրեց տանտերը:

Ռուբենը, ծանր շունչ առնելով, նորից սկսեց պատմել, սակայն Մալոն ընդհատեց.

– Ես տանը լավ օղի ունեմ, ոչ բոլորին եմ հյուրասիրում, – հյուրին սեղանի մոտ կանչելով՝ ասաց նա և չսպասելով Ռուբենի պատասխանին՝ ձայնեց.

– Եսթեր, բեր օղին:

«Եսթեր», – կարծես փորձելով ճաշակել անվան համը՝ մի քանի անգամ մտքում կրկնեց Ռուբենը, բայց խնդրեց, որ դեմ չէր լինի, եթե թեյ խմեին օղու փոխարեն. այն ժամանակ նա ընդհանրապես անտարբեր էր ոգելից խմիչքների նկատմամբ և. «Վերջիվերջո, – մտածեց, – գուցե սա իրեն փորձելու հնարք է»:

Մինչ Ռուբենը մտքերի մեջ էր, Եսթերը սկուտեղին դրած բաժակները խնամքով դասավորեց սեղանին: Ուսերին սև սաթի պես փոված վարսերի տակից կանաչաչյա Եսթերը հպանցիկ նայեց Ռուբենին, հետո ժպիտը թաքցրեց սև փնջի ետևում:

Հայրը, խախտելով լռությունը, դիմեց Ռուբենին.

– Հայ ես, տղաս:

– Հայ եմ, պարոն Մալո: Բայց ի՞նչ իմացաք, – զարմացավ Ռուբենը:

– Ձեր մեջ ինչ-որ աստվածային բան կա: Պատմիր քեզանից, – ասաց տանտերը:

– Ծնվել եմ Սիլիվրիում, հայրս երկաթագործ է: Պոլսում ավարտել եմ Պերպերյան վարժարանը: Մեր գերդաստանում առաջինն եմ, որ, իբրև ապագա բժիշկ, սովորում եմ համալսարանում:

Մալոն սեղմեց Ռուբենի ձեռքը.

– Տղաս, դու անկասկած կդառնաս լավ բժիշկ և գուցե հենց դու էլ հանես այս վիճակից իմ գավակին:

Եվ ոտքի կանգնելով՝ քայլեց որդու ուղղությամբ:

Գանգրահեր տղան, անկասկած, հիվանդ էր և այդ մեկ ժամվա ընթացքում ո՛չ վեր կացավ, ո՛չ մոտեցավ սեղանին և ո՛չ էլ խոսեց:

Մակայն Ռուբենը ոչինչ չհարցրեց՝ մտածելով, որ գուցե քայլն անպարկեշտ դիտվի, այլ ոտքի կանգնեց, սեղմեց Մալոյի ձեռքը, շնորհակալություն հայտնեց ջերմ ընդունելության համար և գնաց դեպի դուռը, բայց քիչ հետո լսեց տանտիրոջ ձայնը և դեռ դարպասին չհասած՝ շրջվեց:

– Տղան, գուցե շրջես տանը, և քեզ համար սենյանի ընտրես: Ասեմ քեզ. ունեմ Բեռնար անունով մի կենվոր, որ երկար տարիներ ապրում է այստեղ, լավ տղա է, իրեն ասել եմ. «Եթե լավ կրթություն ստանաս, մեծ մարդ կդառնաս»,– Մալոն գրնգուն ծիծաղեց ինքն իր ասածի վրա, մեկնեց բանալիների համարակալված խուրճը և ավարտեց,– շրջենք, տես. որ սենյակը հավանես, բանալին վերցրու:

Պտույտ գործեցին տան ետնամասով և սանդուղքով բարձրացան վեր:

Պարոն Մալոն հաշվեց.

– Առաջին, երկրորդ, հինգերորդ, յոթերորդ և իններորդ սենյակներում արդեն ունեմ կենվորներ: Մնացածն ունեն գրեթե նույն տեսքն ու գինը: Մեկ սենյակ էլ ունեմ քիչ ներքևում: Բայց ոչ ոք չի կամենում այդ տարածքը, ուստի քեզ կտրամադրեմ մատչելի գնով:

Ռուբենը մի պահ մտորեց. հավաքած գումարով և ծնողների օգնությամբ հազիվ կարողանար բավարարել սպասվելիք ծախսերը: Դեռ որոշակի մի գումար էլ պետք էր գրքերի համար:

- Ես հենց դա էլ կընտրեմ, պարոն Մալո, իսկը ինձ համապատասխան է,- որոշեց Ռուբենը և հանկարծ, չգիտես ինչու, լրացրեց,- և հարմար՝ երկուսիս:

- Միթե մենակ չես, տղան,- հարցրեց տանտերը:

- Երկվորյակ եղբորս հետ եմ:

- Նա էլ է բժիշկ դառնալու:

- Նա բանաստեղծ է,- ժպտաց Ռուբենը,- ես այսօր ևեթ կտեղափոխվեմ,- ասելով՝ սեղմեց տանտիրոջ ձեռքն ու մի քայլով իջավ սանդուղքը:

Դարպասի մոտ Ռուբենի դիմաց մանրիկ ու փութկոտ քայլերով ելավ Եսթերը:

Չնայած այն բանին, որ երիտասարդը շտապում էր՝ կանգնեց, շնորհակալություն հայտնեց, ներողամտորեն նայեց աղջկան և հեռացավ: Այդ օրը նրա մտքում մնացին անպատասխան հարցեր. ինչ կատարվեց իր՝ Ռուբենի հետ. միայն այն, որ սենյակը հավանեց... Դս՛ էր պատճառը, որ շտապում էր, թե՛ մեկ այլ հարց էր մտատանջում: Իսկ երեխան... Ինչո՞վ է նա հիվանդ, և որտե՞ղ էր մայրը: Ապա հուսադրեց ինքն իրեն, որ ամեն բան կարգին է ու շտապեց դեպի քաղցրավենիքի կրպակը:

- Ինձ անհրաժեշտ է մի քանի սովարաթղթե արկղ, գուցե օգնե՞ք,- գրպանից հանելով մեկ ֆրանկ՝ ասաց Ռուբենը, գնեց նաև քաղցրավենիք, բլիթներ, ջեմ ու որոշեց,- «Որպես շնորհակալություն՝ կտանեմ Մալոյին»:

Հանրակացարանի դիմաց սպասում էր զգզված մազերով տիրուհին՝ «Բվազիմոդոյի» կինը, որ լսել էր, թե Ռուբենը.- «Դրան տեսե՞ք, չի՞ հարմարվել... պահ-պահ-պահ... Եվ ինքը թքած ունի, քանի որ կան մարդիկ՝ իր սիրելի կենվորները, որոնց հետ մշտա-

պես գարեջուր է վայելում ինքը: Իսկ սա՛, այս անմարդամոտը»... իսկ ինքը... տիրուհին, ումից վախենում և ում հարգում են բոլորը (և ումից՝ անմաքրասերից ու գարշահոտ բուրողից, դրսում խուսափում էին նույնիսկ... բաժակակիցները)...

Եվ Ռուբենը ոչինչ չասաց, երբ սենյակի դռան առջև հանդիպեց նրան, միայն բարևեց և գլուխն անմիջապես թեքեց. սուկալի էր բուրում:

Ներսում ամեն ինչ պատրաստ էր, միայն պետք էր դրանք խնամքով դասավորել ստվարաթղթե արկղերի մեջ: Վերցրեց անհրաժեշտ գրքերը, իսկ մնացածը, որ ուսանող ընկերները տվել էին լավության կարգով, որպեսզի ավելորդ ծախսեր չանի, վերադարձրեց տերերին: Հրաժեշտի պահին Ռուբենը նրանց խոստացավ, որ կայցելի երբեմն-երբեմն, բայց այլևս չի կարող ապրել այդ թոհուրոհի մեջ...

Նոյեմբերի սկիզբն էր, մառախլապատ եղանակ, ճանապարհն էլ կիսեր բավականին ժամանակ, և Ռուբենի շտապողականությունն իրեն հրում էր առաջ... Այնուամենայնիվ, երկու կառք պետք եղավ. ծանրոցները տեղավորեց մեկում, իսկ ինքը՝ գրքերով, նստեց մյուսը:

Ռուբենը ձեռքերը կրծքին ծալած՝ հենվել էր բաց պատուհանագոգին, բայց երբ տեսավ այդ կնոջը, իսկույն հասկացավ, որ սա այն դեպքն է, որի մասին նրան քիչ առաջ զգուշացնում էր Բեռնարը. երբ կանայք, առանց որևէ հիվանդության ու պատճառների, փորձում են իր հետ շփման եզրեր գտնել:

- Բարև Ձեզ, բժիշկ: Իմ անունը Ազաթա է:

- Ես Ձեզ լսում եմ,- լայն ժպիտով պատասխանեց Ռուբենը,- նստեք խնդրեմ և նկարագրեք, թե ինչն է ձեզ անհանգստացնում:

Կինը, չնայած Ռուբենի ջերմ վերաբերմունքին, դեռ համրացած էր, ասես քիչ առաջ ինքը չէր դռան ետևում աղմկողներից մեկը, և բժշկի ժպիտն ընդունելով որպես մտերմության նշան՝ դանդաղ մոտեցավ նրան՝ հաշվի չառնելով, որ բժիշկը չի էլ փորձում մոտ լինել իրեն, և առանց պարկեշտության ու ամոթի, ասես մի խաղ սկսելով՝ մատով հպվեց Ռուբենի բաճկոնի կոճակին՝ ակնհայտ դարձնելով իր ցանկությունները:

- Ներեցե՛ք,- ասաց նրան Ռուբենը,- ես վստահ եմ, որ դուք հիմա անհիմն կերպով սխալվում եք,- հանգիստ ու ցածրաձայն շարունակեց նա:

Շփոթված կինը լարված մթնոլորտը թուլացնելու նպատակով սկսեց արդարանալ, բայց ոչ թե ներսում այդ պահին կատարված միջադեպի համար, այլ փորձելով արդարացում գտնել դրսի իրարանցման մեջ.

- Հասկանո՞ւմ եք, դրսի խառնաշփոթությունն ու աղմուկն այլ պատճառով է. բոլորիս ցանկությունը ձեզ հետ շփվելն է,- խոստովանեց Ազաթան՝ ցույց տալով դուռը,- նրանցից շատերը,- եզրափակեց նա,- ամենևին էլ հիվանդներ չեն:

Ռուբենի անտարբերությունն ու հանգստությունը հարձակողականության էր մղում կնոջը, իսկ երբ սկսվեցին անհիմաստ արդարացումները, Ռուբենն արդեն չէր էլ նայում նրա կողմը, այլ սկսեց աշխատանքային սեղանի վրա դասավորել ինչ-որ թղթեր: Ազաթան ձեռքի ափով ծածկեց դեմքը, կարծես հասկացավ իր գործած սխալը, որի հետևանքով

էլ արժանացավ բժշկի արհամարհական վերաբերմունքին, և սկսեց կնկնալով բացատրել.

– Հավատացե՛ք, բժիշկ, դրսում այն պատկերն է տիրում, ինչի մասին ես պատմում եմ...

Չցանկանալով այլևս լսել այդ անհեթեթությունը՝ Ռուբենը նրան դուրս հրավիրեց:

Ագաթան իրեն վիրավորված զգաց, որ Ռուբենն իրեն՝ որպէս կնոջ անուշադրության մատնեց...

Նա գայրացած դուրս եկավ, նայեց սպասողներին և կարծես հասկացնում էր, թե այս ամենն անիմաստ է. ներսի տղամարդը սառնասիրտ մեկն է, որն իր սրտում չունի... Ոչ-ո՛չ, ոչ թե սրտում սեր չունի, այլ... սիրտ չունի. սովորական մարդկային մի սիրտ, և որի ամբողջ բարեհաճությունն ու համակրանքը սուկ մասնագիտական մոտեցում է, բժշկական պարտք... երբ անգամ չկամեցավ օգտվել իր նման մի կնոջ սիրահետությունից...

Արդեն երեկոյան ժամը ինն էր, երբ հիվանդանոցում վերջապէս տիրեց համեմատաբար հանգիստ մթնոլորտ: Ծանր աշխատանքային օրը մոտենում էր իր օրինաչափ ավարտին, և անձնակազմը երազում էր գտնել վաստակած հանգիստը, երբ հանկարծ մուտքի կողմից լսվեց օգնության կանչող մի ձայն. 25-ամյա երիտասարդի հայացքը լի էր վախով ու անհանգստությամբ:

Ընդունարանում վայրկենապէս իրարանցում սկսվեց:

Պատկառելի տարիքի բարձրահասակ մի տղամարդ ձեռքերի վրա պահել էր անգիտակից, գրեթե կիսամեռ մի օրիորդի: Նա հիվանդանոցի դռների դիմաց հանդիպել էր Ռուբենին, որն արդեն վերջացրել էր աշխատանքը և ցանկանում էր տուն

գնալ: Աղջկա բազուկներն արյունոտ էին, արյունով էր ներկված նաև նրա ողջ հագուստը, իսկ դեմքը սփրթնած էր կիտրոնի նման:

Ռուբենը մոտ եկավ, որպեսզի ստուգի ակնաբիրերը և... տեսածին չհավատաց. Եսթերն էր՝ պարոն Մալոյի դուստրը:

Ռուբենի մարմնով դող անցավ, և կասկածը համակեց նրան. մեծ պատասխանատվությամբ գրկեց Եսթերին՝ հասկանալով, որ կորցնելով ժամանակը՝ կկորցնեն հիվանդին:

Կարգադրեց արագ նախապատրաստել վիրահատարանը. հերթապահ բժիշկներից ներկա էր միայն ինքը:

Անձնակազմից ոմանց հետաքրքրում էին դեպքի մանրամասները, բայց ոչ ոք չէր համարձակվում բժշկի ներկայությամբ հարցեր տալ աղջկան ուղեկցողներին:

Երիտասարդն ու տղամարդը մնացին ընդունարանում, իսկ Ռուբենը վիրահատարանում բուժքույրերի հետ փորձում էր դադարեցնել դաստակների բավականին խոր կտրվածքների արյունահոսությունը...

Բարեբախտաբար, երակային արնահոսության հետ կապված թթվածնային քաղցը դեռ չէր վնասել մարմնի կարևորագույն համակարգերը:

Տղամարդը, որն ընդունարանում հիստերիկ նուպայի մեջ էր, անընդհատ կրկնում էր, թե աղջկան այս վիճակին է հասցրել «այն սրիկան», և իրեն պատեպատ տալով՝ ավելի էր սրում իրավիճակը:

Կլորիկ դեմքով, ցածրահասակ և ոչ այնքան գրավիչ արտաքինով, բայց շատ հմուտ բուժքույր Վենեռան բժշկության մեջ մեծ փորձ ունեցող մեկն էր և

քմծիծաղով էր նայում երիտասարդին, իբր՝ «Երևում է, որ այնքան էլ մեղավոր տեսք չունես»:

Տղամարդուն հանգստացնող ներարկելուց հետո վերջինս այնքան անհասկանալի էր պատմում ամբողջ եղելությունը, որ բուժքույրը, այդպես էլ ոչինչ չհասկանալով, սկսեց լրացնել հիվանդության պատմության թերթիկը:

Երբ Ռուբենը դուրս եկավ վիրահատարանից, նրանց, այնուամենայնիվ, չհաջողվեց հասկանալ, թե վերջիվերջո ինչ էր կատարվել իրականում այդ «եռանկյան» ներսում, կամ ինչ կապ կա Մալոյի դասեր և այդ տղամարդկանց միջև:

Առաջին քայլը, որ ցանկանում էր անել Ռուբենը, Մալոյին շտապ տեսնելը պիտի լիներ: Ուստի, ըստ ընդունված կարգի, պետք է տեղեկացվեին օրինապահ մարմինները, և Ռուբենը խնդիրներից խուսափելու համար տեղյակ պահեց ղեկավարությանը. ի վերջո, առկա էր ինքնասպանության փորձով ծանր հիվանդ, որով արդեն պարտավոր էր զբաղվել դատական բժիշկը: Նա զանգահարեց Բեռնարին և պատմեց եղելությունը, իբր՝ այսպես ու այսպես, կատարվել է ինքնասպանության փորձ, և ցավալին այն է, որ աղջիկը ոչ այլ ոք է, քան նախկին տանտիրոջ դուստր Եսթերը, և, երևի, անպատասխան սիրո պատճառով է:

Ի պատասխան նրա պատմածի՝ Բեռնարը կեկատակ ասաց.

– Ռուբեն, ընկերս, շուտով նման մի մեղքի մեջ էլ ինքդ կընկնես՝ մերժելով և սառը վերաբերմունք ցույց տալով տասնյակ գեղեցիկ կանանց ու օրհորդների:

Ռուբենը, որպես կատակ չընդունելով ասվածը կամ կատակը չհասկանալով, սկսեց մեկ անգամ ևս

բորբոքված բացատրել, որ ինքը բժիշկ է, իսկ այցելուները՝ հիվանդներ, և ոչ թե կանայք, որոնց կարելի է նայել այլ աչքով, և ասելով դա՝ դրեց լսափողը:

Մեկ ժամ չանցած՝ վկաներից քննություն վերցնելու եկան երկու քննիչներ, որ նախ մի քանի հարց տվեցին Ռուբենին:

Եսթերը՝ կյանքի հետ հաշվեհարդար տեսնող օրիորդը, անհերքելիորեն գեղեցիկ էր. նորածին երեխայի նման փափիկ, սպիտակամաշկ, երկար սևաաթ մազերով, իսկ աչքերն էլ՝ ասես անձրևաբեր ամպեր:

Նա դեռ գիտակցության չէր եկել. Ռուբենը կարգադրել էր հարկ եղած դեպքում կրկնել հանգստացնող դեղը՝ միաժամանակ բուժքույրերին հանձնարարելով ուշադիր լինել, և երբ հիվանդը ուշքի գա, անմիջապես տեղեկացնել իրեն:

Արդեն ուշ գիշեր էր, բայց նա չէր էլ շտապում տուն. անհամբեր սպասում էր աղջկա հետ զրույցին, սակայն, իմանալով որ աղջիկը մինչև առավոտ քնած կմնա, որոշեց սովորականից երկար վայելել գիշերային սառը օդը, զբոսնել խորդուբորդ փողոցներով և դուրս գալով հիվանդանոցից՝ սկսեց դանդաղ քայլել՝ տարվելով այն մտքերով, թե տեսնես ինչպե՞ս կդասավորվեր կյանքը, եթե ծնողներն իրեն չուղարկեին սովորելու:

Հիշեց, թե ինչպես էր հայտնվել սիրո կապանքների մեջ, ինչի պատճառով երկար ժամանակ չէր տրվում այլ սիրո հրապուրանքներին: Նա կարծես շարժվում էր գիտական կանոններով, իսկ երջանկությունը, որ նմանվել էր հարաբերական մի հասկացության, թվում էր, իր կյանքում պիտի հայտնվի տիեզերական պարզ հաջորդականությամբ:

Գիշերն անցավ կարճ ու աներազ: Անարև ու մռայլ եղանակ էր, իսկ մտքերը քամու նման Ռուբենի ուղեղում խփվում էին այս ու այն կողմ:

Ինչպես «բոլոր ճանապարհները տանում են դեպի Հոռն», այնպես էլ փողոցը, որի երկայնքով քայլում էր Ռուբենը, նրան բերեց դեպի հսկա եղևնիների ստվերում թաքնված առանձնատունը:

Սենյակը կիսամութ էր՝ կահավորված դարաշրջանի ոգուն համապատասխան, և գրեթե ամբողջ տունը պաստառապատված էր մուգ երանգներով: Պատերին փակցված էին նկարներ, որոնց ծագումը նշված չէր, բայց զգացվում էր անհայտ վարպետի հնուտ ձեռքը: Գրապահարանի հաստափոր գրքերը վկայում էին, որ այս տանը բնակվում է խելացի ու բանիմաց մի մարդ: Բժշկական գրքերին չէին զիջում տարբեր լեզուներից կատարված գեղարվեստական թարգմանությունները: Մի դարակում էլ խնամքով դասավորված էին ձեռագրեր:

Ռուբենը չէր ձգտում ճոխության, ոչ էլ սիրահար էր երևակայական փառքի: Նա ուներ մի հատուկ աշխարհ, որը լցված էր արտասովոր կյանքով, և սենյակում տեղ գտած իրերը համապատասխանում էին նրա հակումներին ու զգացմունքներին:

Մինչ ծագող արեգակը տեսանելի էր դարձնում նրա սենյակը, Ռուբենը խոհանոցում իսկական ճաշկերույթի պատրաստություն էր տեսնում: Խոհարարական գոգնոցի և բժշկական սպիտակ գլխարկի ետևում թաքնված էր համերի ու հոտերի մի իսկական հանճար: Ախորժակ գրգռող բույրն արդեն ամենուր էր: Մակայն մինչ հնդկահավը և ալպիական տապակած պանիրը կհայտնվեին սեղանին, մի քանի անգամ լսվեց դռան թակոցը, որից այն

կողմ կանգնած էր Ռուբենի՝ ազնվական դեմքով ու երանելի ժպիտով ընկերը՝ մեզ արդեն ծանոթ Բեռնարը: Նրա ձեռքին թղթով փաթաթած մի շիշ կար, որի երևացող կափարիչը հուշում էր Բեռնարի միակ թուլության առկայությունը՝ գլինթվեյնը՝ համեմունքներով հարստացված գինեհամ, շվեյցարական ծագում ունեցող այն խմիչքը, որը կարող է յուրահատուկ հմայք պարգևել ցանկացած սեղանի:

Հյուրը երանելի ժպիտով խոր ներշնչեց ախորժալի մսաբույրը, շիշը տվեց Ռուբենին և նրան ձեռքով հեռացնելով իր ճանապարհից՝ ասաց.

– Մի քանի հազար քայլ արեցի, որպեսզի համտեսեմ քո պատրաստած համեղ տապակաները, – ու սլացավ դեպի խոհանոց:

– Դե դու ինձ վաղուց չես այցելել, քո այլ աշխարհիկ կյանքում ամեն բան այնպես է խառնված... Եվ ինչպես ես հասցնում. միաժամանակ մի քանի սիրային արկածներ, աշխատանք, հանգիստ... – թիկունքի կողմից փնթփնթաց Ռուբենը:

– Սիրային արկածներն արդեն իսկ մեծ հանգստություն են, բարեկամս, – քարոզչական տոնով արձագանքեց Բեռնարը:

– Անհնար է, եղբայրս, դրանք ավելի շուտ գլխացավանք են, քան հանգիստ, – չհամաձայնեց Ռուբենը:

– Դու դա պնդում ես իբրև տեսաբան, իսկ ես հմուտ փորձագետ եմ, – հռչոաց Բեռնարը:

Երբ Ռուբենը տաք ուտեստը ձեռքին մոտեցավ սեղանին, ընկերն արդեն անհոգ հյուրասիրվում էր:

– Իսկ դու երբևէ «փորձել ես նրանց», հենց թեկուզ՝ փորձելու համար, – հարցրեց նա՝ նայելով

Ռուբենին, - չէ՞ որ երկուսս էլ գիտենք քեզ համար խենթություններ թույլ տվող կանանց, որ նույնիսկ առանց պատճառի են հիվանդ ձևանում:

- Ուրեմն, իմացած եղիր, եղբայրս, ես երբեք արկածներ չեմ որոնում, նույնիսկ չեմ էլ կամենում փորձել, - չոր ձայնով արձագանքեց Ռուբենը: - Չեմ ընդունում զգացմունքները խառնակել, - (իսկ մտքում մայրենիով ավելացրեց՝ «հարամել»), - մի քանի օրվա հաճույքների հետ: Դա Աստծո կամքն է. ամեն բան՝ իր ժամանակին:

- Երբ Աստված չի լսում, սատանան է խառնվում կյանքի սխալ դասավորությանը, - հռոռաց Բեռնարը:

- Սատանան: Սատանան գործում է նաև կանանց մեջ, և միայն Աստծուն է հայտնի, թե ինչ կա նրանց մտքում, - հիշելով Ագաթային և առավոտվա միջադեպը՝ խոր հոգոցով ասաց Ռուբենը:

Երբ ճաշեցին ու դուրս եկան փողոց, Ռուբենը հանկարծ հիշեց.

- Եթե դժվար չէ, ճանապարհին մտնենք հիվանդանոց, տեսնեմ, թե ինչպես է երեկվա «հերոսուհիս», որն իրեն մի լավ «քառատել էր»:

- Ճիշտ ես ասում, - իսկույն համաձայնեց Բեռնարը, - գրույցով տարված՝ մոռացա հարցնել, թե ինչ էր եղել, ինչն էր պատճառը:

- Դեռ չգիտեմ, երեկ շատ թույլ էր, - ասաց Ռուբենը, - ցավագրկողներն օգնեցին, որ քնի:

- Ես կգրուցեմ նրա հետ՝ իբրև դատական բժիշկ, - խոստացավ Բեռնարը, ու, ի զարմանս Ռուբենի, չգիտես ինչու, ավելացրեց, - և միգուցե աղջկա ապագա հայր:

Երբ Ռուբենն ու Բեռնարը ներս մտան, բուժքույր Վեներան Եսթերի հիվանդասենյակում էր:

Բժիշկներն իսկույն նկատեցին, թե ինչպես է աղ-
ջիկը նեղվում իրենց ներկայությունից և, չնայած
ուշքի էր եկել, բայց ցավազրկողների ազդեցության
տակ քնած ձնացավ:

Բեռնարը, այնուամենայնիվ, հայացքով հարց-
րեց՝ քնած է, ինչին Վեներան գլխի շարժումով հաս-
կացրեց՝ ո՛չ: Նրանք զգում էին, որ օրիորդը պատ-
րաստ չէ որևէ մեկի հետ քննարկել իր արարքը, և
երբ դուրս եկան միջանցք, Վեներան ասաց, որ աղ-
ջիկը ծանր ապրումների մեջ է, և նրա հետ խոսելու
համար ժամանակ է պետք...

Քիչ անց եկավ քննիչը, որը, մեկ-երկու խոսք
փոխանակելով բժիշկների հետ եղանակի մասին և
դուռը թեթևակի թակելով, մտավ հիվանդասենյակ:

Սակայն օրիորդը չէր կամեցել նույնիսկ այքերը
բացել, ուր մնաց՝ որևէ բան պատմեր:

– Հարմար պահ չես ընտրել հարցաքննելու հա-
մար, բարեկամ,– ասաց Բեռնարը,– նա դեռ ծանր
հոգեվիճակում է, հարկավոր է սպասել:

Քննիչին ճանապարհելուց հետո Ռուբենն ու Բեռ-
նարը դուրս եկան քաղաքային այգի՝ զրոսնելու:

Դրսում զով էր, վերջին մի քանի օրերին եղա-
նակն ասես խելագարվել էր. մերթ քամի էր, մերթ
մառախուղ, մերթ թեթևակի գունատ արև, որն այն-
քան գեղեցիկ էր, ասես թափանցիկ օդը մենապա-
րում էր նրա կաթկթացող շողերի հետ:

Վաղուց էր, ինչ Շվեյցարիան չէր ունեցել այդպի-
սի հաճելի օր...

Ռուբենն ու Բեռնարը քայլում էին դեպի կենտ-
րոնական պուրակ, երբ նրանց դիմաց դուրս եկան
մեկը մյուսից գեղեցիկ երկու աղջիկներ: Նրան-
ցից շիկամազը ժպտալով քայլեց դեպի Ռուբենը,

մոտեցավ, ջերմորեն փաթաթվեց, սիրալիիր համբուրեց այտն ու ասաց:

– Ողջույն, Սևակ, ինձ ցնցեցին քո տողերը, կերազեի, որ դրանք ինձ ձոնված լինեին:

Բեռնարը գլուխը թեքեց ու ժպտաց, իսկ Ռուբենը ետ քաշվեց և շփոթված ասաց.

– Ներեցեք, բայց ես Սևակը չեմ, այլ նրա երկվորյակ եղբայրը:

Աղջիկը շփոթված նայեց ընկերուհուն, հետո՝ Ռուբենին, ապա՝ Բեռնարին՝ ասես հարցնելով. «Սա կատակ է, թե՞ ոչ», և տեսնելով Բեռնարի լրջացած դեմքը՝ հապճեպ խնդրեց ներել իրեն ու շտապեց հեռանալ:

Բեռնարը հայացքով ուղեկցեց աղջիկներին և ուշադիր նայեց Ռուբենին:

– Երբ ես ծանոթացնելու եղբորդ՝ Սևակի հետ:

– Մի օր, երբ նրան բռնացնեմ տանը,– խուսափելով ուղիղ պատասխանից՝ խոստացավ Ռուբենը և շտապեց փոխել թեման:– Ես ունեմ շատ ավելի կարևոր զբաղմունք. շուտով պետք է ներկայացվեն ապագա գիտական աշխատանքների համառոտագրությունները, իսկ ես դեռ պատկերացում էլ չունեմ դրանց ցանկի մասին:

– Իսկ դու պատկերացնում ես, թե ինչ սպանալիք է իրենից ներկայացնում անձնական կյանքի բացակայությունը տղամարդու համար,– հետաքրքրվեց Բեռնարը:

– Ամեն ինչ իր ժամանակն ունի,– խելամտորեն պատասխանեց Ռուբենը:

Բավականաչափ զբոսնելուց հետո Բեռնարը հրաժեշտ տվեց ընկերոջը, բայց Ռուբենը տուն չէր շտապում: Քայլերը նրան տանում էին մեկ այլ այգի, որտեղ քչերն էին զբոսնում, և ետևում թողնելով

մութ փողոցի աղմուկը՝ սկսեց բարձրանալ քարե աստիճաններով:

Այգում գրոսնում էր աշնան քամին:

Ռուբենը թեթևակի դողաց ու նստեց անշուք նստարանին, որի վրայի ներկը ճրճթում էր հնությունից: Նա ձեռքերը ծալել էր կրծքին, շարժը բարձրացրել դեպի ծնոտը և լուռ հետևում էր երիտասարդին, որը քշվորում էր դիմացի աղբամանը: Նայելով շուրջը և մոտակայքում ոչ ոքի չնկատելով՝ վերջինս ամբողջ մարմնով խրվեց աղբակույտի մեջ, հանեց մի կապոց, որում գտավ հին, չորացած հացի կտորներ, նստեց խոնավ ասֆալտին և սկսեց ագահաբար խժռել թերմացքը:

Ռուբենը չդիմացավ և մոտեցավ նրան, բայց ամբողջ մարմնում սարսուռ զգալով՝ ետ քաշվեց. այնքան տհաճ թվաց իրեն չարաբախտ մարդը:

– Պարոն, ինչ եղավ, քաղցած եք,– հացի կտորտանքը Ռուբենին մեկնելով՝ հարցրեց թշվառը:

– Երիտասարդ եք, գուցե արժանի գո՞րծ փնտրեք, ինչպե՞ս եք կարողանում ուտել աղբամանի այս հին ու փչացած մնացորդները,– հարցրեց Ռուբենը:

– Ոչ բոլորն է հին կամ փչացած,– չհամաձայնեց զրուցակիցը:– Մարդիկ դեն են նետում ձեռքից պատահաբար վայր ընկած քաղցրավենիքը,– ապա ուշադիր զննելով Ռուբենին՝ հարցրեց,– հետաքրքիր է, իմ մասին եք մտածում, թե՞ ուղղակի զգվելի է այս տեսարանը:

Ռուբենը ոչինչ չասաց: Մոտեցավ, գրպանից հանեց մի քանի թղթադրամ և մեկնեց մուրացկանին:

– Վերցրեք: Մի որոշ ժամանակ...,– հետո լռեց:

Մուրացիկը քմծիծաղ տվեց.

– Պարոն, որոշ ժամանակ անց էլի նույնն եմ լինելու:

Ռուբենը շրջվեց ու քայլեց: Մտքերով տարված՝ նա վերադարձավ հիվանդանոց և շտապեց հետաքրքրվել, թե ինչպես է Եսթերը...

Երբ նա ներս մտավ, աղջիկը չհասցրեց աչքերը փակել. ուղղակի խուսափեց նայել բժշկին և գլուխը շրջելով՝ թաքցրեց արցունքները:

Ռուբենը մոտեցավ պատուհանին, փակեց վարագույրն ու թույլ լուսավորության մեջ նստեց այտոռին:

Եսթերի դեմքը վախից, թե՛ ամոթից կարմրեց: Նա նույնիսկ չգիտեր, որ բժիշկը իրենց վաղեմի բարեկամ Ռուբենն է:

– Ինչպե՞ս դիմեմ քեզ, – հարցրեց Ռուբենը՝ պարզապես ցանկանալով այն լսել աղջկանից:

Եսթերը լռեց:

– Դեռ շատ երիտասարդ ես, աներևակայելի գեղեցիկ, ինչը քեզ ստիպեց գնալ այդ քայլին, – փափուկ ձայնով իր հարց ու փորձը շարունակեց Ռուբենը, որ, խախտելով լռությունը, ցանկանում էր Եսթերին դուրս բերել այդ վիճակից: – Հայրդ տեղյակ է, մտածե՞լ ես, թե ինչ կլինի, եթե նա վերադառնա ու քեզ տեսնի այս վիճակում, կամ եթե հասկանա, որ ես տեղյակ եմ եղել քո այս հիմարությանը և քողարկել եմ... Քեզ ճանաչելով, իմանալով քո դաստիարակության մասին՝ վստահ եմ, որ դու պատճառ չես ունեցել քեզ վնասելու:

Փորձեց նաև ժպիտով մեղմել նրա լացը, ինչը հաջողվեց, և աղջիկը միայն արցունքախառն ժպիտով պատասխանեց Ռուբենին:

– Միրահարվե՞լ ես որևէ մեկին, – հարցրեց Ռուբենը՝ շարունակելով ժպտալ, բայց վստահ էր, որ մի գաղտնիք է թաքնված նրա արցունքների ետևում:

- Բարդ է,- ասաց Եսթերը,- ես վախենում եմ հայրիկից:

- Կպատմե՞ս,- հարցրեց Ռուբենը:

- Բարդ է անսեր ճանապարհով քայլելը: Ես սխալ էի նրան հասկացել: Գժվել կարելի է, թե որքան միամիտ ենք մենք. փուլ ենք գալիս մեկ-երկու հաճոյախոսությունից, երեք ժպիտից և մի կիսատ հանդիպումից...

- Այսինքն՝ նա օգտվել է քո միամտությունից,- անհանգիստ ձայնով փորձեց ճշտել Ռուբենը:

- Ո՛չ... Ամենևին... Նա պարզապես ինձ ընկեր է համարում, ասես ես ավելին եմ իր համար՝ քրոջ նման մեկը, և իմ կյանքում սկսվեց մի նոր շրջան. ես չընտելացա, չսովորեցի առանց ցավի ընդունել նրա տեսակետը:

- Իսկ նա քեզ առիթ տվե՞լ է, որ սեր տաճես:

- Ես այլևս չեմ սիրում: Չե՞ս զգում:

- Ջզում եմ:

- Բայց սա այլ ցավ է... Երբ զգացի, թե ինչպես է դանակը սահում ձեռքերիս վրայով, սարսափելի էր, բայց քիչ հետո մարմինս սկսեց տաքանալ:

- Իսկ եթե մեռնե՞իր, պատկերացնում ես հայրիկդ ինչ կզգար. նախ՝ ցավ, հետո՝ ամոթ,- հանդիմանեց Ռուբենը:

- Ուրեմն, դա էր իմ ճակատագիրը,- առանց որևէ զգացմունքի՝ պատասխանեց Եսթերը,- և ես չեմ զղջում. դա դարձավ պատճառ, որ ես սթափվեմ: Ես հիմա հասկանում եմ. կյանքում հաճելին ու գեղեցիկը մենք ենք ստեղծում, ինչպես նաև դժբախտությունը: Մենք ենք միակ հեղինակը այն ամենի, ինչ կատարվում է մեզ հետ:

- Այսուհետև ինչ ես պլանավորում. դո՞ւ կպատմես

հայրիկիդ, թե՛ ես խոսեմ նրա հետ, – հարցրեց Ռուբենը:

– Ես: Թեև վախենում եմ ցավ պատճառել նրան, – մի փոքր հապաղելով՝ պատասխանեց աղջիկը:

– Ուրեմն, արժե՞ր ինքնասպանության փորձ կատարել և վերածնվել նոր կյանքով, – շարունակում էր հարց ու փորձ անել բժիշկը:

– Բայց ես վերածնվեցի, որպեսզի գնահատեմ կյանքը, – արտասովոր մի համոզվածությամբ արձագանքեց աղջիկը:

– Հետաքրքիր է քեզ հետ զրուցելը, – խոստովանեց Ռուբենը, – հանգստացիր և քնիր: Հենց ցանկանաս զրուցել, ես կգամ:

Թեթևություն զգալով՝ Եսթերը ժպտաց:

Ցուրտ գիշեր էր:

Ռուբենը փորձում էր քնել, բայց քամին կիսաբաց պատուհանից պաղ շնչով էր ողողել ննջարանը: Ցուրտը պատուհանի ապակուն եղյամ էր հյուսել, դրսից լսվում էր հեռացող ոռնոց: Ռուբենը նայեց ժամացույցին. երեքն անց էր, ձյուն չկար, բայց դրսում ասես բուք լիներ, և իր համար երկարեց գիշերը... Իսկ երբ թաթախվեց հիշողությունների գիրկը, աննկատ քուն մտավ՝ մանկան անխռով ու հանգիստ քուն:

Լույսը բացվեց, ինչպես փոթորկին հաջորդող մի թափանցիկ խաղաղություն:

Կիրակիները Ռուբենի համար օրինյալ օրեր էին:

Լոզանում հայկական եկեղեցի չկար, բայց այն եկեղեցին, ուր այցելում էր Ռուբենը, հոր նման իրեն պարուրում էր քրիստոնեական խունկի մառախուղով: Նա ամեն կիրակի ներկա էր գտնվում

պատարագներին, թոթափում ամբողջ շաբաթվա հոգսերը, թեթևանում և աշխատանքային շաբաթն սկսելու համար մաքրվում ներսից ու դրսից:

Ժամերգությունից հետո դուրս եկավ եկեղեցուց և գնաց մի նեղլիկ կաժանով, որը տանում էր եկեղեցու ետնամաս:

Եվ քայլում էր այդ կաժանով, ասես ճեմափողոցով, որն իրեն հասցնելու էր դրախտ...

Եկեղեցու շուրջբոլորը փոքրիկ տնակներ էին, իսկ շրջապատում՝ միայն սաղարթախիտ անտառներ: Ռուբենը նստեց մի բարձր քարե աթոռի վրա, որտեղից երևում էր Լոզանն իր ամբողջ հմայքով. արևը կաթում էր բարձր սարերին, իսկ երկինքը ծանրանում էր գորշ ամպերով: Եվ օգտվելով ժամանակի փոքր հնարավորությունից՝ նա սկսեց ուշադիր զննել տարածքը, ծոցագրպանից հանեց նոթատետրը և արեց մի քանի ուրվագծային նկարներ: Սկզբում պատկերեց փոքրիկ, ծոմոված տնակներ, հետո անհարթ գծեր՝ իբրև ամպերից կախված ծառեր, և մտքում ասաց. «Մա կարելի է անել առանց ավելորդ շտապողականության և վարպետորեն»: Իսկույն փակեց նոթատետրը, դրեց գրպանն ու խորագնին հայացքով նայեց հավատացյալներին, որ եկել էին եկեղեցի՝ երևի մի պատասխան գտնելու իրենց անվերջանալի հարցերին...

Եկեղեցու ժամհար Ֆրեդ Ջորդանը կրոնասեր, խստաբարո մարդ էր՝ բարձրահասակ, շագանակագույն աչքերով, սպիտակ և ալեխառն մազերով, աչքերն այնքան ժպտուն, ասես ո՛չ ցավ էին տեսել և ո՛չ էլ դառնություն: Նա կանգնած էր քարերի հեռադիր բարձունքին, թիկունքը՝ Ռուբենին:

Մուտքը ետնաբակ արգելված էր, բայց Ռուբենն առաջացավ դեպի ժամհարը, որի համար երկար ժամանակ աննկատ էր մնացել ինքը: Նա վաղուց էր ճանաչում Ֆրեդ Ջորդանին, որ երկար տարիներ եկեղեցու սպասավորն էր և ընտանիք չուներ: Եկեղեցին ժամատանը նրան մնալու սենյակ էր հատկացրել՝ որպես կացարան:

Ռուբենը ձեռքը դրեց Ֆրեդի ուսին:

– Հորեղբայր Ֆրեդ, բարի կեսօր:

Վերջինս ետ նայեց շփոթված ու բարի ժպիտով և.

– Ռուբեն, տղան, ինչպե՞ս ես, – ասաց, – նորից կիրակի է, և դու, ինչպես միշտ, Տիրոջ տանն ես:

– Փառք Աստծո, լավ եմ: Ինչպե՞ս է Ձեր առողջությունը:

– Ես տարիքս առել եմ, լավ թե վատ, կյանքս ապրել եմ, տղան:

Հետո լռեցին մի քանի վայրկյան, շրջվեցին ու հայացք նետեցին դեպի ձորը, որտեղից բարձրանում էր առվակների աղմուկը, որ քջքչալով հոսում ու թափվում էին իրենցով հագեցող գետը, որի ջուրն այնքան բազմերանգ էր, ասես ծառերի բեկբեկվող անդրադարձումները ներկանյութեր լինեին, իսկ բնությունը՝ ծերացած նկարիչ: Լոզանի աշունը կարծես գույներով լի մի վրձին լիներ, որն ամենուրեք տարածում էր չխամրած կանաչի բազում երանգներ:

– Հորեղբայր Ֆրեդ, ձորում որս կարո՞ղ ենք անել:

– Կարող ենք, Ռուբեն, գարնան շեմին միասին կգնանք:

– Որսորդություն սիրո՞ւմ եք:

– Այո, բարեկանս, մեզ մոտ՝ Շվեյցարիայում, տղամարդիկ որսորդ են ծնվում:

- Իսկ ձորում ի՞նչ կարող ենք որսալ,- իր հարցն ու փորձը շարունակեց Ռուբենը:

- Քարայծ, արջ, գայլ, կարմրամորթ աղվես...

Ջրույցը երկարեց ու ձգվեց ժամից ավելի:

Վերջապես Ռուբենը հրաժեշտ տվեց Ֆրեդին և շտապեց տուն: Տունդարձի ճանապարհին նրան հանդիպեց մի տարեց կին: Հավանաբար ճանաչեց, մոտեցավ, ջերմ բարևեց և.

- Լավ համբավ ունե՞ք,- ասաց բարի ժպիտով,- պնդում են, որ Դուք Լոզանի հիվանդանոցի ամենալավ բժիշկն եք և, բացի այդ, ունե՞ք կանոնավոր ու առաքինի վարք: Քույրս՝ Մագդան, Ձեր հիվանդն էր: Իսկ իմ կողմից ավելացնեմ, որ դրա հետ մեկտեղ անչափ հմայիչ տղամարդ եք:

Ռուբենը չհիշեց Մագդային, բայց ելնելով պարտքի զգացումից՝ այնուամենայնիվ հարցրեց.

- Այժմ ինչպե՞ս է իրեն զգում Մագդան:

- Լավ է,- կարճ պատասխանեց կինը:

Ռուբենը ներողություն խնդրեց ու շտապեց տուն: Ճանապարհին նրան պատահական հանդիպեց Բեռնարը, և նրանք քայլեցին մշուշում երևացող եղևնիների ուղղությամբ:

Երբ դուռը բացեցին, Բեռնարը զարմացած նայեց սենյակի խառնաշփոթությանը:

Ռուբենն սկսեց արագ հավաքել սեղանին թափված գրքերը և շփոթված ասաց.

- Ներիր, բարեկանս, երևի եղբայրս է սենյակում ստեղծագործել:

Բեռնարը չթաքցրեց քնծիծաղը.

- Նույնիսկ գլինթվեյնը չի վրիպել աչքից: Իսկապես որ նա քո հակապատկերն է:

Այդ ասելով՝ նա գրասեղանից վերցրեց թղթի մի

թերթիկ, որի վրա գրված էր մի քանի տողանոց բանաստեղծություն և հարցրեց:

– Հեղինակը Մևակն է:

– Մևակը: Որքան էլ տարօրինակ է, եղբայրս աշխարհիկ կյանքում կապված է արվեստի ու գրականության հետ. սիրում է գրել, նկարել...

– Երբեք չես պատմում նրա մասին: Բնչ է, դուք անհաճոտ եք, խնդիրներ ունեք, որ չես ծանոթացնում:

– Դե, որքան էլ նման լինենք արտաքինապես, հոգեպես շատ տարբեր ենք, – բարկացած պատասխանեց Ռուբենը:

– Դե լավ, տղա է, էլի, – ասաց Բեռնարը և անցում կատարեց իրենց բժշկական գործերին, ինչից հետո Ռուբենը ճանապարհեց ընկերոջն ու խոր շունչ քաշելով՝ սկսեց անմիջապես հավաքել սենյակը:

Պահարանի մի կողմում գեղեցիկ դասավորեց Մևակի հագուստները, իսկ մյուս կողմում՝ տեղավորեց իրենը: ՀԱԳՈՒՍՏ ու ՎԱՐՔ: Բաներ, որոնք քաղաքին հնարավորություն էին տալիս նույնիսկ հեռվից անվրեպ տարբերել երկվորյակներին: Մևակը նախընտրում էր հագնվել այնպես, ինչպես հագնվում էին գրեթե բոլոր արվեստագետները՝ երաժիշտները, նկարիչները, քանդակագործները... և, իհարկե, բանաստեղծները: Որպես կանոն՝ Մևակն ամռանը գերադասում էր լայն ու վառ վերնաշապիկներ, որոնք համապատասխանում էին կոշիկների և տաբատների ճշացող երանգներին, իսկ տարվա ավելի զով եղանակին նրա զգեստը լրացվում էր արտաքին հագուստով, որով պնդվում էր Մոնմարտրի բոհեմիան: Փարիզյան նորաձևության վերջին ճիչն առանց դժվարության և որ ամենակարևորն է՝ արագությամբ հասնում էր Լոզանի նորաձևության

սրահներ: Ինչ վերաբերում է Ռուբենին, ապա զուսպ հագուստի ազատությունը, որ ինքն իրեն թույլ էր տալիս կիրակնօրյա զբոսանքներում, ընկերակցող արքեպիսկոպոստի ձեռնափայտն էր ու գլխարկը:

Եղբայրները չէին սիրում խոսել միմյանց մասին, և եթե հանկարծ նրանցից մեկի ներկայությամբ հապճեպ զրույցը գալիս հասնում էր երկվորյակի անձին, ապա այդ մասին իմացող զրուցակիցները խոսքը փոխում էին դեպի այլ հարթություն: Այս գնահատականով հասարակության մեջ շրջում էին շատ տարբեր բամբասանքներ: Ոմանք պնդում էին, որ եղբայրների հարաբերությունների սրման պատճառը բնական է, և նրանց մեջ հոգևոր ազգակցության բացակայություն կա, և որ Ռուբենի «հետիոտնը» համատեղելի չէ Սևակի ըմբոստ բնույթի «նժույգի» հետ, ինչպես անհնար է ներդաշնակությունը ձիու և դողացող եղնիկի միջև:

Մյուսները՝ հիմնականում կանայք, համոզված էին, որ երկվորյակների միջև տարաձայնությունների պատճառն այն է, որ նրանք ժամանակին անգոր են եղել «կիսել» ինչ-որ մի կնոջ: Կամ գուցե կինը խճճվել է նրանց միջև, ինչը, հաշվի առնելով նրանց խելահեղ նմանությունը, զարմանալի չէ. ոչ բոլոր երկվորյակներն են այդքան նման և միևնույն ժամանակ այնքան տարբեր, ինչպես Սևակն ու Ռուբենը: Սևակն ինքնարուխ է, իսկ Ռուբենը, ճիշտ է, ընկերասեր է, բայց զուսպ է և ծայրաստիճան ճիշտ:

Երեկոյան ժամերին Լոզանի աշունը հաճախ լալիս է իբրև մի մանուկ: Այդ օրը ևս անձրևը սևացրել էր գլաքարե փողոցները, և քամին խաղ էր բռնել Սևակի անձրևանոցի հետ: Նա հենվել էր կամրջի փայտե բազրիքին և նայում էր վարար գետի ալիքներին, կլոր լապտերի լույսը կաթում էր խիտ ծառերի աներևութացած ճյուղերից, և անձրևաջրի մեջ տների բեկբեկվող ստվերները բնօրինակների հետ ասես ձգվում էին դեպի երկինք:

Թանձրացող մթության մեջ Սևակը վայելում էր գիշերային փողոցի զով շունչը՝ բարձր կրկնելով մի քառատող իր սիրո հուշերից: Նա այնքան էր տարվել բանաստեղծությամբ, որ նույնիսկ չէր էլ նկատել, թե երբ է հեռացել կամրջից ու հասել զբոսատեղիի հարևանությամբ գտնվող հին գինետան շեմին, որի պատուհանից ցուցում էին արդեն գինովացած տղամարդկանց ու կանանց ժպտուն աչքերը:

Նա մի քանի անգամ թափահարելով փակեց անձրևանոցը և վերարկուն ու գլխարկը փոխանցելով սպասասրահի աշխատող աղջիկներից մեկին՝ առաջացավ դեպի սակավամարդ սրահը, որտեղ արդեն ճանաչում էին Սևակին և հաճախ էին նրան նկատում անկյունում ստեղծագործելիս: Բայց Սևակն այսօր գրելու տրամադրություն չունեի և նստեց սրահի լուսավոր հատվածում, հետո ձեռքի թեթև շարժումով մոտ կանչեց մատուցող աղջկան ու գինի պատվիրեց:

Խավար պատուհանից այն կողմ մաղում էր անձրևախառն ձյունը՝ ամրապնդելով նրա՝ հյուրնկալ մթնոլորտում գտնվելու ցանկությունը:

Առավոտյան ութն անց երեսուն էր, երբ Ռուբենը հիվանդանոցի մուտքի մոտ հանդիպեց փոստատարին, որն ամեն առավոտ ընդունարան էր բերում քաղաքային օրաթերթը:

Միջանցքում աղմուկ էր: Բարձր ձայները հասնում էին հիվանդասենյակի կողմից, որտեղ հավաքվել էին թե՛ բուժանձնակազմը և թե՛ հիվանդները:

Ռուբենն արագացրեց քայլերն ու տեսավ Բեռնարին, որը ձեռքերը կրծքին ծալած՝ կանգնել էր հիվանդի գլխավերևում:

Բոլորի աչքերում գրված էին անլուծելի հարցեր, իսկ «պատասխանողն» անշարժ պառկած էր մահագույն դեմքով, որի ակոսներին իր անջնջելի հետքն էր թողել ժամանակը և նստել ճերմակ ծերունական մազերին: Մպիտակ սավանը մինչև պարանոցը ծածկել էր նրա անհույս ու անշարժ մարմինը, որը մահվան թմբիրում էր:

Երբ Ռուբենը մոտեցավ պառկածին, դեմքն իսկույն այլայլվեց և, չհավատալով տեսածին, լայն բացեց աչքերը. հորեղբայր Ֆրեդն էր՝ եկեղեցու սպասավորը, միակ մարդը, որը նեղության ժամին ձեռք էր մեկնել իրեն: Նա տեղում քարացավ և հիշեց իրենց առաջին հանդիպումը...

...«Սառցալուլայի վերածող» ցուրտ կիրակի էր:

Ինքը չէր էլ գիտակցում՝ մարմինն է մինչև ոսկրածուծը սառել, թե՛ սոսկ մարմնականին խառնվել է հոգու ցավը: Ոսկորներն ասես ապակուց լինեին, որ շխկշխկում էին ցրտից: Այս անգամ որոշել էր աղոթատուն գնալ և Տիրոջը դիմել մի մեծ խնդրանքով. դեռ մի քանի տարի էլ կար, որ ուսումնառությունն ավարտեր, իսկ թոշակը հազիվ էր բավականացնում հանրակացարանի վճարին:

Հուսահատությունից խեղդվելով՝ ինքը ծնկել էր եկեղեցու խորանի առջև և Աստծուց ելք էր խնդրում...

Պատկանելի տարիքով մեկը ձեռքը դրեց ուսին. Ֆրեդ Ջորդանն էր, որ ոտքի կանգնեցրեց իրեն և օգնության չնչին խորհրդով հրավիրեց սեղանիկի մոտ, թուղթ ու գրիչ տվեց և, առանց որևէ ավելորդ բան ասելու, խնդրեց գրել այն, ինչ կասի ինքը, և ավելացրեց, որ դա այս ծանր պայմաններում միակ օգնությունն է:

Ու ինքը շփոթված սկսեց գրել.

16 փետրվար, 1908, Լոզան:

«Ամենապարիվ S. S. Մաղաքիս պարրիսպր Օրմանյանին,

Կ. Պոլիս:

Բարեգոյժ հայր,

Ձերդ սրբազանության ներողությունը կհայցեմ Ձեր բարձր ուշադրությունը վայրկյան մը հրավիրելու համար նվաստ ծառայիս վիճակին վրա: Թշվառության վեջին աստիճանի մեջ է, որ կգտնվիմ, աննեցուկ ու գրեթե անտթի. առանց Ձեր բարձր միջամտության՝ ինձի կմնա մեռնիլ անսվաղ. կպաղարիմ Ձեզի, Ամենողորմ հայր, վայրկյան մը մրսածեիք իմ վրաս. Դուք այնքան աղքատ ուսանողներու պաշտպան գրաք այս տարի. արցունքներու լեզվովը կաղաչեմ Ձեզի, Ամենապարիվ հայր, փոքրիկ, շահր փոքրիկ օգնություն մը գտնեիք ինձ համար: Երկու տարի միայն մնաց բժշկությունս ավարտելու, ու ես չեմ ուզեր ասպարեզս թողուլ կիսավարտ այնքան տառապանքներե ու այնքան հաջողություններե վերջը: Չնչին նպաստ մը բնվ է ինձ, օրական չոր հացի նպաստ մը: Ձեր մեկ բառը

կրնա զիս փրկել այս հեղին թշվառութենէս: Ամենագոյթ
հայր, Ձեր ծունկերուն կփարիմ ու չեմ ուզեր հուսահանք
վերադառնալ Ձեր գիրկէն:

Ձեր թշվառ ծառան՝
Ռուբէն Հ. Չիլինկիրյան»:

Տրեղ Զորդանի վախճանը մեծ ցավ պատճառեց
Ռուբէնին: Ծերունու հուղարկավորությունից հետո
հոգեկան ցնցումից սթափվելու համար փորձեց մի
քանի օրով հանգստանալու մեկնել:

Ժամանակն անցնում էր, օրերն իրար էին հա-
ջորդում ավագե ժամացույցի հոսքով: Արևն արդէն
տաքացնում էր. գարունն անմիտ կերպով կյանքի
խոստումներ էր շռայլում: Օդը լցվել էր խիտ ու դա-
լար խոտի բույրով: Շուրջը թոքեր լցվող գարնան
օդի թարմություն էր:

Լուսաբաց էր. ամպերի ետևից արևի ասեղները
ծակծկում էին իրենց սուր ու ոսկե շողերով և ցան-
ցաձև վարագույրի բացվածքից ոսկեփայլ գցում
Յաննիի թարթիչներին: Դեռատի օրհորդը կկոցեց
աչքերը, փորձեց ձգձգել երանավետ քունը, ձեռքի
ափով դեմքը թաքցրեց արևի թրթռացնող ծակոց-
ներից, որոնք ասես երկնքի կողմից հայելախաղ լի-
նէին օրհորդի հետ: Արեգակի խաղի հետ մեկտեղ
նրան վերջնականապես արթնացրեց սպասուհի էմ-
մայի՝ կողքի սենյակից եկող բարձր ձայնը: Կիսար-
թուն Յաննին, երբ հիշեց, թե ինչ կարևոր օր է սպաս-
վում, հազիվ զսպելով հրճվանքի ճիչը, զսպանակի
նման վեր ցատկեց անկողնում, ուղղվեց, նստեց

մահճակալին, ավերով գրկեց այտերը և սկսեց մտածել նախորդ օրը կատարվածի մասին:

Հավատացե՛ք, իսկապես գեղեցիկ է այն կինը, որն ինչպես գարնանային բնությունը, գեղեցիկ է արթնանալիս, առավոտյան, և Յաննի Ապպելն այս չգրված օրենքի կենդանի մարմնացումն էր՝ գեղեցիկ, նուրբ ձեռքեր, սպիտակ և քնքույշ պարանոց, սև սաթե մագեր, որոնք շրջապատում էին դեմքը և ցանկացած մեկին գերի վերցնող շողշողուն, խոշոր աչքեր: Նա պրուսական ազնվական ընտանիքի դուստր էր, հայրը՝ մարտերում կոփված գնդապետ, որի խոսքը հարգում էին թե՛ ընտանիքում, թե՛ տանից դուրս:

Յաննին և եղբայրը եկել էին Լոզան՝ ուսանելու, և ծնողները որպես հարմարավետ կացարան ընտրել էին բարեկամ Շնայդեր ընտանիքի տունը: Սակայն եղբայրը, որ նոր էր վայելելու իր երիտասարդական ազատությունը, որոշեց բնակվել առանձին, իսկ գնդապետ հայրը, դեմ չլինելով, վստահեց որդուն: Դուստրը ապրելու էր Վոլֆգանգ Շնայդերի տանը, որը նաև Յաննիի հեռավոր մորեղբայրն էր. ծնողներն ավելի հանգիստ կլինեին, եթե նա գտնվեր հուսալի ձեռքերում:

Փչում էր լուսաբացի ջերմ գովը, գարնանային նորածիլ ծաղիկների բույրը հաճելի մթնոլորտ էր ստեղծել, և Շնայդերներն այգում՝ թեյի սեղանի շուրջը, խրատում էին օրիորդների նկատմամբ իրեն խիստ ամբարտավան պահող իրենց որդուն՝ Հերբերտին, թե նա ինչպես պետք է իրեն դրսևորի Յաննիի հետ ծանոթանալիս:

Նա նստել էր ճոճաթոռին և ձանձրույթով սպասում էր, թե ով է լինելու այդ աղջնակը, ում հետ,

ըստ ծնողների պահանջի, ինքը պետք է լինի «անչափ սիրալիր ու հոգատար»:

«Այսօր շատ հետաքրքիր կամ շատ տաղտկալի օր կլինի», – մտածում էր Հերբերտը, երբ հայացք նետեց այգու դռան կողմը, որ բացվեց, և իր ամբողջ հնայքով ներս մտավ Յաննին:

Ծառերի ճյուղերի միջով հետևելով նրա դանդաղ ու երազկոտ քայլվածքին՝ Հերբերտը զարմացած ու շփոթված հայացքով նայեց Յաննիին՝ անչափ գեղեցիկ, արևի շողերը կաթնագույն դեմքի ու սևափայլ մազերի վրա վերցրած աղջկան, ու... առաջին իսկ հայացքից սիրահարվեց նրան:

Ընդունելով զարմուհուն՝ Շնայդերները նրան սիրեցին իրենց դստեր պես: Ինչ վերաբերում է Հերբերտին ու նրա՝ սիրուց խենթանալուն, որն սկզբում հաճելի էր ու շոյում էր դեռատի աղջկա ինքնասիրությունը, շուտով սկսեց ձանձրացնել ու նմանվեց Յաննիի գլխավերևում ճոճվող դամոկլյան սրի:

Օրերն անցնում էին, բայց Յաննիի սրտի սառույցը չէր ուզում հալվել, իսկ Հերբերտը գնալով համոզվում էր, որ Յաննին միակն է այն բազում աղջիկներից, որ կարողացել է իր հոգում առաջացնել չդադարող փոթորիկ: «Որքան ժամանակ է պահանջվելու, որ Յաննին նույնպես զգա սրտի թրթիռ և, փոխադարձ զգացմունքներ տաձելով, ցանկանա ապրել ինձ հետ», – անհամբեր մտածում էր խենթի նման սիրահարված Հերբերտը՝ գերմանացի դիվանագետ, Արգենտինայում Գերմանիայի դեսպան Բարոն Հանս ֆոն Վանգենհայմի քրոջ որդին, որը որոշել էր տանուլ չտալ և պայքարել մինչև ճակատագիրը Յաննիի սիրտը իրեն կհանձնի: Անշուշտ, Յաննին կշարունակեր ապրել նրանց մոտ, եթե

չլինէր Հերբերտի այդ անսպառ ու հոգնեցնող սերը, իր ամեն քայլափոխին հետևելը, որ ամեն օր ավելի ու ավելի էր նյարդայնացնում և խառնում Յաննիի մտքերը: Իսկ երբեմն էլ խեղդում էր իր ներկայութեամբ՝ բառացիորեն աղջկան չտալով ազատ շնչելու հնարավորություն, որը փորձում էր ամեն կերպ ազատվել Հերբերտի ձանձրալի սիրուց:

Յաննին հաճախ խուսափում էր հանդիպումներից՝ պատճառաբանելով, թե իրեն վատ է զգում: Հերբերտին բնավ չէր հետաքրքրում, թե ինչ է մտածում Յաննին. նա ձգտում էր ցանկացած ձևով արժանանալ աղջկա սիրուն, իսկ Յաննին ամեն կերպ փորձում էր այնպիսի մի ծրագիր մշակել, որ օր առաջ դուրս գա Շնայդեր ժառանգի տիրապետության տակից:

Հերբերտի ծնողները որդու վերաբերմունքից իսկույն գլխի էին ընկել, որ տղայի կյանքում ինչ-որ անսովոր բան է կատարվում:

Իր խիստ ներկայութեամբ ընտանեկան ճաշկերույթը պատված պարոն Հանս ֆոն Վանգենհայմը՝ Հերբերտի մորեղբայրը, ուշադիր տնտղում էր զարմիկի սիրառատ վերաբերմունքին արժանացած Յաննիին, որը, «հակառակ զարմիկի թափած ջանքերի, այնքան սառն էր նրա նկատմամբ»: Նա անգամ հասցրեց զարմանալ, որ իրենց գեղեցկադեմ ժառանգը, որ դարձել է շատ աղջիկների երազանքը, իսկույն ծնկի է եկել իր անպատասխան սիրո առջև... Բայց չտապեց այնպիսի եզրակացության հանգել, որը կվնասեր Հերբերտին:

Սկզբնական շրջանում Յաննին ոչինչ չէր պատմում ծնողներին, բայց, վերջիվերջո, որոշեց գրուցել մոր հետ: Ի զարմանս Յաննիի՝ Հերբերտի մայրը՝ Ֆրաու Էռնան, օրեր առաջ փորձել էր ամեն ինչ պատմել նրան՝ հօգուտ իր որդու, և նրան նախապատրաստել երիտասարդների հեռավոր ամուսնությանը: Սակայն Ֆրաու Ապպելը, ինչ-որ եզրահանգումներից առաջ համբերատար սպասում էր դստեր՝ անհնար թվացող սիրո պատմության մեկնաբանությանը: Եվ երբ մայրը լսեց Յաննիին ու հասկացավ, թե Հերբերտն ինչպես է ջանում շահել աղջկա համակրանքը, երբ վերջինս, դեռևս չպատկերացնելով իրենց համատեղ կյանքը և կենցաղավարությունը ու գտնվելով հյուրի կարգավիճակում, անպարկեշտ է համարում նրա հետ սիրախաղ սկսելը և ցանկանում է հեռանալ այնտեղից, անչափ զարմացավ դստեր խոհեմության վրա և խոստացավ գրուցել հոր հետ: Ամուսինը՝ որպես իսկական պրուսական գնդապետ, հարգելով չգրված օրենքները, գովեց դստերը և մեծ գոհունակությամբ խոստովանեց, որ Ապպել կլանի արյունը լավ ձեռքերում է: Ստանալով ամուսնու համաձայնությունը՝ Յաննիի մայրը խորհրդակցեց Ֆրաու Էռնայի՝ Հերբերտի մոր հետ, նա էլ իր հերթին ամուսնուն հայտնեց զարմուհու որոշման լուրը՝ համոզելով նրան, որ եթե դա Յաննիի խստության միակ պատճառն է, ապա նա կարող է տեղափոխվել եղբոր վարձակալած բնակարան՝ մնալով իրենց տեսադաշտում:

Յաննի
գրուցել է 1915/16 - 5
Չյուկոբսի

Յաննին մտածկոտ հայացքը գամել էր դռանը և ուշադիր լսում էր, թե ինչ է կատարվում դրանից այն կողմ: Լսած խոսակցությունը նրան այնքան էր զայ-

րացրել, որ մեծ ցանկություն ուներ լռեցնել Էմմային, բայց դեռ փորձում էր համբերատարությամբ լսել նրա և Ֆրաու Էռնայի սպասուհու երկխոսությունը:

– Պետք չէ շտապել, օրիորդը կարող է մի քիչ էլ քնել, դեռ ժամանակը կբավականացնի, հանդիպումը կեսօրին է, – ասաց Էմման:

– Ձեր գործն է, – դժգոհ ձայնով պատասխանեց սպասուհին, – սակայն իրերն այնքան շատ են, որ ցանկալի կլիներ նրա մասնակցությունն այս ամենին, որպեսզի նա ընտրի, թե ինչն է հարկավոր առաջին հերթին տեղափոխել նոր բնակարան, իսկ ինչը կարող է դեռևս մնալ այստեղ:

Իսկ Յաննիին առաջին հերթին անհրաժեշտ էր ազատություն, որի համար նա պատրաստ էր հրաժարվել բոլոր մանրուքներից, քնել մերկ մահճակալի վրա, չունենալ այն բազմաթիվ թանկարժեք իրերը, որոնք ամեն պատեհ-անպատեհ առիթներով նվիրել էր Հերբերտը: Բայց կար ևս մեկ փաստ. Յաննին պատրաստ չէր վերջնականապես հրաժարվել Հերբերտի հետ շփումից, այլ մտադիր էր շարունակել հանդիպել, բայց ազատությունից հետո: Ինչպես և բոլոր օրիորդները, որոնք առաջնորդվում են բանականությամբ, նա գործնականում հասկանում էր, որ վաղ թե ուշ ստիպված է լինելու ամուսնանալ ինչ-որ մեկի հետ, իսկ Հերբերտն ամենավատ տարբերակը չէր:

– Տասը տարի է, ինչ ապրում եմ նրա կողքին, ուստի՝ գիտեմ նրա բոլոր կարիքները, – լսվեց Էմմայի ձայնը:

Զցանկանալով լսել այդ դատարկ բանավեճի շարունակությունը՝ Յաննին դուրս եկավ պատշգամբ, որտեղ շուրջը լռություն էր, և պատերն ականջնե-

րը սրած՝ լսում էին աղջկա սրտի աշխատանքը, որն ամեննին էլ սիրառատ բախում չէր, այլ վարկյանացույցի սլաքի հանգույն սովորական, հանդարտ թխկթխկոց: Նա հենվեց քարե բազրիքին և հայացքը նետեց տուն շտապող Հերբերտին, որն անչափ տխրել էր Յաննիի հեռանալու պատճառով:

Շուտով երիտասարդի ոտքերի ծանրության տակ դժգոհ ճռռոցով ճոճվեցին փայտե աստիճանները, և դուռը շտապ թակելուց հետո, նա, առանց հրավերի, հայտնվեց Յաննիի սենյակում: Նրա դժգույն ու մռայլ դեմքին իջավ մի կիսաժպիտ, երբ տեսավ իր կուռքի՝ քամուց օրորվող սև վարսերը ու, կորցնելով ինքնատիրապետումը, նետվեց դեպի պատշգամբը և ամուր գրկեց աղջկան:

Կարոտն այնքան մեծ էր, որ Յաննին ինքն էլ պատասխանեց գրկախառնությանը:

– Յաննի՛, – դողացող ձայնով շնջաց երիտասարդը, – Ձեր հեռանալով՝ ես կկորցնեմ հանգիստս, և գուցե ապարդյուն են խոսքերս, բայց ինձ համար կյանքը կդառնա ահավոր ու անգույն....

Ջրույցը խախտվեց ժամացույցի տասնմեկ զարկերով, բայց, միևնույն է, արդեն ամեն ինչ որոշված էր, և Յաննին, հրաժարվելով արդեն իսկ կորցրած ակներև հոգեկան խաղաղությունից, չէր կարող տրվել գեղեցիկ բառերին:

– Մենք վերջին անգամը չէ, որ հանդիպում ենք, Հերբերտ, և պետք չէ շտապել ու տարտամ գուշակություններ անել: Ես քաղաքում եմ, և հանդիպումներն էլ կախված են Ձեր հետագա պահվածքից, – ասաց օրիորդը՝ շրջվելով սեղանիկի կողմը, որի վրա դրված էին մեկ տասնյակից ավելի գրքեր: Վերցրեց նոթատետրը, գրեց իր հասցեն և մեկնեց Հերբերտին՝

մի հպանցիկ հայացք նետելով պատուհանից դուրս, որտեղ Էմման տան աշխատողների հետ կառքի մեջ էր դնում իր բազմաթիվ ճամպրուկները...

Աղջկա մտքերը շարունակում էին թափառել ճակատագրին անհայտ մի ճանապարհով, բայց ինչ-որ մի վեցերորդ զգայարան, որը հատուկ է միայն կանանց ու փորձառու հանցագործներին, հուշում էր Յաննիին, որ իր կյանքում հայտնվելու է մեկ այլ կատարելություն, որով իմաստավորվելու է իր կյանքը:

Մինչ ճամպրուկները կտեղափոխվեին եղբոր վարձակալած բնակարան, նա կեսօրից հետո՝ ժամը մեկին, հանդիպում ուներ մտերիմ ընկերուհու հետ:

Հյուրասենյակի ժամացույցը ցնցվեց մեկ բարձր զարկով, և Յաննիին, ներողություն խնդրելով Հերբերտից, շտապ դուրս եկավ տանից և, ինչպես սպասվում էր, տասը բոպետում հասավ Ալլե 4 փողոց:

Պինտե Բեսսոն կիսաշրջանաձև և կիսախավար քարե պահոցներով գինետուն-սրճարանն արձակում էր խոնավ փայտահոտ: Երբ ներս մտավ, տապակած մսի և պանրի բույրը գրգռեց աղջկա քաղցը, որը մինչ փորձում էր տարբերել հոտերը, տեսավ ձվաձև սեղանի մոտ նստած ընկերուհուն՝ Ռոզա ֆոն Շմիդտին: Երկար բանավիճելուց հետո ընկերուհիները պատվիրեցին դառը գինի և լցոնած նապաստակ: Մինչ պատրաստ կլինեք ախորժակ գրգռող ուտեստը, Ռոզան իր սովորական հարցախեղդ չանելու տարբերակով, ինչպես ասում են «ցուլին գետին խփեց՝ եղջյուրներից բռնելով»:

– Երեկ Հերբերտը կանգնել էր ճանապարհիս ու խնդրում էր, որ քեզ ինչ-որ կերպ համոզեմ մտա-

փոխվել: Գաստոնը նրան հազիվ հեռացրեց, – ասաց Ռոզան:

– Հորեղբայր Հանսը պնդում է, որ այստեղ արդեն մի քանի դար է, ինչ ոչինչ չի փոխվել, – ասաց Յաննին՝ նայելով շուրջը:

– Մի՛ խուսափիր պատասխանից, – մատը թափ տվեց Ռոզան:

– Ինչ ես ուզում ինձանից, – հարցրեց Յաննին:

– Առանձնապես՝ ոչինչ, – ուները թոթվեց Ռոզան, – բավական է խոշտանգես Հերբերտի սիրտը:

– Նա ինքն է իրեն խոշտանգում, – անտարբեր ձայնով պատասխանեց Յաննին:

– Կամ բաց թող նրան, կամ տուր դրական պատասխան, – խստորեն պահանջեց Ռոզան:

– Ես չեմ պահում նրան, – չոր պատասխանեց Յաննին:

– Քո ձայնն ավելի դառն է, քան իմ գինին, – ասաց Ռոզան՝ գլխով ցույց տալով բաժակը:

Ճաշելու ժամանակ Յաննին Ռոզային հնարավորինս մեղմ խնդրեց, որ գոնե այսօր մի ավելորդ անգամ ևս չհիշատակի Հերբերտի անունը, մինչև ինքն էլ հասկանա, թե ինչպես կարող է ընդունել կամ հրաժարվել նրանից:

Եվ երկար, շատ երկար զրույցից հետո նրանք հրաժեշտ տվեցին միմյանց:

Յաննին վաղուց չէր զբոսնել միայնակ և մի վայրկյան իսկ չմտածելով ուր գնալու մասին՝ դուրս եկավ ու անշտապ ուղղվեց դեպի հրապարակ՝ հոգեպես այնքան անհոգ, որ ժամանակի մասին մոռացած՝ քայլեց դեպի մայրամուտ:

Երկինքը կարմրել էր, ամպերի եզրերից արևի ոսկի էր հոսում, և Յաննին, ասես յոթերորդ երկնքում,

ազատության առաջին համը ըմբռնելու համար սավառնում էր դեպի երանության երկինք՝ մի զգացմունքով, որ շուտով պիտի իրեն ընդառաջ գա նա՝ անսպասելին, ում զգում ու լսում էր արդեն իսկ վերին՝ Աստծո ճայնով, և ինչը երջանկության ալիքով էր ողողում նրա ամբողջ էությունը...

Եվ մինչ Յաննին զբոսնում էր երեկոյի խոնավ բույրը դեմքին վերցրած, Հերբերտը խուճապի մեջ էր, նրա սատանայական մտքերից անգամ կարելի էր գուշակել, որ այս չակերտավոր ազատությունը միայն ավելի է բորբոքելու իր սիրո կիրքը դեպի Յաննին: Առաջին բանը, որ մտածում էր, այն էր, որ պետք է ստեղծել մի իրավիճակ, որ Յաննին իր մեջ բացի սիրահարից տեսնի նաև առնական, հաղթանակող մի տղամարդու:

Բավականին օրեր էին անցել Յաննիի հեռանալուց, երբ Շնայդեր-Վանգենհայն ընտանիքները նրան հրավիրեցին ճաշկերույթի, որպեսզի լրջմիտ վերաբերմունք ցույց տային Յաննիի և Հերբերտի հարաբերություններին: Եվ չնայած երկու՝ և՛ Շնայդեր, և՛ Ապպել ընտանիքներն էլ սպասում էին իրենց ժառանգների ամուսնությանը՝ Յաննին շարունակում էր լուռ դիմադրել, քանզի նրա սիրտը երբեք չէր թրթռում Հերբերտի ներկայությունից: Իսկ նա հենց այդ կերպ էր պատկերացնում սերը. երազելով հանդիպել այն միակին, որի կողքին հոգում կթովռան թիթեռնիկները, իսկ աչքերում, մոռացության մատնելով ժամանակի զգացողությունը, կրոցկլտա սիրո աստղաբույլը:

Ինչևէ, կամենում էր օրիորդը դա, թե ոչ, Հերբերտի տանը, այնուամենայնիվ, տիրում էր մեծ խառնաշփոթ, որի պատճառը ինքն էր՝ Յաննին:

Հերբերտը երեկոյի համար ոտքի էր հանել բոլոր սպասավորներին, և հյուրասրահում իսկական եռուզեռ էր. նրան թվում էր, թե հյուրասենյակ թափանցող այգու թարմ օդն այնքան էլ թարմ չէ, թե հայելու պես փայլող ճերմակ մարմարե հատակն այնքան էլ լավ փայլեցված չէ, իսկ մեծ, լուսավոր ջահերի լույսն այնքան էլ պայծառ չէ և չի հասնում այն հատվածին, որտեղ պետք է նստի Յաննին, և հրամայեց, որ հյուրասենյակի ամեն մի անկյունում, որտեղից կարող են երևալ Յաննիի փայլուն աչքերը, տեղադրվեն լուսամփոփներ, շուրջբոլորը՝ անուշահոտ ծաղիկներ, իսկ վարագույրը ասեղնագործված լինի նուրբ ու թույլ շուշանագույնով: Խոհանոցում կարգադրեց, որ պատրաստեն այնպիսի ճաշատեսակներ, որոնք հաստատ կնախընտրի Յաննին, քանի որ նրանք արդեն գիտեին օրիորդի նախասիրությունները...

Երեկոյին դեռ շատ կար, բայց նա արդեն ծնողներին պատվիրում էր Յաննիի նկատմամբ լինել ավելի ուշադիր, ասես նրանք առաջին անգամ էին հյուրընկալում Յաննիին, կամ կարծես դրանից էր կախված աղջկա սրտի ընտրությունը:

Երբ սուրհանդակը վերադարձավ դատարկաձեռն՝ առանց նամակի, Հերբերտը ապրեց խենթության հասնող երջանկություն. «Եթե լուր է, ուրեմն համաձայն է», - մտածեց նա:

Մոտենում էր ընթրիքի պահը, Յաննին խճճվել էր զգեստապահարանի առատության մեջ: Վերջապես ընտրեց լայնեզր գլխարկ, դարչնագույն զգեստ և համապատասխան կոշիկներ: Նա ասես աղջկական կատարելություն լիներ, ասես դրախտը հենց նրա ներսում էր, և նրանից էր սկիզբ առնում բովանդակ

կյանքը: Նա չէր դիմել արհեստական պաճուճանքների. բավական էր, որ հագուստը ուղղակի ընդգծեր իր աննկարագրելի գեղեցկությունը...

Յաննին պատրաստ էր:

Նրան ուղեկցում էր եղբայրը՝ ժուազ Ապպելը, որը մտերիմ էր Հերբերտի հետ:

Հենց հասան առանձնատուն, Հերբերտն անհագուրդ հայացքով նայեց Յաննիին: Մոտեցավ, ողջունեց, համբուրեց ձեռքը, և միասին քայլեցին դեպի հյուրասենյակ: Երբ Յաննին տեսավ, թե ինչ էր կատարվում ներսում և ինչպիսի պերճաշուք ճաշկերույթ էր կազմակերպվել իր պատվին, հասկացավ, որ սա իր սիրտը գրավելու մի նոր փորձ է...

Սովորույթի համաձայն՝ Հերբերտը Յաննիից վերցրեց թիկնոցն ու գլխարկը և հրավիրեց սեղանի մոտ:

Յաննին նախ ողջունեց՝ խոնարհվելով մորեղբորը և նրա տիկնոջը, շնորհակալություն հայտնեց նրանց, իսկ այդ ընթացքում Հերբերտը շտապում էր հյուրասիրել. բյուրեղապակյա բաժակների մեջ կայծկլտում էր հռենոսյան գինին, իսկ սեղանը ծփում էր ուտեստների առատությունից:

Երկար զրուցեցին: Տանտերերը վաղուց չէին տեսել ժուազին, և նրանց միջև ծայր էր առել մի գրավիչ զրույց, որի թաքուն նպատակը մեկն էր. հնարավորություն տալ Հերբերտին շփվելու Յաննիի հետ, բայց նրանք օտարի նման հեռու էին ու լուռ:

«Նա նման է երկնային տեսիլքի,– մտածում էր Հերբերտը,– այս հիացմունք առաջացնող պատկերը անկասկած իմն է»: Նա ավյունով ու կրքով էր լցվում անգամ Յաննիի նուրբ շարժումներից, նրա՝ սպասքի դասավորվածությունից օգտվելու հմտությունից...

Բայց հանկարծ նրա դեմքը մռայլվեց, նա ետ-ետ գնաց, հենվեց պատին, ձեռքերը ծալեց կրծքին և սկսեց պատերազմել տխուր մտքերի դեմ, թե վերջի վերջո ինչպես պիտի գրավի նման գեղեցկուհու սիրտը: Հերբերտը խավարում էր, իսկ իրեն կարող էր լուսավորել միայն Յաննիի ներկայությունը, բայց օրհորդի անտարբերությունն արդեն վկայում էր նրա վերջնական պատասխանի դառնությունը...

Յաննին թեք հայացքով հետևում էր Հերբերտի դժգոհ դեմքի շանթերին: Եվ հայտնի չէ, թե նա որքան կմնար պատին հենված, եթե Յաննին չնուտենար ու չհարցներ:

- Ձեզ ինչ-որ հարց է մտատանջում, Հերբերտ:

- Ես Ձեզանից սպասում եմ ավելին, ուզում եմ արագացնել հարսանիքի փաստը, բայց Դուք չեք ցուցաբերում ոչ մի վերաբերմունք,- հանդիմանանքով արձագանքեց Հերբերտը:

- Ես դեռևս ոչինչ չեմ խոստացել,- պատասխանեց Յաննին:

- Պետք է քայլ կատարել, գրողը տանի, իսկ Դուք նույնիսկ թույլ չեք տալիս ավելի մոտենալ Ձեզ:

Նրա ձայնի մեջ կոպտություն և չարություն կար, ինչը զայրացրեց ու վիրավորեց Յաննիին:

Մոտենում էր հրաժեշտի պահը:

Երբ սպասուհին բերեց իրերը և Հերբերտը նրա սիրտը շահելու և ներողություն խնդրելու համար օգնեց հագնվել, Յաննին խոր տհաճություն զգաց:

Ճանապարհելիս Հերբերտը վերցրեց ձեռքի լապտերը, քայլեց նրա առջևից, որպեսզի վայելի օրհորդի գիշերային տեսքը, և Յաննիի ականջին շնչաց, որ շուտով կհանդիպեն, իսկ զայրացած

Յաննիսն մեկ անգամ ևս խորը հիասթափություն ապրեց այդ ճնշող ու ագրեսիվ պահվածքից:

Ամբողջ ճանապարհին ոչ մի բառ չխոսեց, իսկ ժուազն անընդհատ ծաղրում ու կատակում էր, թե ինչպէս է Հերբերտը սողում քրոջ ոտքերի տակ:

Յաննիի ննջարանում աղոտ ցուցում էր լուսամփոփի շողը և դեղին, թույլ լույսը լուծվում էր շրջապատող խավարի մեջ:

Օրիորդը, հոնքերը կիտած, մտավ սենյակ, հանեց օրվա ծանրությունից բեռ դարձած հագուստը, լուրջան մեջ հագավ գիշերազգեստը, դուրս եկավ պատշգամբ, նստեց ճոճաթոռին ու սկսեց մտածել, թե ինչն է մթության մեջ ամեն ինչ այլ, և ինչն է կյանքն անաղմուկ, խաղաղ ու հանդարտ դառնում գիշերվա մթության մեջ, երբ, առավել ևս, ներկա չէ Հերբերտը:

Ծածկոցը ձեռքին մոտեցավ Էմման.

– Երեկոն ուրախ անցավ:

– Առանձնապես ոչ:

– Ինչն է քո դժգոհության պատճառը:

– Նրա պարզունակ սերը: Նա ինձ վերաբերվում է սեփականատիրոջ նման:

– Իսկ դու ի՞նչ ես զգում:

– Ոչինչ: Ես չունեմ ոչ մի յուրահատուկ զգացմունք: Իսկ նրա հանդեպ զգում եմ միայն ու միայն նողկանք, և միակ բանը, որ խանգարում է դա իրեն ասել, այն է, որ ինքն իմ հեռավոր ազգականն է, և բացի այդ, իր ծնողների ուշադրությունը իմ անձի նկատմամբ, – զայրացած պատասխանեց Յաննին:

– Ուրեմն ինչն է ընդունեցիր հրավերը:

– Ես պարզապես ցանկացա նրան ևս մեկ հնարավորություն տալ կամ էլ համոզվել մեր համատեղ ապագայի անհնարիանությանը: Իսկ նա շարունակ

«Յաննի», հա՛ «Յաննի»: Ինձ մահու չափ հոգնեցնում էր այդ ամենը:

– Լավ, ես քեզ համար բրիոշ եմ պատրաստել, մի կողմ դիր զայրույթդ:

– Էմնա, բրիոշը կհամտեսեմ վաղը, ների՛ր, հիմա ուզում եմ հանգստանալ:

Անցավ ևս երկու շաբաթ, իսկ Հերբերտն անկոտրում սիրահարի նման արդեն պլանավորում էր իր հետագա անելիքները:

Մի օր տան ծառայողի հետ զրույցի ժամանակ, կարծես ի միջի այլոց ասաց.

– Գաստոն, ինձ հարկավոր է մի մասնավոր կլինիկա կամ նույնիսկ բուժկետ:

– Լավ, պարոն, ես կտեղեկանամ, – պատրաստականությամբ պատասխանեց հավատարիմ Գաստոնը:

Արդեն իսկ մտածված ծրագիր էր կազմել, թե ինչպես է պետք կոտրել Յաննիի դիմադրությունը. մի քանի սպի առաջացնել հոնքի կամարին և դաստակի վրա, ինչը պիտի վկայեր նրա մասնակցության մասին երիտասարդության շրջանում լայն տարածում ստացած մենզրանային սուսերամարտերում, որտեղ, ի տարբերություն դասական մենամարտերի, վիճողները սուսերով պարզում էին իրենց հարաբերությունները աթոռներին նստած: Վերջին հանգամանքը թույլ էր տալիս խուսափել մահացու դեպքերից, բայց, այնուամենայնիվ, հակառակորդների դեմքերի կամ ձեռքերի վրա մենամարտի արդյունքում հաճախակի մնում էին սպիներ, որոնք վկայում էին սպին կրողի բացարձակ տղայության մասին, ինչը և Հերբերտին դրդեց դիմել նման խորամանկության:

Արդեն հաջորդ օրը Գաստոնը թուղթը ձեռքին զեկուցեց.

– Պարոն, այս բուժկետը պատկանում է Ռուբեն Չիլինկիրյանին, և եթե դիմեք նրան, գուցե գտնեք ձեր հարցերի պատասխանները:

Քանի որ այս ամենը նման էր գաղտնի դավադրության, նա կարգադրեց, որ կառքը պատրաստեն երեկոյան ժամերին, և երբ պահը եկավ, գնաց թերթիկում նշված հասցեով:

Իր վարած կառքը կանգնեցրեց գողտրիկ առանձնատան բակում և մտքում արդեն իսկ իր մտացածին հեռապատկերը հաջողված համարելով՝ մոտեցավ դռանը, թակեց, որի պատասխանը լռությունը եղավ:

Պտույտներ գործեց տան շուրջը: Լսվեցին ինչ-որ ձայներ և վերջապես փոքրիկ պատուհանին մոտեցավ բուժքույրն ու հարցրեց, թե ինչ է կամենում պարոնը:

– Ես կցանկանայի շտապ տեսնել բժիշկ Ռուբեն Չիլինկիրյանին:

– Պարոնը դեռ չի վերադարձել, ինչի պատճառով ստիպված եմ խնդրել Ձեզ մի փոքր սպասել:

Հերբերտը, ոչինչ չպատասխանելով, հեռացավ. կառքը մնաց աննկատելի կանգնած եղևնիների ստվերում, իսկ նա ժամանակն անցկացնելու համար որոշեց մի փոքր զբոսնել մոտակա տարածքում:

Ճանապարհը, որին անձանոթ էր Հերբերտը, փողոցի խուլ լուսավորությունն ու ոչ խիտ բնակեցված վայրը նրան վստահություն էին ներշնչում, թե բժիշկն աշխատում է ապօրինի, ու երևի դա է այսպիսի գողտրիկ տեղի ընտրության պատճառը...

Երեկոյան ժամը ինն էր, երբ նա կրկին թակեց դուռը. այս անգամ նրան դիմավորեց հենց Ռուբենը: Հերբերտը ձեռքը մեկնեց նրան ու բարևեց:

Ներսուն պատմեց իր պատմության որոշ դրվագներ ու խնդրեց օգնել: Կատարվելիքի մասին ոչ ոք չպետք է իմանար, և դրա դիմաց խոստացավ բարձր վարձատրություն, իսկ Ռուբենը, լսելով նրա առաջարկը և պատկերացնելով, թե ինքն ինչպիսի արջի ծառայություն կմատուցի անծանոթ օրիորդին, կտրականապես հրաժարվեց՝ փաստելով, որ նա խաբեբա չէ, այլ բժիշկ է, և իրեն պատկանող բուժկետում չի արել ու չի անի ոչ մի անօրեն բան:

Հերբերտի աչքերի մեջ բռնկվեց զայրույթի կրակը, որը, չկարողանալով ոչ մի կերպ սանձել, դուրս եկավ բուժկետից, ձեռքի ափով մաքրեց խոսքերի սառը ցնցուղից երեսին գոյացած ամոթանքի քրտինքը, հոգում դառնացնող խարան գգաց ու հասկացավ, որ, ի զարմանս իրեն, կան մարդիկ, որոնք ունեն սկզբունքներ ու պատրաստ չեն դավաճանել իրենք իրենց նույնիսկ բարձր գնի դիմաց և, տուն վերադառնալով, իր ամբողջ բարկությունն ու ամոթի դառնությունը թափեց Գաստոնի գլխին:

Ինչ վերաբերում էր Ռուբենին, ապա դուրս հրավիրելով տարօրինակ այցելուին՝ նա զգում էր անդուր տհաճություն. թե ինչպիսի ստորության կարող է դրդել անպատասխան սերը, և նույնիսկ ցանկություն ունեցավ գոնե հպանցիկ տեսնել առիթ հանդիսացող օրիորդին: Նա միաժամանակ հետևում էր ժամացույցի պտտվող թևերին՝ խորհելով, թե որքան դանդաղ է հոսում ժամանակը՝ գրեթե աննկատ, իսկ կյանքում ամեն ինչ շտապում է՝ միաժամանակ մնալով լեռան նման անշարժ:

Եվ մինչ Ռուբենը հետևում էր ժամանակի ընթացքին, կիլոմետրեր այն կողմ իրեն պատեպատ էր խփում Հերբերտը: Վերջապես նրա մտքի թռիչքը

կանգ առավ «Էմմա» ճյուղի վրա. կարելի է աղախ-
նի միջոցով իմանալ՝ կամենո՞ւմ է արդյոք Յաննին
վերստին տեսնել իրեն: Ժուազի միջամտությամբ
խնդրեց Էմմային մի համեղ քաղցրավենիք պատ-
րաստել, որպեսզի երեկոյան այցելի նրանց ու նե-
րողություն խնդրի Յաննիին տհաճություն պատճա-
ռելու համար:

Կեսօրին նա հյուր գնաց ժուազին: Այս անգամ
ձևացնում էր, թե այցելության պատճառը Յաննին
չէ:

Կլոր սեղանի առջև թեյ ու քաղցրավենիք համ-
տեսելով՝ Հերբերտն ու ժուազը վիճում էին շախմատ-
ային հերթական խաղի շուրջ, իսկ կողքից հպան-
ցիկ հայացքով հետևող Յաննիին առանձնապես
չէր հետաքրքրում ո՛չ խաղը, ո՛չ էլ տղամարդկանց
գրույցը եվրոպական քաղաքականության մասին
և, պատճառաբանելով, որ հոգնած է, վեր կացավ,
հրաժեշտ տվեց ու մինչ կհեռանար հյուրասենյակից,
դռան թակոց լսեց ու շտապեց դեպի այն, որի ետևում
փոստատարն էր:

Նա բարի ժպիտով ողջունեց օրիորդին ու մեկ-
նեց ծրարը, որը հղողը քաղաքապետի ընտանիքն
էր: Յաննին ետ վերադարձավ հյուրասենյակ ու
հրճվանքը չթաքցնելով՝ բարձրաձայնեց գրու-
թյունը.

– Բուրգոմիստրի տանը գրական երեկո է տեղի
ունենալու: Ես ուղղակի պաշտում եմ գրական հան-
դիպումները:

Հերբերտը ոչինչ չասաց, բայց թերթակի ժպիտով
թեքեց հայացքը:

– Իսկ այդ հրավիրատոմսում նշել են միայն քո՞
անունը, – քմծիծաղով հարցրեց եղբայրը:

- Եթե ցանկանաս, կարող ես ինձ ուղեկցել, - արձագանքեց Յաննին:

- Ես Հերբերտին եմ ուղեկցելու, - բարձր ծիծաղեց ժուազը:

- Միթե դուք էլ եք հրավիրված, - զարմացած հարցրեց քույրը:

Եղբայրը խիստ տոնով պատասխանեց.

- Այդ երեկոյին կգնանք միասին: Հուսամ, խոչընդոտներ չեն լինի:

- Բնավ, - դժգոհությունը թաքցնելով ժպիտի տակ՝ ասաց Յաննին և մտքում շարունակեց. «Որքան է դեռ խորամանկելու նա և ինչ նպատակ է հետապնդում իր այս թշվառ քայլերով»:

Ջառամյալ ձմեռը, որ Լոզանում այնքան էլ սաստիկ չէ, արդեն իր դիրքերն էր զիջում գարնան անպրոպների դիմաց:

Սևակն իր մտքի դարակներում պատրաստում էր սիրո, հայրենիքի և ամենատարբեր գրվածքների ժողովածու: Նա իր բանաստեղծական խոսքում անհնարինը դարձնում էր հնարավոր, իսկ մտորումներին խաղաղության ծնունդ տալու համար այցելում էր գրադարան, որտեղ նաև հասցնում էր պատասխանել հարազատների ու ընկերների նամակներին: Մինչ նա մտքերն էր հանձնում թղթին, աչքի վայրկենական թարթման հետ գրասեղանի մոտով անցավ մի գեղանի օրիորդ: Շփոթվեց, ոչինչ չկարողացավ անել, անգամ մտածեց, որ երանելի պատրանք էր: Տան ճանապարհին որոշեց ստուգել փողոցի փոստարկղը: Նամակ էր ստացել: Գրության մեջ

նշված էր, որ բուրգոմիստրի տանը լինելու է գրական երեկո, իսկ Սևակը՝ որպես բանաստեղծ, երբեք անմասն չէր մնում նմանատիպ երեկոներից:

Կիրակին այնքան էլ հեռու չէր, իսկ նա դեռ պետք է ավարտին հասցնէր մի քանի բանաստեղծություն ու ելույթի համար մի ճառ պատրաստէր իրեն բնորոշ ճարտար լեզվով:

Կիրակի օրվա վաղ առավոտյան Յաննին որոշել էր «գողանալ» գարնան գեղեցկությունը: Իր չքնաղ տեսքը լրացնելու համար նա ցանկանում էր այդ երեկոն տարբեր դարձնել մնացյալներից: Եվ սրտի թրթիռին հնազանդ՝ նա որոշեց ներկայանալ միայն մեկ գույնով:

Զգեստապահարանի ամենավառ գույների մեջ խճճված՝ Յաննին գտավ ամենաներկայանալի երեկոյան հագուստը՝ կարմիր շրջագգեստ, սև լաքապատ կիսակրունկ կոշիկներ և լայնեզր գլխարկ:

Երբ Հերբերտը կառքով եկավ Յաննիին ու ժուազին ուղեկցելու, սալահատակն ասես փախավ ոտքերի տակից. Յաննիի պարզ և բնական գեղեցկությունը խենթացրեց սիրահարին:

– Ես երջանիկ եմ...– ասաց նա՝ համբուրելով աղջկա ձեռքը:

Մի կերպ իրեն զսպելով՝ օրիորդը թևանցուկ արեց Հերբերտին:

Իրենց տեղ հասցնելուն կոչված կառքի կառապանը երիտասարդի հրամանով զգուշացվել էր ճանապարհը հնարավորինս երկարացնել Յաննիի ներկայությունն ավելի երկար վայելելու համար...

Բնական է, որ քաղաքապետի հրավերը չէր մերժել նաև Սևակ Չիլինկիրյանը: Նա՝ որպես մտավորական և գրականության երիտասարդ շունչ, հաճախ էր ներկա գտնվում թե՛ քաղաքական և թե՛ մշակութային հանդիպումներին:

Բուրգոմիստրի տանը պատշաճ ընդունելություն էր: Երեկոյին հրավիրված էին երևելի ազնվականներից շատերը:

Սև թիկնոցներ կրող մարդկանց ետևից Յաննիի նման օրիորդի ընկերակցությամբ աստիճաններով բարձրացող Հերբերտն իրեն զգում էր երանության գագաթնակետին...

Եվ մինչ նա ընկերների հետ կփոխանակեր մեկերկու բառ, «ազատագրված» Յաննին իր ողջ հմայքով կանգնեց սրահի մուտքի դիմաց: Նրա աչքից չվրիպեց պատուհանի մոտ կանգնած երիտասարդը, և պատահական հանդիպումից ոգևորված Յաննին քայլեց դեպի Լևոն Ազնավուրյանը:

Եգիպտահայ Լևոնը Յաննիին ճանաչում էր մանկուց, իսկ նրա հայրը գնդապետ Ապպելին համարում էր իր ընտանիքի լավագույն գերմանացի բարեկամը:

Անսպասելի հանդիպումը ցնծություն էր երկուստեք, և ջերմագին ողջագուրանքից հետո նրանք բոպենների ընթացքում «թերթեցին» իրենց մանկության էջերը:

Հերբերտի փնտրող հայացքից չվրիպեց Յաննիի երջանիկ ժպիտը: Մի ակնթարթում, ինչպես ծածուկ մի լրտես, նա հայտնվեց օրիորդի կողքին:

Եվ երբ Յաննին ցանկանում էր ծանոթացնել երիտասարդներին, լռությունը խախտվեց ինչ-որ ելույթով, որի ընթացքում Լևոնը, ներողություն խնդրելով, առանձնացավ:

Ականջ էր շոյում բարձրաճաշակ և բարձրաշխարհիկ երաժշտությունը: Մատուցողները սրահով մեկ պտտեցնում էին գինին և շվեյցարական աղանդերը:

Երեկոն սկսվեց ելույթներով. ինչպես նման դեպքերում է լինում, մեկի ելույթը ճանճրացնում էր, իսկ մեկ ուրիշինն այնքան գեղեցիկ էր ներկայացնում արվեստը, որ ընձեռոված հաճույքը վայելելու համար պատրաստ էր կանգ առնել նույնիսկ անողոք ժամանակը:

Խանդավառության բարձրակետին՝ Յաննին Հերբերտի խնդրանքով մոտեցավ սրահի կենտրոնում գերիշխող դաշնամուրին և մատները սահեցրեց ստեղների վրայով: Երաժշտությունը խոսեց շատերի սրտերի հետ... Թվում էր, թե Յաննին մենակ էր, իսկ ստեղերը նրան ենթարկվում էին ինքնակամ...

Երանության զգացումը համակեց երիտասարդ գրող Սևակ Չիլինկիրյանին, որը, հնազանդվելով հմայիչ հնչյուններին, շրջվեց և իսկույն ճանաչեց այն ոչ երկրային էակին, ում գերող կերպարն իրեն շփոթության էր հասցրել գրադարանում:

Փակ աչքերով Յաննին մի դյուրական թմբիրի մեջ էր, և իր մանկական, բայց ստեղներին վարժ մատների հպումներից կորզում էր ակնապիշ հայացքներ...

Երբ դադարեց երաժշտությունը, և Յաննին բացեց կապույտ աչքերը, պատկերը խենթացնող էր. քարացած սրահը դղրդաց ծափահարություններից:

Որոշ ժամանակ անց, երբ սրահը հանդարտվեց, դարձյալ խախտվեց լռությունը. այս անգամ պատճառը Սևակ Չիլինկիրյանն էր, որն սկսեց բարձրաձայն կարդալ իր բանաստեղծությունները:

Հավաքվածների աչքերում սառել էր ժամանակը, և երաժշտությունից արքած երիտասարդը անմասն չմնաց իր տաղանդով: Նա ասես անէականում էր իր բառերի ետևում:

Ստեղների պոեզիայով բոլորին հմայած Յաննիին հմայել էր բառերի երաժշտությունը...

Երբ Սևակը շրջվեց դեպի հյուրերը, Հերբերտի բերանը զարմանքից բաց մնաց, ասես սառը ցնցուղից... Նա սրբեց ակնթարթորեն դեմքին հայտնված սառը քրտինքը և օգնություն հայցող հայացքով ու կարկամած շուրթերով շրջվեց դեպի Յաննին: Բայց...

Յաննիին ամեննին չէր հետաքրքրում, թե ինչ է կատարվում շուրջը: Նա սևեռուն հայացքով հետևում էր սևահեր, կիզիչ հայացքով ու գեղեցկահեմ տաղանդին, քանզի ճանաչեց այն երիտասարդին, որն իր ուշադրությունը գրավել էր գրադարան կատարած վերջին այցելության ժամանակ... Բայց այդ պահին զգաց, որ մեկն իրեն ետ է ձգում, և երբ շրջվեց, Հերբերտի աղերսող հայացքի մեջ նկատեց փախուստ և վախեցած երեխայի՝ առանց արցունքների լաց...

Սևակին տեսնելուց հետո նա սկսեց սարսափից կմկմալ և ամեն կերպ փորձում էր դուրս գալ անելանելի թվացող այդ վիճակից. զարհուրելի կանխազգացումները հանկարծ Հերբերտին ներկայացան իբրև անխուսափելի խայտառակություն, եթե... Բժիշկը Յաննիին պատմե՛ր իբրև հնարամտություն հորինած իր այն ծրագրի մասին...

Եվ մինչ Հերբերտը խուսափում էր Սևակի տեսադաշտում հայտնվելուց, Յաննին, քնծիծաղը դեմքին, թե ինչն է վերջինիա անհանգստության պատճառը, նրան ուղղորդում էր դեպի բանաստեղծը, բայց...

Հերբերտի բախտը բերեց. խառնաշփոթ եղավ, ինչ-որ մեկի անփույթ պահվածքից գինին շրջվել էր Սևակի հագուստին, և մինչ հավաքվածների ուշադրության կենտրոնում հայտնվել էր Սևակը, Հերբերտը, Յաննիի ձեռքից քաշելով, անցավ սրահը փակող վարագույրի հետևը:

– Չեմ համարձակվում պնդել, բայց երեկոն ինձ արդեն ձանձրացնում է: Գուցե հրաժեշտ տանք,– համեստություն խաղալով և բանտելով ներսի վիրավոր գազանին՝ ասաց Հերբերտը:

– Ասացեք խնդրեմ, ինչո՞ւ եք այդքան անհանգստացած: Դեռ վաղ է երեկոն համարել ավարտված, իսկ ես ինձ զգում եմ ավելի քան լավ:

– Ամենևին, օրիորդ,– չգիտես ինչու, հեգնական տոնով պատասխանեց Հերբերտը:

– Ուշադիր եղեք Ձեր վարքագծին, որը ինձ չի գոհացնում, և ես տանել չեմ կարողանում Ձեր հաճախակի կերպարանափոխությունները:

Յաննին ձեռքը մի կողմ քաշեց և շտապեց հյուրասրահ, իսկ գայրացած Հերբերտը, մեղադրելով ինքն իրեն, թե՛ «Ես պետք է ավելին իմանայի և ոչ թե կուրորեն վստահեի Գաստոնին», քայլեց դեպի բացօթյա պատշգամբ տանող սանդուղքը, որտեղ կանայք զրուցում էին քաղաքապետի որդու հետ:

Նա ներողություն խնդրեց կանանցից և ընկերոջն առանձնացրեց հյուրերից.

– Լսի՛ր, բարեկանս, ո՞վ է այդ բանաստեղծը, որ նվաճեց հյուրերի ուշադրությունը:

– Երևի խոսքը Սևակի՞ մասին է:

– Դե, չգիտեմ... այն երիտասարդը, որ կարդում էր, և որի անհասկանալի խոսքը, սրտաճմլիկ, իրար կապկպված բառերը հուզեցին բոլորին:

– Ասում եմ քեզ՝ Սևակն է, Չիլինկիրյանը, խոստումնալից գրող:

– Եթե ոչ ավելին, – չգալելով զգացմունքները՝ արձագանքեց Հերբերտը և, մտքում մի քանի անգամ կրկնելով «Սևակ Չիլինկիրյան...», հայտնագործություն անողի նման մտածեց. «Պարզվում է՝ սրանք երկվորյակներ են: Իսկ եթե բժիշկը սրան պատմի, թե որն էր մեր հանդիպման առիթը: Այդ դեպքում ես Յաննիին կկորցնեմ հավիտյան»:

Այա մի կերպ խոր շունչ քաշեց, ներքին տագնապը ցրելու համար մատուցարանից գինի վերցրեց, մի քանի կում արեց և շտապեց Յաննիի մոտ:

Հյուրասրահում Յաննին մենակ էր, երբ նրան մոտեցան Լևոնը և Սևակ Չիլինկիրյանը:

Մինչ այդ, Սևակը փորձում էր տեղեկություն ստանալ երաժիշտ աղջկա մասին, կամաց-կամաց իրեն մտատանջող հարցերը սպասում էին պատասխանների, և երբ Լևոնը, առանց որևէ բացատրության, նրան մոտեցրեց Յաննիին, նա ինչ-որ ներքին դող զգաց, երբևէ չապրած մի ամոթ, և չէր էլ կարողանում թաքցնել իր շփոթմունքը:

Յաննին ժպտաց այնպիսի քնքշանքով, որ նրա հմայիչ ժպիտից Սևակը սկսեց կարմրել: Աղջկա հայացքի մեջ այնպիսի խաղաղություն կար, որ կարծես ողջ բնությունն էր խնամքով տեղավորվել փոքրիկ, բայց ներդաշնակ մարմնում:

Սևակը համբուրեց Յաննիի ձեռքը, և նրա ներսի խռովքը վերածվեց մի մեծ փոթորկի. արդյոք իրական է այս հրեշտակը, տեսնես ինչպիսին կլինեն նրա ուրախության արցունքները պարզ ժպիտով ներկված դեմքին, և արդյոք ինչ-որ մեկն արդեն նրա շուրթերից քաղել է շրթներկի գույնն ու համը:

Մի քանի վայրկյան ցնորված Սևակը բաց չէր թողնում Յաննիի ձեռքը, երբ ընկերը միայն նրա համար լսելի շշնջաց.

– Սովերի նման ո՞ր ես չքացել:

– Ի՞նչ, – հարցրեց Սևակը:

– Դու երևի ինչ–որ բանից ցնցվել ես, ինքդ քո մեջ թաքնվել, չես խոսում ոչինչ, – ժպտաց Լևոնը:

– Դու ինչ–որ բան ասացիր, Լևո՛ն, – հարցրեց Սևակը: – Ես չեմ լսում ոչինչ:

Յաննին ժպտաց նրանց խոսքերից և ձեռքը աննկատ ետ քաշեց Սևակի ափից:

Ասվճռական քայլերով նրանց մոտեցավ Հերբերտը և մտքում ինքն իրեն հորդորելով՝ համարձակ եղիր, ձեռքը մեկնեց Լևոնին, իսկ Սևակը գերադասեց սոսկ գլխով՝ թեթևակի բարևել:

Հերբերտը, գրեթե տասը բուպե գտնվելով ձանձրալի գրույցի կենտրոնում, լցվել էր անգոր զայրույթով. հարցերը, որ կեղեքում էին ներսը, նա հասցրել էր քիչ թե շատ ցրել մեկ շիշ բուրգունդյան գինով:

Վերջապես սրահում հնչեցին ժամացույցի տասը զարկերը, որոնք վկայում էին, որ ժամանակն է երեկոն համարել ավարտված:

Հրաժեշտը ցանկալի չէր, բայց Սևակը խոստում–նալից հանդիպման հույս ուներ, քանի որ Լևոնը Յաննիին ծանոթ էր...

Ամբողջ գիշերը նա լուսացրեց բազմոցին, որը դրված էր պատշգամբում: Լապտերների լույսերը հանգել էին արդեն, իսկ թափառող քամին նրա մտքում ասես խառնաշփոթ էր ստեղծել:

Նույն վիճակում էր և Յաննին...

Գիշերը խորանում էր և խոնավ մշուշով պատում քաղաքը: Պակասում էին մարդկային շարժումն ու

աղմուկը, այգու նստարաններին հազիվ թե մի քանիսը լինեին: Վերջալույսի շողերը մարել էին Յաննիի ապրումների մեջ:

Հազիվ լուսացավ տաղտկալի գիշերն ու կյանքն ընկավ իր սովորական հունի մեջ:

Յաննին շտապեց Պինտե Բեսսոն պանդոկի քարե պահոցներ, որտեղից հմայիչ կերպով կանչում էին վառված փայտի, օդու, գինու, մսի և տապակած պանրի անուշահոտությունները:

Ռոզան կրկին ավելի վաղ էր եկել և նույնիսկ հասցրել էր պատվիրել նախաճաշը: Բարևելուց հետո երկար ժամանակ լուռ էին: Ռոզան ընկերուհու դեմքին նետած հարցական հայացքով այնտեղ կարդաց ն' անհանգստություն, ն' փայլ:

– Ինձ թվում է, որ դու երբեմն դրսևորում ես տարօրինակ վարքագիծ:

– Ինչ վարքագիծ,– ասի երի մեջ թաքցնելով ժպտուն աչքերը՝ հարցրեց Յաննին:

– Տարօրինակ,– կրկնեց Ռոզան և գինու գավաթը թեթևակի թափահարելով ու խոր շունչ քաշելով՝ ասես ինչ-որ բացահայտում անելու համար սպիտակ գինու բուրմունքի մեջ՝ մոտեցրեց շուրթերին և:

– Պատմիր երեկվա հանդիպման մասին,– շարունակեց:

– Մի՞թե կարողանում ես որոշել հնությունը,– հետևելով գինու գավաթին և փորձելով հարցից խուսափել՝ պատասխանեց Յաննին:

– Չփորձես շրջանցել հարցս. դու վաղուց այսքան անկեղծ չես ժպտացել,– և մտախոհ նայեց ընկերուհուն, որի փայլող աչքերի մեջ կար դեռևս չբացահայտված ինչ-որ խաղ:

– Բավականին լուրջ հանդիպում էր. մտավո-

րականներ, երաժիշտներ, քաղաքական գործիչներ: Այնտեղ էր նաև Լևոնը, դու նրան գիտես՝ հորս վաղեմի ընկերոջ որդին... մի բանաստեղծի հետ, այնքան խաղաղ էր խոսում, - թեթև ժպիտով պատմում էր Յաննին, - և այնպես էր խոսում, ասես մտածում էր ինքն իրեն:

- Ո՞վ էր նա, - շինծու անտարբերությամբ հարցրեց Ռոզան:

- Ոմն Սևակ Չիլիսկիրյան:

Երկար ժամանակ օրիորդը լուռ էր, և նրա աչքերը փայլում էին տարօրինակ կերպով, կարծես տեսնում էր մի բան, որը բերկրանքով պետի լցներ իր կյանքը:

Լռությունը խախտվեց իրենց հանդիպումները խորհրդանշող լցոնած նապաստակի «մուտքով», երբ, սովորականի նման, Ռոզան, սպասքը չխկչխկացնելով, սկսեց ափսեում մասնատել կերակուրը, որից մի պահ կտրվելով՝ հիշեց Հերբերտին.

- Իսկ ինչպե՞ս պիտի վարվես կնքահորս եղբորորդու հետ: Նա քեզ սիրում է:

- Սիրո՞ւմ է, - տարուբերեց գլուխը Յաննին, - նա ինքն իրեն խոշտանգում է, պարտադրում ինչ-որ աննպատակ հարաբերությունների մեջ տեր դառնալու մասին:

- Ես քեզ չեմ հասկանում, - գինուց կում արեց Ռոզան:

- Կբացատրեմ, - ասաց Յաննին, - ասա, ինչո՞ւ ես խնդրել, որ քեզ նապաստակ բերեն:

- Որովհետև ես նապաստակ եմ սիրում, բայց իմ հարցի հետ ի՞նչ կապ ունի նապաստակը:

- Դու սիրում ես նապաստակին, - հեզնական ժպտաց Յաննին: - Եվ այդ սե՛րն է պատճառը, որ քեզ համար բռնեցին, սպանեցին, եփեցին... Չհամար-

ձակվեն ասել, որ դու սիրում ես նրան, դու սիրում ես քեզ, – ճայնը բարձրացրեց Յաննին:

Ռոզան անհանգստացած նայեց շուրջը, իսկ Յաննին շարունակեց նույն ոգևորությամբ.

– Հենց այն պատճառով, որ քեզ դուր է գալիս այդ խեղճ նապաստակի համը, նրան բռնեցին, սպանեցին և պատրաստեցին: Քո սիրած բաղադրատոմսով: Այն, ինչը մենք հաճախակի համարում ենք սեր, ավելին չէ՛, ինչպիսին քո սերն է նապաստակի հանդեպ: Ապա նայիր, – շարունակեց Յաննին՝ գլխով ցույց տալով հեռվում նստած զույգին, – երկու սիրահարներ են, դու նրանց ճանաչում ես, ժողեֆինան ու Թիերը: Ժողեֆինան, ի դեմս Թիերի, տեսնում է նրան, ով կբավարարի իր հուզական ու ֆիզիկական պահանջմունքները: Թիերը՝ նույնպես. ի դեմս ժողեֆինայի տեսնում է իր պատրանքների աղջկան: Բայց նրանցից յուրաքանչյուրը՝ և՛ ժողեֆինան, և՛ Թիերը, մտահոգված են միայն ու միայն սեփական կարիքներով: Նրանք չեն սիրում, այլ ուղղակի ցանկանում են միմյանց օգտագործել իրենց կարիքները բավարարելու համար: Իսկ սերը... Սերը այն չէ, ինչ ուզում ես ստանալ, այլ այն է, ինչ պատրաստ ես տալ:

– Թույլ կտամս գոնե մեկ բառ ասեմ, – կմկմաց Ռոզան:

– Ես չեմ ավարտել, – գլխի թեթև շարժումով մերժեց Յաննին և շարունակեց, – բայց դա այնքան սարսափելի չէ, որքան «ոչ սերը»:

– Աստված իմ, դա՛ ինչ է, – զարմացավ Ռոզան:

– Դա այն է, ինչով ավարտվում է սերը, որին նման է քո սերը նապաստակի նկատմամբ: «Ոչ սերը» այն է, երբ չի կարելի խանգարել խոսելը, ծիծաղելը, փաթաթվելը, գրկախառնությունները... Չի

կարելի պատմել ապրումներիդ մասին: «Ոչ սերը» այն է, երբ առանձնապես չեն ուղղորդում, բայց չեն էլ գովում: Չեն նկատում: Ո՛չ, դա ատելություն չէ: Դա ավելի վատ է, որովհետև ատում են ինչ-որ բանի համար: Չսայած ասում են. «Դե՛, սիրում եմ քեզ, միայն թե հանգիստ թող ինձ», իսկ դու դարձյալ քունն ես պնդում: «Ոչ սերը» հենց դա է: «Ոչ սերը» կաշկանդում է մարդուն, գրկում է նրան հմայքից, դարձնում ճգնված, տձև ու երկչոտ: Նա վախենում է նյարդայնացնել, խանգարել, գրգռել... Նման դեպքում մնում է կամքը հավաքել բռունցքի մեջ ու հեռանալ: Կամ էլ պարզապես հասկանալ, որ դա «ոչ սերն» է, «ոչ սերը»: Դրանից մահանում են: Իսկ ես դեռ ուզում եմ ապրել այդ անհասկանալի, անբացատրելի ու աներևույթ զգացումը, – ավարտեց Յաննին:

Մի պահ լռելուց հետո դիմեց ընկերուհուն.

– Դու ինչ-որ բան էիր ուզում ասել:

– Այլևս ոչ, – հապճեպ պատասխանեց Ռոզան և շարունակեց ուտել:

Հետո լռությունը հավվեց բարձր երաժշտության մեջ: Այդ աղմուկի մեջ Յաննին դարձյալ հիշեց Սևակին, հիշեց բուրգոմիստրի տան երանելի պահերը:

Նախաճաշն ավարտեցին ու դուրս եկան փողոց:

Կեսօրը ճնշում էր ամպերին, սեղմում ու երկնքից թափում փողոցի այն հատվածում, որտեղ միայնակ քայլում էր Յաննին: Նրան հուզում էին նախօրեի հուշերը, որոնք եղանակի նման խռով էին, սառը և անհանգիստ: Թվում էր, թե աշխարհն իր տխրությունը հենել էր օրիորդի ուսերին, և աղջիկը խոնարհվեց, արտասովեց պուրակի ուռենու նման, ապա մաքրեց դեմքը ու քայլեց դեպի փոստարկղը. պետք էր նամակն ուղարկել ծնողներին. երեկ գիշեր էր

գրել՝ խնդրելով, որ թույլ տան ուսումնական ծրագրից զատ, մի քանի ամիս հավելյալ ուսում ստանալ: Նման որոշումը ոչ այնքան կրթությունը խորացնելու նպատակ էր հետապնդում, որքան հոգում ծայր առած ներքին կտրուկ զգացողությունը հասկանալ, և թե ինչերի կարող էր այն դրդել իրեն:

Նստեց տան բակի նստարանին ու ինքն իրեն մատնեց ինչ-որ գաղտնիք լուծելուն, որը բաղեղի նման փաթաթվում էր ուղեղի ծալքերին և պայթեցնում քունքերը, մեղվի մնան խայթում պարանոցը, որից ցավը հասնում էր կրծքին ու հոգնատանջ անում մարմինը, որ հարցական նշանի նման առաջ էր հակել ուսերը և սպասում էր, թե երկինքը երբ անձրև կժայթքի:

Երկինքն այնքան մթամած էր, որ ասես մի նոր ջրհեղեղ էր պատրաստում մարդկության ու բնության դեմ: Արհավիրքի սպասման մեջ լռել էին նույնիսկ թռչունները, իսկ քամին, որ կարծես բակից դուրս թռչելու ճանապարհ չուներ, իրար էր խփում ծառերի կատարները... Ապա շանթը ճեղքեց հոծ ու սև ամպերը և ելք տվեց հեղեղին, որ կատաղած հարձակվեց դրսում հայտնված ու... իրենից չվախեցող աղջկա վրա...

Կռչիկներն անմիջապես լցվեցին ջրով, կապտած շուրթերն սկսեցին դողալ կտրատող ցրտից, իսկ կուրծքն այրվում էր ինչ-որ անհանգիստ տապից...

Էմմայի ճայնը նրան կտրեց արտասովոր մտքերից, որոնց միջոցով շարունակում էր ճանապարհ փնտրել ճակատագրի կողմից իրեն տրված անլուծելի խնդրից:

– Միրտդ արյունոտվել է, – աղջկա գլխավերևում պահելով հովանոցը՝ հարցրեց Էմման:

Յաննիին ցրված հայացքով նայեց նրա կողմը:

– Արյոն, ի՞նչ արյուն:

– Սրտիցդ հոսող ու հոգիդ տակնուվրա անող, քեզ անծանոթ արյուն...– պատասխանեց Էմման՝ շոյելով նրա՝ ջրի առվակներ վաթող մազերը:

Յաննիին գունատվեց Էմմայի խոսքերից: Իսկ Էմման՝ նրան վեր կացնելով.

– Մի՞թե թանաքը մեր օրերում չի բավականացնում,– գորովանքով շարունակեց աղախինը,– մեկ նամակ գրելու չափ թանաքը, որ արյունն ես սրտիցդ դուրս հանել. սիրահարվել ու մոլորվել...

– Դուք չեք կարող հասկանալ այն, ինչը նույնիսկ ես չեմ հասկանում,– մոայլվեց աղջիկը:

– Դու դեռ մանկուց էիր փորձում քեզ մտահոգող խնդիրներն ինքդ լուծել ու տառապել, օրիորդ: Երեկվանից դու ոչնչի մասին չես խոսում, ոչինչ չես ասում:

Յաննիին ներս գնաց, և լռության մեջ բանտարկված մեծ ցավի հարցը մնաց հարց. սիրո ուժն ու հնայքը պատասխան չգտնելու մեջ է:

Հասկանալի էր, որ կյանքը վազում էր դեպի վեր, իսկ մանկությունը՝ փորձում ետ քաշել...

Գարնան շունչն ու այգաբացը Յաննիին քաշում էին դեպի պուրակ, որտեղ հեծանվից առաջ էին ընկնում նրա իրարամերժ մտքերը, իսկ ոտնակները կյանքի արագությանը պատվում էին՝ չհասկանալով, թե որտեղ է խաչմերուկը կամ հատող ճանապարհը:

Ամենաջինջ առավոտն էր. կիրակին արձանի նման տեղում չէր մնալու շաբաթ օրվա աշխարհակործան փոթորկի ներքո:

Արևը փայլում էր ամենաբարձր հարգի ոսկու նման և օդը լցնում հազարավոր ծնծղաների թվացյալ ճայներով:

Երեկվա անձրևը արթնացրել էր քնած հողը, որ մեկ օրում գոլորշի ու բույրեր էր արձակում:

Գարնանային առաջին խենթությունը թոթափած երազկոտ Յաննին, վայելելու համար գարնան անսպառ բերկրանքը, դանդաղեցրեց հեծանվի ընթացքը:

Ռուբենի համար սովորական կիրակի էր, երբ բոլոր կիրակիների նման աղոթատուն էր գնալու՝ առանց համազգեստի ու առանց աշխատանքային օրվա ծանրությունների: Եվ նրան ընկերակցող Բեռնարը միակը չէր, որն ուներ գրեթե նույն կիրակին, և որի կյանքն էլ էր հոգսաշատ, ինչպես Ռուբենինը:

Թեքվեցին դեպի եկեղեցին, և երկուսի շուրթերն էլ, անկախ իրենց կամքից, նույն հոգևոր զգացումով մրմնջացին. երևի աղոթեցին ու շարունակեցին իրենց ճանապարհը, որը նրանց տարավ դեպի անցյալ, և Բեռնարը, կնճռոտելով ճակատը, առաջին անգամ մտածեց, թե ինչո՞ւ է Ռուբենը հենց Լոզան եկել սովորելու:

– Կծխե՛ն, – ծխախոտ փաթաթելով՝ հարցրեց Ռուբենին ու նրան պարզեց գլանակը:

Ռուբենը սև թիկնոցի գրպանից հանեց ծխամորճը, գլանակը տեղադրեց դրա մեջ ու, խեղդվելով թունդ ծխից, դադարեց ծխել:

– Ռուբեն, ընկերս, երբեք չեմ հետաքրքրվել, թե ինչու հենց Լոզան եկար ուսանելու:

Ռուբենը լռեց տարի թվացող մի քանի վայրկյան, ապա դառը ժպիտով ասաց.

– Պատմենմ, պատմենմ իրողությունը, մի կնոջ մասին, որը կուռքն էր մի ամբողջ բանակի, մեր օրերի ամենախիզախ կնոջ մասին, որն ինձանից մեծ էր չորս երկար ու ճիգ տարիներ, բայց ինձ ոչինչ չէր խանգարում սիրահարվելու համար Ռուբինա անունով այդ խենթանալու չափ խիզախ կնոջը:

– Ռուբինա և Ռուբեն... Շատ հետաքրքիր է: Սակայն ինչ կապ ունի այդ խիզախ կինը քո՝ Լոզան տեղափոխվելու հետ:

– Համբերիր, այս պատմությունը սկզբից եմ բերում մեր օրեր,– ժպիտը դեմքին՝ պատասխանեց Ռուբենը:– Օսմանյան բռնակալության դեմ հայերի ազատագրության համար շատ մեծ պայքար է մղել այդ օրիորդը, որն ընդամենը քսանչորս տարեկան էր: Այդ տարիների բախումներից ի վեր շատ անմեղ մարդկանց կյանքեր կործանվեցին, և հեղափոխականներն այդպես համախմբվեցին ու դուրս եկան թուրքական կառավարության դեմ:

– Միթե Ռուբինան զինվորական է եղել:

– Իհարկե ո՛չ: Նա ծնվել էր կալվածատիրոջ ընտանիքում և խիզախություն ձեռք բերել ազգային-ազատագրական շարժման մեջ: 1904 թվականին ընդունվում է Դաշնակցական կուսակցության շարքերը, որտեղ էլ ծրագրում են Աբդուլ Համիդի մահափորձը, որը, սակայն, ձախողվում է:

– Ինչ տարօրինակ և անհավատալի պատմություն էս պատմում, ընկերս,– նրան ընդհատեց Բեռնարը:

– Դու դեռ լսիր շարունակությունը, և վաղ է եզրակացություններ անելը,– շարունակեց Ռուբենը:– Մեկ տարի անց Ռուբինան կրկին ձեռնարկեց մահափորձ Պոլսի Ելտըզ մզկիթի մոտ, որտեղ ամեն

ուրբաթ նամազ էր անում սուլթանը: Այդ խիզախ կինը մեծ դժվարությամբ մզկիթին կառք է մոտեցնում, որի մեջ թաքցրած է լինում մեծ ժամացույցի նման ճիշտ հաշվարկված ռումբը... Հուլիսի 21-ին Պոլիսը ցնցվեց պայթյունից, որը խլեց բազում թուրք պաշտոնյաների կյանքեր: Սակայն սուլթանի բախտը դարձյալ ժպտաց, ու նա կրկին ողջ մնաց...

Ես էլ, շատ երիտասարդների նման, փորձում էի շփվել Ռուբինայի հետ և հնարավոր ամեն բան անում, որպեսզի մոտ լինեմ նրան, նույնիսկ փախուստի մի քանի փորձ կատարեցի, որոնց մասին իմացան ծնողներս ու եզրակացրին, թե սիրահարված եմ, անգամ կասկածեցին, թե երևի ես անմիջական կապ ունեմ այդ պատմության հետ, քանի որ ամեն բանի պատրաստ էի հանում նրա:

Մի օր էլ հայրս՝ Հովհաննես աղան, առանց իմ կարծիքը հաշվի առնելու, վեճ սարքեց... Մինչև հիմա էլ հիշում եմ հորս տիրական հայացքը և իշխող աչքերը, որոնց մեջ խայտում էր վախի կայծը և աչքերում լճացած արցունքը, իսկ կոկորդում՝ խեղդող մի գունդ... Եվ նա ինձ ուղարկեց Շվեյցարիա՝ սովորելու:

– Իսկ դու որևէ կապ ունեցե՞լ ես այդ գործողությունների հետ...

Այդ պահին անսպասելիորեն նրանց դեմ դուրս եկավ հեծանվորդ Յաննին, որը, տեսնելով երիտասարդներին, ճչաց և ցանկանալով խուսափել բախումից՝ դեկը կտրուկ աջ թեքեց ու իր երկաթե ձիու հետ հայտնվեց թփուտներում, որտեղից բժիշկներին հասավ նրա բարձր ճիչը:

Ռուբենը, անակնկալից սթափվելով, անմիջապես նետվեց օգնության և, առանց վարանելու,

գրկեց նրան ու տեղափոխեց քարե նստարանին, ձեռքի պայուսակից հանեց սպեղանին, բժշկական մի քանի պարագաներ և խնամքով վիրակապեց վերքը և ապա.

– Ցավում է,– հարցրեց:

Յաննին, կծելով շուրթը և արցունքոտ աչքերը հառելով նրան, պատասխանեց.

– Շանտ...– և ցավոտ ժպիտով նայելով Ռուբենի երազկոտ դեմքին՝ շնորհակալություն հայտնելու նպատակով ցանկացավ նրան դիմել անունով,– Սևակ, երախտապարտ եմ օգնության համար:

Բեռնարնը հազիվ կարողացավ զսպել ծիծաղն ու քթի տակ ասաց.

– Օ՛, իմ խեղճ Ռուբեն, որքան հաճախ եմ քեզ շփոթում: Այստեղ էլ Սևակը բախտիդ թևանցուկ արեց:

– Միթե դուք Սևակ Չիլինկիրյանը չեք,– զարմացավ Յաննին:

– Կարծում եմ, որ այսօր, Ձերդ գեղեցկություն, եղբայրներից երկրորդին եք հանդիպել,– հռիռաց Բեռնարը:

– Այս ինչ է խոսում,– մոռանալով ցավն ու շրջվելով դեպի Ռուբենը՝ զարմացավ Յաննին:

– Այն, ինչը գուցե և կզարմացնի շատերին, իրականություն է. ես Ռուբեն Չիլինկիրյանն եմ՝ բանաստեղծ Սևակ Չիլինկիրյանի բժիշկ եղբայրը:

Նույն ներքին անհանգիստ թրթիռը պատեց Յաննիին, որը շփոթմունքից սկսեց կարմրել, իսկ Ռուբենի քունքի վրա լարվածությունից նկատելի դարձավ փքված երակի տրոփյունը՝ ցույց տալով, որ սիրտն ինչ-որ տեղ է շտապում կամ ինչ-որ մեկին է սպասում:

Նրանցից աննկատ, բայց ոչ հեռու զբոսնում էին ժուազն ու Հերբերտը: Վերջինս վաղուց էր նկատել նրանց, բայց հարմար պահի սպասելով՝ լռում էր: Նա խորապես հավատում էր իր կանխազգացումներին ու պահը ձգձգեց այնքան, մինչև հասունացավ:

Եվ միջադեպն իրեն սպասեցնել չտվեց. երբ Յաննին փորձեց քայլել, ցավից կամ էլ միտումնավոր, սայթաքեց, իսկ Ռուբենը ստիպված նրան վերցրեց ձեռքերի վրա:

Հերբերտը կատաղությունը չկարողացավ զսպել և միանգամից մատնացույց անելով նրանց՝ ասաց ժուազին.

– Կաց: Մի՞թե Յաննին ընդունակ է զբոսայգում, այն էլ՝ գլխավոր, ինչ-որ մեկի հետ սիրաբանել:

Ժուազի աչքերը կատաղությունից կարմրեցին, երբ տեսավ նրանց ու խցանի նման պոկվեց տեղից:

– Լսիր, տղա՛, ես կտրորեմ քեզ, – բռունցքների մեջ հավաքելով Ռուբենի օձիքը՝ նա սկսեց ամբողջ ուժով թափահարել երիտասարդին:

– Գժվե՛լ ես, բաց թող, – բղավեց Յաննին, – մի՞թե դու կարող ես լավությանը նման ձևով պատասխանել ու շնորհակալություն ասելու փոխարեն, հարվածել:

– Մի քանի ծամծամված բառեր կապկպելով՝ բանաստեղծը շոյում է քեզ և փորձում մխիթարել, որովհետև օրիորդը վնասե՛լ է ոտքը, – հեզնանքով բղավեց ժուազը:

Բայց Ռուբենը չափազանց նրբանկատ գտնվեց և Յաննիի ներկայությամբ ոչինչ չասաց: Պարզապես մի քանի անգամ թփթփացրեց ժուազի ուսին՝ հասկացնելով, որ դեռ կհանդիպեն, ու հեռացավ՝ իր թիկունքին տանելով Յաննիի հայացքը...

Տուն հասնելուն պես զայրացած Յաննիս հարցրեց եղբորը.

– Ինչո՞ւ էիր հարձակվել բժիշկի վրա:

– Ես չեմ հասկանում քո հարցը, մի՞թե դա բանաստեղծը չէր:

– Գրողը տանի, դու ինձ խելագարության կհասցնես, – մի պահ ափերից դուրս եկավ Յաննիս, ապա հանգստանալով՝ ցածրացրեց ձայնը, հուզված մտեցավ եղբորն ու ասաց.

– Ես էլ էի շատ զարմացել, որ դա Սևակը չէ, այլ Ռուբենն է՝ Սևակի երկվորյակ եղբայրը... Եվ, պարզվում է, որ նրանք զույգ եղբայրներ են՝ բժիշկ ու բանաստեղծ:

– Մի՞թե հնարավոր է նման բան, ասես նույն մարդը լիներ, – կմկմալով պատասխանեց Ժուլզը:

– Փաստորեն՝ հնարավոր է: Խնդրում եմ քեզ, ներողություն խնդրիր նրանից: Մեր դաստիարակությանը հարիր չէ նման պահվածքը:

– Ես ընկերաբար ներողություն կխնդրեմ, երախտահատույց կլինեմ քեզ օգնելու համար, հենց վաղը կհանդիպեմ նրան ու կփորձեմ զրույցի եզրեր գտնել: Իսկ դու հասկացիր ինձ. ես քո հանդեպ մեծ պատասխանատվություն եմ կրում: Մեր ծնողները քեզ ինձ են վստահել, և ես պետք է քեզ հեռու պահեմ ամեն տեսակի փորձություններից, – ապա համբուրեց քրոջ ձեռքը և Ռուբենից ներողություն հայցելու խոստում տալով՝ դուրս եկավ Յաննիի ննջասենյակից:

Ինքնագոհ Հերբերտը շտապեց քաջալերել նրան.

– Դանակդ սո՞ր է, – հարցրեց նա Ժուլզին, – երևի դու խիստ կպատժես բանաստեղծին՝ իրեն անպարկեշտ պահելու համար:

- Բժիշկն էր, - գլուխը կախ պատասխանեց ժուազը: - Յաննիին օգնողը բանաստեղծի բժիշկ եղբայրն էր: Ռուբեն է անունը, պետք է հանդիպեմ ու ներողություն խնդրեմ նրանից. ես չափազանց վատ խոսեցի:

- Սպասիր, միթե դու պատրաստվում ես ինչ-որ բժշկից ներողություն խնդրել կամ ար-դա-րա-նա՛մ, - կարծես մի գունդ կանգ առավ Հերբերտի կոկորդին ու վախից ճակատը քրտինքով պատվեց, դեմքը սփրթնեց, իսկ ներսում ամեն բան սկսեց տակնուվրա լինել: «Իսկ եթե հանդիպե՛ն, - մտածեց Հերբերտը, - իսկ եթե այդ բժիշկը նրան պատմի ամեն բան... Այդ դեպքում ես ոչ միայն կկորցնեմ Յաննիին, այլև մեր ընկերությունը...»:

Հերբերտը մի քանի քայլ ետ ընկավ ժուազից. վախը ծփում էր նրա աչքերում, և մեկն ասես ուղեղում փայտով խառնում էր մեղվափեթակը. «Ամեն բան խառնվեց, բոլոր հաշվարկների մեջ՝ անընդհատ սխալներ ու թերացումներ...», - վախվորած բղավում էր նա ստքում, նախատում ինքն իրեն...

Նույնիսկ հրաժեշտ չտվեցին միմյանց. մտահոգ Հերբերտը չնկատեց, թե ինչպես ժուազին կանգնած թողեց այգում ու շտապեց տուն, ինչն անհասկանալի էր ընկերոջ համար.

- Ինչն է այդքան մտահոգում Հերբերտին, երևի տեսարանից էր «անհանգստացել», - քթի տակ ժպտաց ժուազը:

Տուն հասնելուն պես Հերբերտը մեջքի վրա պառկեց բազմոցին և, լարելով միտքը, ջանաց հասկանալ, թե ինչպես պետք է դուրս գա այս խառնաշփոթից... լաբիրինթոսից. ուր էլ գնում է, հայտնվում է նույն տեղում: «Ես կկորցնեմ նրան... Ինչ ուզում

է լինի, ես պատրաստ եմ ճանապարհից հեռացնել ցանկացածին, ով կհայտնվի մեր միջև...»:

Երկար ու տառապալի մտածմունքները նրան մատնեցին անհանգիստ, մղձավանջային երազների՝ ամենուր արյուն, արյուն, արյուն...

Արթնացավ արյան հոտից, մի քանի բույե տևած քունը ցնցեց նրան:

Դուռը թակեցին:

Գաստոնն էր, որ նայեց Հերբերտի սարսափած աչքերին, սփրթնած դեմքին, անձրևի կաթիլների նման ճակատից թափվող քրտինքին և «պետք է հանգստություն բեմադրել» մտածելով՝ սրբիչը մեկնեց նրան:

– Ինձ հետ կքաշեն կախաղանի պարանը, – ասաց Հերբերտը:

– Ինչ կախաղան, ո՞վ է պատասխան տվողը, պարոն:

– Շան որդին, որը ճանապարհիս է կանգնել՝ ասես կոկորդիս կանգնած ոսկոր..., – և բաժակով թունդ խմիչքը մեկնեց Գաստոնին.

– Խմիր, տաքացրու կոկորդո:

Ծառան իսկույն հասկացավ, որ հենց այնպես իրեն խմիչք չէին առաջարկի: «Երևի, ինչ-որ շահ ունի կամ հրաման, որից ես կհրաժարվեմ», – մտածեց և ցանկացավ հարց ու փորձի միջոցով պարզել տիրոջ անհանգստության պատճառը, բայց վերջին ձախողումը հիշելով՝ ոչինչ չհարցրեց. այն չարությունը, որը լերդացել էր Հերբերտի կրծքի տակ, չի կարող դուրս չպրծնել նրա հետագա քայլերի մեջ...

Ռուբենն ու Բեռնարը երկար ժամանակ լուռ էին՝ ամեն մեկն իր մտքերի հետ. միս ու արյուն, կերպար

ունեցող մտքեր, որ երկուսի մոտ էլ նույն անունն ուներ՝ «Յաննի»:

– Օրհորդը երևի Սևակի ծանոթներից է,– լռությունը խզեց Բեռնարը:

– Երևի,– կարճ ու հստակ պատասխանեց Ռուբենը:

– Ինչո՞ւ լռեցիր, երբ սկսեց թափահարել օձիքդ: Ինչ-որ տարօրինակ հանգստություն կար պահվածքիդ մեջ:

– Իսկ աղջիկը. մի՞թե կարելի էր նրա ներկայությամբ վեճի բռնվել: Ես չցանկացա նրան վատ դրության մեջ գցել:

– Միևնույն է, դու քեզ նման չէիր:

– Իսկ ի՞նչ է, կտոր-կտոր անեի նրան:

– Արդեն ուշ է,– պատասխանեց Բեռնարը:

– Ամեն մի չկայացած արարք դեռ ուշը չէ,– քթի տակ ժպտաց ընկերը...

Արևը կախվել էր ձորերի վրա:

Տան վերևի հարկից երևում էր եկեղեցու՝ ոսկու նման փայլող գմբեթը: Բարձրացող տաք գոլորշին չորացնում էր երեկվա անձրևի հետքերը:

Ռուբենը սոստեցավ բակի ցայտադրյուրին, խմեց, նայեց երկնքին, խաչակնքեց դեմքը ու շտապեց հիվանդանոց: Միակ մարդը, որ նկատեց ընդունարանում, Ժուազն էր: Չնոտեցավ ու աննկատ մնաց:

Աշխատասենյակում անհամբեր սպասում էր. «Ինչու է եկել, մի՞թե գոջացել է երեկվա պահվածքի համար»,– միտքը լեզվին դեռ չհասած՝ դռան թակոցը նրան հասկացրեց, որ իր աննկատ մնալը տեղին չէր:

Ժուազն էր:

Բարիդրացիական հարաբերություններ հաստատելու համար նա ժպիտով ասաց.

- Ներս եկեք:

- Ողջույն, բարեկամս, հույս ունեմ՝ չեմ ուշացել:

- Ինչ-որ տեղ եք շտապում,- հարցրեց Ռուբենը:

- Բնավ,- Ժուազն անհանգստությունից սկսեց կծոտել շուրթը, լարեց լսողությունն ու սպասեց, թե ինչ արձագանքի կարժանանա Ռուբենի կողմից:

Լռությունը պերճախոս էր, և Ժուազն ասաց.

- Ես Ձեզ շփոթել էի Ձեր եղբոր՝ Սևակի հետ, կարծեցի, թե նա է փորձում նեղացնել Յաննիին...

- Ինչ նեղացնել, գուցե օգնե՞լ: Թեև, մեծ հաշվով՝ տարբերություն չկա, օգնությունն օգնություն է, պարզապես ընկալելի չէ, որ բանաստեղծն էլ կարող է օգնել, վարորդն էլ, ոսկերիչն ու բժիշկը՝ նույնպես:

- Բարեկամաբար հայցում եմ Ձեր ներողամտությունը, ես այդ պահն ընկալեցի իբրև անհանգստացնել: Հուսով եմ, որ Ձեզ նման առաքինի մարդն ուղղակի կ'ների ինձ:

- Հոգ չէ. իմ փոխարեն կարող էր նաև մեկ այլ բժիշկ լինել: Ինչպե՞ս է Յաննիի առողջությունը,- անհարմար խոսակցությունը շրջանցելու համար հարցրեց Ռուբենը:

Նկատելի էր Ժուազի՝ անհարմար վիճակի պատճառով կարմրելը:

- Երեկ մտահոգ էր կատարված միջադեպից, անկեղծ լինեմ. նրա խնդրանքն էր, որ ես հանդիպեմ Ձեզ, չնայած ես ինքս էլ էի պարտավոր գալ:

- Շնորհակալ եմ նման պատվի արժանացնելու համար,- ժպտաց Ռուբենը և սրտում ջերմ խլրտոց զգաց:

Ժուազը ընկերաբար ձեռքը պարզեց Ռուբենին, ասես հաշտությունը հենց այդպիսին էլ պետք է լիներ:

Վերջինս էլ իր հերթին ընդունեց մեկնված ձեռքը: Նույնիսկ կատակեց.

– Ինքնագոհաբերության եք գնացել հանուն Յաննիի:

– Իսկ Դուք մտածեք, որ սա կարող է նաև գոհաբերություն չլինել: Կամ անվանեք ինչպես կուզեք: Ի դեպ, իմ հրավերը ուժի մեջ է:

– Մի՞թե մենք պայմանավորվել ենք ինչ-որ հրավերի վերաբերյալ, չեմ հիշում:

– Մոտ օրերս սիրով հրավիրում եմ Լոզանում նոր բացված մի խորտկարան, որտեղ հրաշալի՜ են ձուկ պատրաստում:

– Սիրով ձուկ էլ կուտեմ, արջ էլ, – կատակեց Ռուբենը:

Եվ միասին քայլեցին դեպի դուռը, գլխով հրածեշտ տվեցին միմյանց՝ հանդիպման ակնկալիքով, և ժուազը, գոհ ընդունելիությունից, վերադարձավ տուն:

Իսկ Ռուբենը մտածում էր. «Տեսնես այստեղ ինչ են մտածում հայերի մասին, և մի՞թե տասնութամյա գերմանուհու հպարտությունը թույլ կտար եղբորն ինձ մոտ ուղարկել: Այդ օրիորդն ինձ զարմացնում է»:

Ու մինչ Ռուբենը, հիացմունքը չթաքցնելով, բարձրաձայն կմտածեր օրիորդի մասին, Յաննիի տան չորս պատերի մեջ մի քանի կիլոմետր մեկ աջ, մեկ ձախ էր քայլում և տեսնելով ժուազին՝ սկսեց հարց ու փորձ անել.

– Տեսա՞ր բժշկին, ինչ ասաց, խոսեցի՞ք: Խոսի՞ր, ինչ ես լուռ կանգնել:

– Հարցրու մեկ-մեկ: Տեսել եմ. ոչինչ չստացվեց, նա բարձր բղավեց ու փրփրած գետի նման ինձ քշեց սենյակից: Հետո էլ ոչինչ չեմ հիշում. գետն ահավոր էր քշում,– ծիծաղը մի կերպ թաքցնելով՝ ասաց ժուազը:

– Մի՞թե նա ընդունակ է այդքան կոպիտ լինել,– պատկերացնելով ինչ-որ անորոշ տեսարաններ՝ միամտորեն հարցրեց Յաննին ու ավելացրեց վիրավորված,– մի՞թե ոչինչ չասաց...

– Ոչինչ, ինձ ծաղրեց ու «Չե՞ս ցանկանում միասին արջ ուտելու գնանք» ասաց:

– Ինչպե՞ս թե՛ արջ,– բարկությունը չզսպելով ու խոռված հայացքով հարցրեց Յաննին:

– Ես ներողություն խնդրեցի, իսկ նա հետաքրքիր մարդու տպավորություն թողեց: Շատ ճիշտ եղավ, որ նրա մոտ գնացի:

Էմման, որ հետևում էր նրանց զրույցին, միջամտեց.

– Իսկ երիտասարդն ի՞նչ ազգություն ունի: Դուք ծանոթացա՞ք:

– Բժիշկ է,– միասին կրկնեցին Ապպելները,– Լոզանից չէ, հայ է, Կոստանդնուպոլսից է եկել, ուսանում է Լոզանի բժշկական համալսարանում: Համատեղում է աշխատանքն ու ուսումը:

Էմման խոր հոգոց հանեց և ոչինչ չասաց, բայց դա դեռ չէր նշանակում, որ նա ոչինչ չէր մտածում. որոշեց, որ առաջին իսկ հարմար առիթով, ասենք առողջական ինչ-որ խնդրով կայցելի բժշկին:

Առավոտյան ժամը տասին մոտ էր: Համալսարանում քննական շրջան էր սկսվել. Ռուբենը շատ ծանրաբեռնված օրեր էր ապրում՝ ճակատագրական օրեր. պետք է հասցներ և՛ դասերը, և՛ աշխատանքը:

Ժամանակի սղության պատճառով վերջին շրջանում ծնողներին նամակ չէր գրել: Ինչ-որ բան խանգարում էր սեփական կյանքին ավելի մտերմիկ վերաբերվել, անտարբեր էր դարձել ինքն իր նկատմամբ... Համալսարանում հանդիպեց հին ծանոթների, որոնք առաջին կուրսի սկզբում հանրակացարանի հարևաններն էին: Ողջագուրվեցին. վաղուց չէին տեսնվել: Բեռնարը, որ ամենաոգևորվածն էր, շտապեց ընկերներին անակնկալ մատուցել.

– Հիանալի առաջարկ ունեմ. այս շաբաթ կամ կիրակի անգլիական մի թիանավ վարձենք ու թիավարելով հասնենք Ֆրանսիա: Էվիան քաղաքը կտեսնենք, որը ֆրանսիական արիստոկրատիայի լավագույն ամառանոցն է համարվում, կգրոսնենք, քաղաքի նշանավոր արվարձանները կտեսնենք, մի լավ կխմենք և կվերադառնանք, – ասաց նա:

Երիտասարդները, որ ամեն բան գունավոր ակնոցներով էին տեսնում, մի լավ հրճվեցին այդ ոգևորիչ առաջարկից:

– Մի լավ կխմենք և ետ կդառնանք թիավարելով, – քնծիծաղեց Ռուբենն ու շարունակեց, – այս կիրակի Լոզանում, այսինքն՝ Լեմանի վրա, տեղի կունենա *Grande Regate International*-ը: Մասնակցելու են եվրոպական գրեթե բոլոր պետությունները՝ իրենց թիավարողներով և մրցումային մասնավոր նավակներով, որոնք բերել են իրենց հետ: Կմրցեն տասական նավակներով: 2 000 մետրը պետք է թիավարեն 3 րոպեում, – ասաց Ռուբենը:

– Ուրեմն՝ կիրակի օրը կհանդիպենք Լեմանում, – ասացին ընկերները, – լուսաբացից ազատ կլինենք ու օրը կվայելենք մինչև երեկո:

Բեռնսարը չդժգոհեց, բայց նաև գոհության ոչ մի նշան չցուցաբերեց: Միայն քնծիծաղով ասաց.

– Դե, Ռուբենի հրավերը խելքին ավելի էր մոտ: Իսկ Ռուբենը, ձեռքը դնելով նրա ուսին, ասաց.

– Մի օր էլ քո ասածով կլինի, գուցե՝ լեռնագնացություն, – ու միասին ծիծաղելով՝ անցան լսարաններ:

Ցերեկվա 12-ն անց էր, երբ Ռուբենը մտավ ճաշարան, որտեղ Շվեյցարիայի դաշտային ծաղիկների եփուկով թեյ էին վաճառում:

Ծեր կինը, որն ամեն անգամ Ռուբենին թեյ տալիս իր հիացմունքն էր հայտնում գերմանացիների, և, ըստ իրեն, նրանց՝ թեյից էլ քաղցր լեզվի մասին, չգիտես ինչու, այնտեղ չէր:

Որոնող հայացքով փնտրեց նրան. դժվար թե խոշորամարմին կինը ճաշարանում լիներ, և նրա աղմուկը չհասներ Ռուբենին: Մի տեսակ կարոտած՝ վերցրեց թեյը, մաքուր թուղթ ու գրիչ և դուրս եկավ պատշգամբ: Մինչ կլսեր վերջին դասախոսությունը, ցանկացավ մի նամակ գրել ծնողներին. կարոտել էր Պոլսի ամեն թուփ ու ծառին, մտահոգ էր երկրի քաղաքական վիճակի համար:

Թերևս, նամակը երկար չէր լինի, բայց ժամանակը կրկին նրան չբավականացրեց. դեռ չսկսած՝ կանչեցին...

Համալսարանին կից *Pinte Besson* բիստրոյում կարծես խրախճանք կար, որն այնքան էլ չէր գոհացնում Ռուբենին. երիտասարդները, լավ իմանալով, որ Ռուբենը երբեք ժամանակ չի վատնում սրճարանների ու ժամանցային այլ վայրերի վրա, կատակով հորդորում էին, որ մեկ գավաթ գարեջուրը նրան չի ուշացնի ինչ-որ գործերից կամ սիրային հանդիպումներից....

Երեկոն մոտենում էր:

Նրան հիվանդանոցից ուղարկել էին վերապատրաստման՝ որպես քննական վերջին շրջան: Դասընթացների առաջին իսկ օրը հերթապահություն էին նշանակել զինվորական հոսպիտալում: Նրան ուղեկցում էին ևս երկու բուժակներ: Իր մարտական և բժշկական գիտելիքների համապատասխան՝ նրա հետ հաշվի էին նստում նույնիսկ ավագ բժիշկները:

Այդ երեկո կարծես հերթապահությունը մեծ փորձություններով սկսվեց. ծառայողական միջադեպի ժամանակ հրազենային վերք ստացած հիվանդ ընդունեցին. համակարգային կարևոր օրգանների պատռվածքներով ներքին արնահոսություն...

Միակ բժիշկը, որ պետք է Աստծուն կրեր իր հոգում և նրանով առաջնորդվեր, Ռուբենն էր:

Ամեն բան պատրաստ էր՝ և՛ վիրահատարանը, և՛ բուժակները, իսկ Ռուբենը սպասելու ոչ մի վայրկյան չուներ, հաջողությունը նրան կտաներ դեպի բժշկական պառնաս:

Նախ բժշկական լանձնակազմը շատ պատրաստական գտնվեց. երբ նրանք նայեցին բժշկի աչքերին, նա միայն ասաց.

– Լսե՛լ եք հայտնի առածն այն մասին, թե երեք վախկոտի վախն ավելի պակաս է, եթե նրանք միասին են, քան մեկ քաջի վախը, եթե նա մենակ է:

Եվ նրանք դադարեցին աջ ու ձախ նայել, ինչպես մինչ այդ անում էին:

Երեք ժամ տևած վիրահատությունն անցավ բարեհաջող՝ առանց բարդությունների ու առանց խնդիրների. և մեկը մյուսի աշխատանքից գոհ՝ դուրս եկան վիրահատարանից, սակայն հանգստա-

նալու համար դեռ վաղ էր. կարող էին լինել հետվիրահատական բարդություններ:

Հիվանդասենյակում, չխախտելով իր սովորական զգուշավորությունը, նա չէր կարող պառկել ու քնել: Ավելի վստահ և մանրամասնորեն ստուգելու համար հիվանդի հետվիրահատական վիճակը նա մի քանի ժամ ներս ու դուրս արեց վիրահատարանում: Տասնմեկին մոտ էր, երբ ինչ-որ մեկն զգուշությամբ թակեց հիվանդասենյակի դուռը. Ռուբենը, հագուստը վրան, պառկել էր:

– Ես Ձեզ ուզում եմ խնդրել, պարոն, որ տուն գնաք և հանգստանաք. դա պարտադիր է, քանի որ ամեն բան արդեն նորմալ է, և տունն էլ շատ հեռու չէ. հարկ եղած դեպքում Ձեզ իսկույն կկանչենք:

Ռուբենը ոչ թե համոզվեց, այլ ցանկացավ ուղղակի տանը հանգստանալ, մինևույն է՝ նա արդեն անելիք չուներ, նաև եկել էր փոխարինող բժիշկը:

Հրաժեշտ տվեց աշխատողներին:

Տան ճանապարհին միտքն անընդհատ ուշաքրած նամակն էր ծնողներին, ընկերներից էլ ոչ մեկը վերջին օրերին նամակ չէր գրել, ու նա ոչնչից տեղյակ չէր: Աստծո կամոք, թե պատահականությամբ նա որոշեց փոստարկղը մեկ անգամ էլ ստուգել, չնայած՝ առավոտյան արդեն ստուգել էր. նամակն ուղարկված էր Պոլսից՝ հարազատների կողմից. մի քանի նամակ՝ մեկ ծրարի մեջ: Սենյակ մտնելով՝ անմիջապես բացեց նամակը. հայրն առաջին իսկ տողից դիտողություն էր արել որդուն.

«Մենք մրտահոգված ենք քո լռությամբ. դու քո նամակների մեջ ոչ մի լուր և ոչ մի հեղափոխություն չես պատմում քո կյանքից: Ես ո՛չ ընկերներիդ, ո՛չ բարեկամներիդ չեմ կարողանում պատասխանել, բացի այն բանից, որ

դու շարք գբաղված ես և դժվարությունների առաջ ես: Քեզանից միայն հարցումներ ենք կարդում, եթե կուզես, մենք էլ հարցումներով նամակ կուղարկենք: Մի խոսքով, քեզանից ստացած նամակները զուրկ են որևէ շահեկանությունից: Ամեն րոտիդ մեջ Պոլսի խնդիրներն են, ամեն բառիդ մեջ՝ միայն երկրի ծանր վիճակով հետաքրքրվելդ: Բոլորը քեզ մեծամիտ են համարում, որքան երկար լռես, այնքան պիտի մտածեն, որ դու Լոզան գնացիր ու մոռացար բոլորին...»:

Երկար կկարդար նամակը, բայց փակեց, մի պահ մտքով գնաց մտահոգված հարազատների մոտ... Առանց շաքարի թեյն արդեն լցրել էր ու մինչ կկարդար նամակները, այն հասցրել էր սառել. մի քանի կում խմեց, զգաց դառնությունը ու որոշեց առաջին իսկ րոպեից պատասխանել նամակներին.

«Միրելի հայր իմ և անուշ մայր իմ,

Ստացա ձեր ուղարկած նամակները: Ձեր առողջության համար մտահոգ եմ և միշտ աղոթում եմ: Լռությունս րարորինակ եք գրնում և չեք մտածում պարճառ գրնել հաստի համար: Աշխարհաբք հոգնածություն է առաջ բերում, հոգնածությունն էլ՝ հիվանդ վիճակ, դա էլ իր հերթին՝ լռություն: Գործի մեջ ո՛չ ծուլություն, ո՛չ մոռացություն կա: Չգրելուս պարճառները երեքն են. նախ՝ բացարձակապես ժամանակ չունենալս քնությունների մտրենալն է, ուսման հետ համարեղ՝ աշխարհաբք, որ բավականին ժամանակապար է, և կա մեկ պարճառ ևս, որ չեմ կարող ստել, Աարծո կամոք, երբ հանդիպենք, կպարմեմ այդ մասին: Բարեկամներն էլ իմ վիճակով չէ, որ մտահոգ են. բոլորի նպարակը մեկն է՝ հասարակել Լոզանում: Միրելի՛ հայր, ամենքին թվում է, թե ես այսրեղ փառքի մեջ եմ սպրում, ամենքին թվում է, թե ես հարսրություն եմ դիզել, դուք միայն ձեր մասին մտածեք: Այնքան եմ հուսահարվում նա-

մակներից, դրանք միևնույն բովանդակությունն ունեն, նույն հարցերը, թե որքան ֆրանկ եմ աշխատում և այսպեղ փեղափոխվելու համար որքան ֆրանկ է հարկավոր: Անկեղծորեն ներողություն եմ խնդրում նամակս ուշացնելու համար, որի պատճառը անկախ իմ կամքից է եղել, ընկերներիս էլ փոխանցիր, խնդրում եմ, թող բոլորը իմանան պատճառը: Ներողություն եմ խնդրում, որ չեմ կարող ամենքի նամակների պատասխանը ժամանակին տալ:

Բարևներ, սիրով՝ Ռ. Չիլինկիրյան»:

Միրտը տեղն ընկավ վերջապես: Ծնողներին հասցեագրեց նամակը, որն առավոտ վաղ պիտի փոստատարին տար: Հանգստանալ էր պետք: Նա առավոտյան պետք է գնար Լեման լիճ, չէ՞ որ իր որոշումից հետո էր կայացել ընկերների համաձայնությունը:

Մի ամբողջ գիշեր հանգիստ քնելուց հետո առավոտյան նրան արթնացրին մղձավանջային ինչ-որ ձայներ: Դռան թակոցից արդեն պարզ էր, որ քնով է ընկել: Ընկերները՝ Բեռնարի գլխավորությամբ, եկել էին Ռուբենի ետևից: Երևի պետք էր շտապել. դռան մյուս կողմի աղմուկը, որ բարկացնում էր նրան, ոչ միայն հրապարակ, այլև Լեման էլ կհասներ, եթե դուռը չբացեր:

– Օ՛, Ռուբեն, սիրելի բարեկանս, ինչ լավ է, որ ավելի քան պատրաստ եք, այն էլ՝ շատ լուրջ հանդիսատեսի դերում, – բարկությամբ ասաց բժիշկ ընկերը:

– Մինչ ես կպատրաստվեմ, կարծում եմ, դեմ չեք լինի մեկ բաժակ առանց շաքարի թեյ խմել, Բեռնար, ինձ թվում է՝ բոլորիս թարմանալ է պետք:

– Ամենևին դեմ չեմ, – պատասխանեց նա, – միայն շտապիր, թիավարները շուտով կգրավեն լիճը:

Թեյը այդպես էլ փաթեթից դուրս չեկավ, և ոչ մեկը չշտապեց խմել այն, միայն շտապեցնում էին Ռուբենին: Դռնից դուրս էին եկել, երբ հիշեց, որ նամակը փոստարկղ չի գցել, ետ դարձավ, վերցրեց սեղանին դրված նամակը, համբուրեց, կրկին անգամ Աստծուն խնդրեց, որ պահապան լինի ծնողներին, և այն փոստարկղը գցեց:

Կառապանը չէր հասցնում նույնիսկ նկատել, թե ձիու սմբակներն ինչ արագությամբ են վեր բարձրանում-իջնում. միայն թե ժամանակին տեղ հասցնի երիտասարդներին:

Լեմանի ափը լեփ-լեցուն էր: Ռուբենն այնպիսի հիացմունքով էր նայում, ասես երբեք ծով չէր տեսել, ոչ էլ ծովի ափին էր մեծացել և կարծես առաջին անգամ էր խաղաղություն ըմբռնում...

Ընկերները նրան իր զգացումների հետ մենակ թողեցին:

Բարի ժպիտով հիշեց Դուրյան ընկերոջը:

– Է, Պետրո՛ւ, «Ինչո՞ւ ապշած եմ, լըճակ, // Ու չե՛ն խայտար քու ալյակք...» գրելուց լիճ չտեսած՝ գրական գլուխգործո՞ց ստեղծեցիր, իսկ ի՞նչ կգրեիր, եթե այս խենթությունը տեսնեիր...

Լիճն ալիքված էր և փրփրում էր օճառաջրի նման...

Թիավարվող նավակներն անկառավարելի էին, եղան նաև շրջվող նավակներ...

Մրցանակները կիսեցին լոզանցիներն ու միլանցիները:

Երեկոն իջավ աննկատ: Աչքերի դիմաց ու աչքերի մեջ ծփում էր լիճը...

Առանձնացավ. բառերը հոսում էին անարգել.

«Ինչ անույշ է հանդարտիկ հովն իրիկվան՝
Մայրամուտի քաղցրիկ շունչովը լեցուն.
Ծաղիկները կնթազնին, կհևան,
Կ'նախդի թռչնիկին երգը ցնծուն.
Ինչ անույշ է հանդարտիկ հովն իրիկվան...

... Բլուրեն վար, սեզ ծառերու շուքին քով,
Կ'սարվերոտի ջրնաղ լիճը Լեւանի.
Չնաշխարհիկ պչրուհիի նազանքով
Ափին ախազը կգզվե, կշիկնի,
Բլուրեն վար, սեզ ծառերու շուքին քով...»:

Խրախճանք, ափին խորոված ձկներ, ճագարներ,
լիառատ կերակուր, որը չէր գրավում նրան:

Մոտակա պանդոկում, որը միշտ լեփ-լեցուն էր
լինում զբոսաշրջիկներով և ուսանողական ծրագ-
րով եկածների ներկայությամբ, ինչ-որ այլ աշ-
խուժություն էր տիրում, որին անտարբեր չմնաց
Ռուբենը, հանկարծ մի այնպիսի ձայն հնչեց, որից
երակներում արյան եռք սկսվեց ու արտասովոր մի
զգացում պարուրեց նրան. մթության միջից լսվող
և՛ երաժշտությանը, և՛ ձայնին նա սկսեց մեծ հիաց-
մունքով հետևել և մոտեցավ պանդոկին, որից նրա
դեմ-դիմաց դուրս եկավ ժուազը: Հասկանալով, որ
նա՝ «... տեսնես՝ եղբայրներից ո՞ր մեկը...», շտա-
պում է պանդոկի կողմը՝ որպես ծանոթ առաջ գա-
լով՝ ժպտաց ու.

– Ողջույն, բարեկանս,– ասելով՝ ձեռքը մեկնեց
Ռուբենին, որ շփոթված նայեց նրան ու պատասխա-
նեց բարևին:

Եվ քանի որ ժուազը կասկածելի էր նայում, Ռու-
բենն անմիջապես հասկացավ, որ նա վստահ չէ, թե

եղբայրներից որ մեկին է հանդիպել, ձեռքը մեկնեց
և պաշտոնապես ներկայացավ՝ Ռուբեն:

Երկուսն էլ միաժամանակ ժպտացին և տղայա-
բար շփոթված՝ ժուազն ասաց.

– Խեցգետնով ապուրը յուղոտ էր, իսկ բրնձով
հավի համը դեռ բերանումս է... Իսկ Դուք երևի ժա-
մանակ էլ չունեք ինձ ու իմ շատախոսությունների
համար...

– Ես, իհարկե, ժամանակ չունեմ, բայց ամեն
առավոտ փոստատարին հարցնում եմ. «Մի՞թե ինձ
համար հրավիրատոմս չկա»,– խորամանկ կատա-
կին կատակով պատասխանեց Ռուբենը:

– Ձեր այցելուները՝ հիվանդներ, թե՞ բողոքներ ու-
նեցողներ... չգիտեմ էլ, թե ինչպես անվանեմ նրանց,
այնպես էին Ձեր աշխատասենյակի դուռը շրջապա-
տել, ասես՝ մատուռ լիներ...

– Մի՞թե նկատելի է իմ կին այցելուների գրոհը,–
շփոթվեց ու կարմրեց Ռուբենը և կատակի տալով՝
փոխեց խոսակցության թեման:– Շշերով գինի ենք
բերել և յուղոտ խեցգետնով կհամտեսենք:

Ու մինչ նրանք քննարկում էին սպասվելիք
երեկոյի շարունակությունը, զինվորական շքախում-
բը ճեղքելով՝ կամացուկ իրենց էր մոտենում Յան-
նին...

Այլևս հնարավոր չէր թաքցնել ուրախությունը,
և ժուազի հետ շտապեց ընդառաջ գնալ օրիորդին,
որը, թվում էր, թե համատարած մթության մեջ լու-
սավորում էր շրջապատը...

Ռուբենը բարևելիս համբուրեց օրիորդի ձեռքը:

Հերբերտը, որ Յաննիի ցանկությանը հակառակ՝
ուղեկցել էր քրոջն ու եղբորը, մոլեգնությամբ նա-
յում էր նրանց:

- Հերբերտ, ընկերս, դու ծանոթ չես Ռուբենին: Այսինքն՝ գիտես նրա մասին մի որոշակի պատմություն:

- Ծանոթ ենք,- հավելեց Ռուբենը:- Մի շատ տհաճ միջադեպի ժամանակ ենք ծանոթացել, երևի բարեկամդ մոռացել է:

Ուր որ է՝ Հերբերտի սիրտը տեղահան կլիներ, եթե Ռուբենը չավելացներ.

- Միթե մոռացել եք Ձեր վերջին հարձակումն ինձ վրա, միթե նրա հորդորով և նրա ցուցումով չծագեց վեճը:

Հերբերտի արյունը կանգ առավ երակներում, դեմքը փայտի գույն ստացավ ու բավական էր ևս մեկ խոսք, որ նա տեղն ու տեղը տապալվեր: Բայց ընկերը բավականին խելացի գտնվեց և Հերբերտի փոխարեն ևս ներողություն խնդրեց: Այն, որ Ռուբենը ներողամիտ էր, հասկացել էին նրանք, բայց որը Հերբերտի սրտում վրեժխնդիր լինելու ավելի մեծ ցանկություն առաջացրեց. նա հասկացավ, որ բժշկի քայլերը նրան տանում են դեպի Յաննիի սրտի ճանապարհ, որը, իրեն հակառակ, այնպիսի հեշտությամբ է հարթում Պոլսից եկած ինչ-որ մի ուսանող:

- Բարեկամս,- Հերբերտին օգնության հասավ ժուազը,- եկ մոռացության տանք այդ դեպքը և պատիվ համարենք հաջորդ շաբաթ ճաշել զինվորական մի ամբողջ գնդի ճանաչված բժշկի հետ:

- Այո՛, բարեկամս,- Ռուբենը բարեկամաբար ընդունեց ժուազի պարզած ձեռքը,- շուտով կսկսվեն բժշկական քննությունները, որոնք ես պետք է վերջացնեմ, վերջացնեմ նաև մնացած բազմաթիվ անելիքներս, մեկնեմ հայրենիք՝ արձակուրդս այնտեղ

անցկացնելու, բայց սիրով ժամանակ կգտնեն մի օր ձեզ հետ ճաշելու համար:

– Միթե այդ միտքը, որ ծնվեց իմ գլխում, սիրում է սպասել, – ասաց ժուազը, – մեզ մի նեղացրեք, մի օրվա համար ժամանակ գտեք:

Ռուբենի ճգվող լռությանն անտարբեր չմնացին ու միջամտեցին նաև նրա ընկերները, և պայմանի համաձայն՝ հաջորդ կիրակի արդեն կարող էին հանդիպել գինու սեղանի շուրջն ու մտերմիկ հանդիպմանը տալ բարեկամական շարունակություն:

Հիվանդանոցից լուր բերեցին, որ շտապ այնտեղ են կանչում Ռուբենին, և երիտասարդները շտապեցին մոտեցնել կառքը:

Հոսպիտալ հասնելուն պես քարացած միմյանց երեսի էին նայում բժիշկները...

Ռուբենը մի պահ այլայլվեց... մտքով ամեն բան անցավ. մտածեց, որ երեկվա վիրահատությունն ունեցել է... Չէ՞ որ առաջին անգամն էր հանդես գալիս ոչ որպես օգնական: Քայլ առ քայլ մոտենում էր դռանը, որտեղից իրեն կարող էին ուղարկել ոչ թե արձակուրդ, այլ...

Սակայն պարզվեց, որ ղեկավարությունն անցած գիշեր փորձություններով անցած Ռուբենին, որը չէր կորցրել գլուխը և միայնակ կատարել էր վիրահատությունը, արժանացրել է **ՊԱՏՎՈ ՄԵԾ ՇՔԱՆՇԱՆԻ**:

– Կարելի է նաև ավելորդ անգամ չհիշատակել, որ Դուք վերջնականապես համարվում եք բժիշկ, – ասաց կոչումով մայոր բժիշկը, որին ենթարկվում էր ամբողջ հիվանդանոցը:

– Շատ բժիշկների համար, որոնք մեծ վարպետությամբ են կատարում ցանկացած վիրահատու-

թյուն, դա նորմալ կլիներ, բայց նման վիրահատությունը կատարել է բժշկական համալսարանի ուսանողը, որն առաջին անգամ, առանց ուղղորդվելու, ինքնուրույն քայլեր է արել:

Բժշկական անձնակազմի ներկա անդամները մեծ հպարտությամբ ու հիացմունքով խոսեցին երիտասարդ մասնագետի մասին, սեղմեցին նրա ձեռքը, շնորհավորեցին և որպես գնահատական՝ վարձավճարից զեղչեցին կես տարվա ուսանողական ծախսը:

Դա մեծ լավություն ու խրախուսանք էր նրա համար, ուստի Ռուբենն արդեն կարող էր իրեն հավասար համարել և՛ ընկերներին, և՛ կոլեգաներին:

Քաղաքի առողջապահության ամենաբարձր ոլորտում երբեք չէր արտահայտվել նման բուն հիացմունք. մեկ ժամից ավելի հնչում էին գովեստի խոսքեր...

Եվ մինչ Ռուբենին ցուցաբերում էին արժանի վերաբերմունք, նրան հայացքով որոնում էր Յաննին, որը, ըստ Հերբերտի, զարմանալիորեն տարօրինակ էր դարձել և անտարբեր ամեն ինչի նկատմամբ:

Բարեհաջող օրվա ավարտից հետո Ռուբենը որոշեց տանը իր ձեռքով ընթրիք պատրաստել ժուազին հյուրընկալելու համար, բայց ավելի լավ միտք հղացավ. Bundesplatz փողոցում մեծահարուստների համար կային թանկարժեք խորտկարաններ, որտեղ հյուրընկալվում էին միայն նշանավոր մարդիկ, քանի որ այդ փողոցում էին գտնվում նաև Շվեյցարիայի ազգային-մշակութային արժեք ներկայացնող կենտրոններն ու խորհրդարանի շենքը...

Ուստի իրեն լուրջ, գործունյա և կարևոր մարդ զգալու համար նա որոշեց հենց այդ փողոցի խորտկարաններից մեկում հյուրընկալել նորահայտ ընկերոջը:

Առավոտյան աշխատանքի գնալուց առաջ կարդաց աշխարհի լավ ու վատ նորությունները, մտամոլոր ծխեց երկու գլանակ և ընկավ սոփերի մեջ... Ժամը տասին՝ աշխատասենյակ դեռ չհասած, նրան զգուշացրին, որ դեռատի մի օրիորդ նրան է սպասում: Ռուբենը մտածեց, որ երևի հերթական այցելուն է, որն ունի ձևացնելու վարպետություն: Երբ ներս մտավ, տեսածն իրեն երազ թվաց. նախ շփոթմունքից մի քանի վայրկյան կորցրեց իրեն, ապա, երբ լսեց Յաննիի հուզված «երկար ժամանակ է, ինչ սպասում եմ ձեզ» խոսքը, սթափվեց:

– Ներեցեք, օրիորդ, եթե իմանայի, ավելի վաղ կգայի և Ձեզ սպասեցնելն անարդար կլիներ իմ կողմից... Կրկին անգամ հայցում եմ ձեր ներողամտությունը:

Հետո մի տագնապ զգաց Ռուբենը.

– Մի՞թե ինչ-որ խնդիր ունեք, որն է գանգառ,– հարցրեց նա:

Նրա խառնաշփոթ պահվածքի պատճառով Յաննին, ավելի շփոթվելով, այդպես էլ չէր կարողանում խոսել և երկար լռելուց հետո, կարծես շատ կարևոր մի բան իմանալու համար հայացքը թաքցնելով՝ հարցրեց.

– Երեկ երեկոյան ուրախ ժամանակ անցկացրի՞ք:

– Ո՛չ, առանձնապես ոչ:

– Ո՞չ... Ինչո՞ւ ոչ...

– Դուք մի տեսակ դառնացած եք խոսում, օրիորդ Յաննի:

– Ներեցեք, դա ականա ստացվեց, ես չգիտեմ
ինչպես շարադրել մտքերս... Մի՞թե... Մի՞թե կարելի
է... չսիրելով՝ ամուսնանալ:

Ռուբենը մտածեց, որ աղջկա մեջ ինչ-որ ուրիշ
բան կա, մանկական զգայուն հոգի ունի և չափա-
զանց նուրբ է: Ինչո՞ւ է այդպես մտածում:

– Չգիտեմ, թե Ձեզ ինչպես բացատրեմ միտքս, –
ասաց Յաննին և աչքերը լցվեցին արցունքով:

– Ձեր խոսքերից երևում է, որ մտահոգ եք ինչ-որ
պատճառով:

Յաննին, ուսի վրա զգալով Ռուբենի ձեռքը,
շրջվեց: Մարմնով դող անցավ, պարզապես վախ,
որ կմատնի ինքն իրեն: Եվ ամեննին կարևոր չէր, թե
ինչ է հետո իրեն սպասվում, ինչ կլինի կամ ինչպես
կհասկանա դա Ռուբենը...

Շփոթված, իրեն անհասկանալի դրսևորած Յան-
նին միանգամից դուրս եկավ սենյակից:

Հոգու խորքում գրեթե ամեն բան հասկանալով՝
Ռուբենը չգնաց նրա ետևից. սա մի հնարավորություն
էր, որը նրան կստիպեր խոստովանել այն զգացմուն-
քը, որից կյանքի բույր էր փչում, ու անհնար կլիներ
այն երկաթյա վանդակի մեջ պահել երկար ժամանակ:
Նա որոշեց մոտակա օրերին մի նամակ հասցեագրել
աղջկան, ինչը շատ հարցերի պատասխանը կլիներ:

Օրվա մեջ շտապ հեռագիր էր եկել Լևոնից, որով
նա ընկերոջը երկար-բարակ պատմում էր, թե երկ-
րում իրարանցում է, ոչ խաղաղ իրավիճակ, և ինքը
որոշել է ժամանակավորապես տեղափոխվել Շվեյ-
ցարիա. պետք է հայ կամավորականներով ինչ-որ
լուծում գտնել:

Ռուբենը որոշեց անհապաղ նամակ ուղարկել
Միլիվրի և հենց նամակի պատասխանը ստանա,

կփորձի առաջին իսկ հնարավորության դեպքում արձակուրդ վերցնել և մի քանի օր անցկացնել Պոլսում:

Հեռագրի հետ նաև հրավիրատոմսեր կային, համերգի երկու տոմսեր, երկու հրավեր, փաստորեն՝ Յաննիի ուսումնական վերջին՝ հաշվետու համերգի: Հրավիրատոմսերի վրա նշված էին երկու եղբայրների անունները:

Տուն մտնելուն պես Ռուբենը ոգևորությամբ նորից կարդաց հրավիրատոմսը, մի քանի անգամ աչքի անցկացրեց, շուռուճուռ տվեց, ասես սիրային մի մեծ հատորյակ էր ձեռքին, որը սկզբում շփոթեցրեց, ապա հանգեցրեց մի եզրակացության. «Վերջիվերջո, ես ինչո՞ւ եմ տագնապով լցվել: Եթե Հերբերտը որոշել է հագուրդ տալ իր փառամոլությանը և խցկվել նրա կյանք, ապա ինչո՞ւ եմ չմտնեմ Յաննիի աշխարհ: Երևի ոչ մեկն իրեն իրավունք չի վերապահում գահընկեց անել այդ ինքնակոչ թագավորին: Երևի հասել է նրա ինքնասիրությունը խոցելու ժամանակը», – մտածեց Ռուբենը...

Միաժամանակ հոգին անհանգիստ էր իր երկրում ծայր առած իրարանցումների պատճառով...

Այն, որ ներկա կգտնվի դաշնակահարուհու համերգին, անկասկած էր, իսկ թե ինչ պիտի ձեռնարկեր նրա հետ զրուցելու համար, անխոս դրա համար ժամանակ էր պետք:

Մի քանի օր էր մնացել այդ փառահեղ միջոցառմանը: Պետք էր պատշաճ պատրաստվել. դաշտային ծաղիկներ կվերցնեի մոտակա ծաղկավաճառից, դրա մասին մտածել էր պետք: Ամենայն անկեղծությամբ նա դեռ ոչ մի անգամ չէր զգացել նման գլխապտույտ:

Մինչև չորեքշաբթի օրը՝ նա՝ որպես առողջարանի ներկայացուցիչ և լավագույն ուսանող, պետք է երեք օր շարունակ Լոզանիայի փոքր քաղաքների հիվանդանոցներում վերապատրաստման նպատակով բժշկական խորհրդատվություններ անցկացնեք և միջամտություններ կատարեք:

Առավոտը զարմանալիորեն շուտ բացվեց: Ամենաանհրաժեշտ իրերի ճամպրուկը ձեռքին՝ մոտակա կայարան էր շտապում Ռուբենը. առաջիկա ժամերին պետք է հավաստի տեղեկություն ստանար Կոստանդնուպոլսից, մտներ մոտակա փոստատուն և երկու հարյուր ֆրանկ փոխանցեք հայրենիքի քաղաքական հարցերի համար:

Հիվանդանոցի անձնակազմը, կայարանում խոնված, արդեն նրան էր սպասում, երբ նա, քրտնքի մեջ կորած, հայտնվեց, ներողություն խնդրեց սպասեցնելու համար և շտապեցրեց սպասասրահ:

Լյուցեռն մեկնող գնացքը շարժվելու էր քիչ անց՝ փաստաթղթերի ստուգումից հետո:

Ռուբենի մտքի ու սրտի համատեղ անհանգստությունը նրան զգել էր շփոթության մեջ. մեկ մտածում էր բժշկության մասին, մեկ ծնողների, մեկ ծննդավայրում ծայր առած խառնակությունների և, վերջապես, ամենաքառասային մտածումները Յաննիի մասին, որ հաճելի ու ծանր հիվանդության նման տակնուվրա էր անում ուղեղը, սիրտը, հոգին ու մարմինը...

Ուղեկցորդը բարձր ձայնով խնդրեց ուղևորներին անցնել խցիկներ: Ռուբենը, Բեռնարը ու մի քանի բժիշկներ տեղավորվեցին մի ճամփորդախցիկում:

Գնացքն ահռելի շչակով ազդարարեց իր մեկնարկը դեպի Լյուցեռն ու ծանր տնքոցով շարժվեց

առաջ: Ամբողջ ճանապարհի ընթացքում Ռուբենն անթաթ Նայում էր դուրս:

Լարվածությունը նկատեցին նաև ընկերները...

- Ինչ-որ բան է պատահել,- շշուկով հարցրեց Բեռնարը:

- Ինձ մի բան է հուզում:

- Ինչ,- հարցրեց Բեռնարը:

- Մի լուր, որ դառնացրել է ինձ. երկրիս քաղաքական վիճակը քառսային է: Երեկ նամակով լուր ստացա, որ Պոլսում խաղաղ բնակիչներ են տուժում, կարող են քաղաքացիական ջարդեր սկսվել:

- Միթե հնարավոր է նման բան:

- Այո, հնարավոր է, դեռ երբեք այսպիսի մտավախություն չեմ ունեցել:

- Ինչ ես մտածում:

- Դեռ չգիտեմ՝ ինչ մտածեմ,- մի կողմում կրթությունս է, մյուս կողմում՝ Յաննին:

- Յաննին,- հարցրեց Բեռնարը:- Եվ դու չե՞ս ցանկանում խոստովանել այդ զգացմունքը:

- Շուտով: Շուտով ես նրան կխոստովանեմ իմ մեծ սիրո մասին,- ասաց Ռուբենը:

Ընկերը ժպիտով մի քանի անգամ թփթփացրեց Ռուբենի ուսին և մաղթեց բարին:

Մի քանի ժամ տևած ճանապարհից հետո վերջապես ժամանեցին պահանջված վայր:

Դիմավորողներ չկային. նախօրոք ասվել էր, որ կայարանից կառքով են հասնելու առողջարան, որտեղ պետք է առանց հերթափոխի մնան ու աշխատեն: Որպես գործուղում՝ նրանց կվճարեն, իսկ գումարը կծախսվի բարի նպատակով. երեք օրը բավական կարճ է և շուտ կանցնի:

Հասնելուն պես երիտասարդ բժիշկները որոշեցին կիրակին անցկացնել քաղաքի տեսարժան վայրերն այցելելով: Առաջին անգամ տեսնողների համար այդ միաժամանակ ծովափնյա, դաշտային և լեռնային քաղաքում ամեն ինչ պատկերավոր էր:

Մինչև գալը, Ռուբենը հասցրել էլ գրականության միջոցով ուսումնասիրել, հարց ու փորձի միջոցով տեղեկանալ Լյուցեռնի մասին:

Ճաշին հասցրին լինել առողջարանում և որոշեցին դրան կից ճաշարանում մի լավ սնվել: Մտատանջությունների պատճառով Ռուբենը նախորդ օրվանից ոչինչ չէր կերել: Մոտեցան խոհարարին և խնդրեցին, որ ճաշացուցակ տրամադրի իրենց:

Լճափնյա քաղաքում բոլոր ցուցադրված կերակուրների կողքին կար նաև ձկնեղենի առատ տեսականի:

– Ինչ կարելի է համտեսել, Ռուբեն, Դուք ծանոթ կլինեք այս ուտելիքներին, – ասաց բուժակներից մեկը՝ Ամելուն:

– Իսկ ինչո՞ւ ես. մի՞թե միայն ես եմ սնվում, դուք բնիկ շվեյցարացիներ եք, դուք ավելի լավ կհմանաք ձեր կերակուրները:

Խոհարարը միջամտեց.

– Աքլորի կատարով ձվածեղ ունենք, պարոն, սնկով ապուր, կծու սոուսով խեցգետին, խոզի ճարպով համեմված տապակած տավարի միս, ունենք նաև ձկների տարբեր տեսակներ, ընտանի թռչունների մսով լցոնած երշիկ: Ես ձեզ համար կարող եմ պատրաստել ձուկ, որը կպատեմ մանրացված պաքսիմատով և ձիթայուղի, մանանեխի, կիտրոնի և սխտորի հյութի սոուսով:

– Հիանալի է, – ասաց Ռուբենը, – քաղցրավենիք նույնպես կրերեք:

– Գինին չմոռանաք՝ հոենոսյան կամ ինչ-որ կանաչարկեք, – ավելացրեց Բեռնարը:

– Պարոն, 1870 թվականի բուրգունդյան գինի ունենք, նաև Մեն-Պեռեի գինի:

Ոչինչ չասացին, միայն Բեռնարը գլխով արեց. հավանաբար նա կհամտեսեր բոլոր գինիներից էլ:

Մոտ քսան բոպե անց վուշե սփռոցով պատված սեղանն արդեն լցվել էր համեղ ուտեստներով:

Ռուբենը որոշ ժամանակ նստել էր հայացքը խոնարհած. ասես մինչև խմելը համտեսում էր բերանն առած գինին, այնինչ նրան տանջում էին խառը մտքերը:

Ճաշից հետո որոշեցին մեկ-երկու թանգարան այցելել. հիշողություն է. ո՞վ գիտի, մեկ էլ երբ կլինի նման հնարավորություն:

Երկուշաբթի առավոտյան առողջարանում այցելեցին մի քանի հիվանդների:

Հինգերորդ հիվանդասենյակի կողքով անցնելիս Ռուբենն անսովոր շփոթմունք ապրեց. ներսում մեկը եկեղեցական երգ՝ շարական էր մրմնջում: Նա տեղի բժիշկներից հետաքրքրվեց, թե ովքեր են ներսում:

– Այս հիվանդասենյակում, – հարցրեց բժիշկներից մեկը:

– Այո:

– Այստեղ բուժվում է Եղիսաբեթ անունով մոտ ութսուն տարեկան մի կին, – ասաց բժիշկը, – զինվորական բժիշկ ամուսիններ էին, վաղուց թոշակի ան-

ցած սպաներ: Յոհանը՝ ամուսինը, օրեր առաջ մահացավ թոքախտից. չկարողացանք կյանքը փրկել, ծերությունն էլ իրենն էր արել:

– Ուզում եմ տեսնել այդ կնոջը:

– Դժվար բան չէք ասում, բայց մենք կասկած ունենք, որ կինն էլ է թոքախտով տառապում, և ինչո՞ւ հենց նրան, – հարցրեց նա Ռուբենին:

– Ես կօգնեմ նրան:

– Ավանդ, նա օգնության կարիք չունի: Հոգևոր ապրելակերպն է նախընտրում. ամբողջ օրը երգում է, աղոթում:

– Պետք է անպայման տեսնեմ նրան:

– Մեկնելու օրը կտեսնեք, բարեկամս, մի քանի օր դեռ այստեղ եք լինելու: Մուգը թարմ է. հոգատար էր ամուսինը:

– Ես կսպասեմ մինչև հանգստի ժամը և կտեսնեմ:

Պայմանավորվածության համաձայն, երբ բոլոր հիվանդներին այցելել էին, և արդեն երեկոյանում էր, Ռուբենը մոտեցավ հինգերորդ հիվանդասենյակին. նրան շատ էր հետաքրքրել երգը, որ հնչում էր դռնից այն կողմ, և ծեր կինը, որ սգում էր ամուսնու մահը:

Ռուբենն ուղղեց հագուստը, թաշկինակով սրբեց քրտնած ճակատը և թակեց դուռը: Արձագանք չեղավ, չնայած տիրած լռությունը ևս սպասում էր: Սեղմեց դռան բռնակը, որն ինքն իրեն բացվեց:

Առաջին բանը, որ նրան ստիպեց սարսռալ, խնկի բույրն էր, որով ներսից ու դրսից պարուրվեց Ռուբենը և ի սկզբանե արյամբ ու հոգով հասկացել էր ներսի հարազատությունը:

Ճերմակ հագուստով կինը գլուխը չբարձրացրեց:

Ռուբենը նախ նայեց չորս կողմը... Սիրտը, չգիտես ինչու, ճնլվեց. սենյակը մի տեսակ դրախտի էր

նման. ասում են, չէ՞, այն սպիտակ թունելով է անցնում. սենյակի ամեն անկյուն սպիտակ էր, և միակ տարբերվող գույնը Յոհանի սև-սպիտակ նկարն էր. մոխրագույն ձեռքին՝ գավազան, և գլխին՝ լայնեզր գլխարկ: Նա լայն կզակ ու խիստ հայացք ուներ, սև փողկապն էլ հիշեցնում էր, որ տարիները նրա կողքով իզուր չեն անցել՝ նրան արժանացնելով գնդապետի կոչման...

– Բարև Ձեզ:

Արձագանք չեղավ:

Մտտեցավ մահճակալին կից աթոռին, նստեց, հանգստացավ:

– Յոթ օր է՝ ես մեռնում եմ և կենդանանում, – ասաց Եղիսաբեթը:

Խոպոտ հազ սկսվեց:

Ռուբենը, ոչինչ չասելով, վերցրեց պահարանին դրված ջրով բաժակը և մեկնեց կնոջը, որը.

– Ես մեռած եմ, – հարցրեց Ռուբենին: – Ես ինչպե՞ս եմ մեռել:

Ռուբենը կանգնել էր շվարած, անգամ չգիտեր, թե ինչ հարցնի:

Կինը քթի տակ նորից երգեց առավոտյան երգած երգը. հիմա արդեն տեսանելի էին նրա արցունքները:

– Յոհանը Ռուսաստանում գնդապետի կոչում ստացավ, մեզ ուղարկեցին Սարիղամիշ, և նա արևելյան մի ամբողջ բանակի գնդապետն էր: Տարիների ընթացքում ծառայեց և՛ Կարսում, և՛ Արդահանում... Թոշակի անցնելուն պես ծանր հիվանդացավ: Մենք՝ որպես զինվորականներ, ստիպված տեղափոխվեցինք Լյուցեռն: Ապրեցինք մեզ համար նախատեսված տանը՝ Օսմանյան կայսրությանից հեռու... Նրա ծանր հիվանդությունը մեզ բերեց

առողջարան: Տարիներ շարունակ պայքարեց, և մահը նրան պատվով տարավ:

- Ես էլ եմ հայ, տիկին, Ռուբեն Չիլինկիրյան անունով: Ինձ Ձեր էրգը ստիպեց գալ ձեզ մոտ:

- Կոմիտաս...,- մի քանի անգամ կրկնեց կինը,- վարդապետը եկեղեցում «Շարականներ» էր երգում...

Ռուբենն այնքան սեր ու ջերմություն զգաց նրա բառերից, որ խնդրեց երբեք չհուսահատվել. անպայման կբուժվի:

Խեղդող հազը կրկին անհանգստացրեց կնոջը: Նա շրջվեց դեպի սպիտակ պատը և այլևս ոչինչ չասաց:

Ռուբենը հասկացավ, որ գնալու ժամանակն է, և դուրս եկավ՝ կամաց ծածկելով դուռը:

Օրերն իրար էին հաջորդում: Խումբն իր առաքելությունն ավարտեց երեք օրում: Մեկնելուն մի քանի ժամ էր մնացել:

- Եղիսաբեթն էլ Յոհանի ճանապարհով գնաց,- մեկնելու պատրաստվող խմբին ասաց մոտեցած բժիշկներից մեկը:

Իսկ մեկ ուրիշն ավելացրեց.

- Ամուսնու մահվան օրից նա անընդհատ կրկնում էր. «Տասն օր հետո ես կմիանամ քեզ», և այդպես էլ եղավ:

Հինգերորդ հիվանդասենյակում դրախտային ճերմակությունն այլևս... նույնը չէր. այն հեռացել էր Եղիսաբեթի հետ:

Նույն կայարանից ետ մեկնարկով ճանապարհ ընկան դեպի Լոզան:

Ռուբենը բոլորովին չէր մոռացել, որ չորեքշաբթի է, և երեկոյան ժամը վեցին համերգասրահում կփայլի Յաննին:

Ժամանակը չէր անցնում, ճանապարհը երկարում էր, ձգվում զսպանակի նման ու ասես որքան հեռանում, կրկին վերադառնում էին նույն հատվածին:

Ռուբենը գլուխը հենել էր պատուհանի փեղկին ու կարծես ննջում էր... Հոգում փոթորիկ էր. աչքերը մեկ բացելով, մեկ փակելով՝ անընդհատ սպասում էր ժամանման ազդանշանին:

Գնացքի կողքով անցնող ճանապարհն սկսեց մագլցել վեր, իսկ գնացքը՝ իր վագոններով, ներխուժեց քարաժայռ լեռների մութ կուրծքը: Մյուս վագոնում խառնաշփոթ սկսվեց, որի վրա իշխում էին լացն ու բարձր ճիչերը. ուր որ է ծննդաբերելու էր հղի կինը:

Բագում ձայներ աղաղակում էին.

– Բժիշկ, բժիշկ կանչեք...

Երիտասարդները ներսում շատ պարզ լսեցին, որ բժիշկ են կանչում, բայց արձագանք չեղավ:

Ռուբենի աչքերը դեռ փակ էին, երբ Բեռնարը հրեց ուսը.

– Ընկերս, մյուս վագոնում բժիշկ են կանչում:

– Միթե ինձանից բացի մեկ այլ բժիշկ չկա, – գայրացած պատասխանեց Ռուբենը:

Ընկերները զարմացած նայեցին իրար և ոչինչ չասացին:

Ռուբենն ասես դեռ քնած ու թմրած էր: Նա նույնիսկ չհասկացավ, թե ինչն իրեն ստիպեց բարձրա-

ճայն արձագանքել, և աչքերն ասես դուրս թռան ակնախոռոչներից, երբ լսեց, որ օգնություն խնդրողը հղի կին է, և չորացած կոկորդը սկսեց խեղդել նրան: Մի ակնթարթում դուրս թռավ վագոնից դեպի ճայները, կոացավ հատակին պառկած կնոջ կողքին և հասկացավ, որ ծննդաբերության ժամանակն է, խնդրեց մաքուր կտոր, իսկ ջուր այդ պահին գրեթե անհնար էր գտնել:

... Տոթը խաշում էր նրան, դեմքից ծորում էր քրտինքը, և երբ լացն ու ճիչը խառնվեցին իրար ու լավեց խուլ տնքոց, ապա և սուլոցի ճայն, հասկացավ, որ չի ուշացել և երեխային օրհնելով դրեց մոր կրծքին...

Վերադարձավ ընկերների մոտ, ներողություն խնդրեց գայրույթի համար և վերցրեց ճամպուկը:

Վագոնից դուրս սպասող չուներ, ուստի ամենակարևոր անելիքը մոտակա ծաղկի խանութից դաշտային ծաղիկներ վերցնելը և համերգասրահ շտապելն էր:

Թղթի կտորի վրա սկսեց գրել սիրո խոստովանության առաջին բառերը.

«Միրելի՛ Յաննի, ուզում եմ, որ մենք միասին լինենք՝ ի հեճուկս բոլոր արգելքների և մարդկային նախանձի, և ոչ մի չարություն չկարողանա քեզ իլել ինձանից: Իոսպացիր ինձ, Յաննի՛, որ լրջորեն կնրաժես այս գրությանս մասին: Ռ. Չ.»:

Ծալեց նամակը, ասես վախենում էր, որ կխլեն իրենից և դրեց ծոցագրպանը:

Պատշաճ տեսք ուներ. ամեն կերպ փորձում էր Յաննիի համար իդեալական կերպար դառնալ...

Գահլիճը թնդում էր. հանդիսատեսի համար նորություն էր այս երգչախումբը:

Մեծահարուստներ, արվեստագետներ, դերասաններ, քաղաքական գործիչներ, աչքի ընկնող դեմքեր:

Յաննին վարագույրի հակառակ կողմում մտատանջությունների մեջ էր. նրան անհանգստացնում էր այն միտքը, թե արդյո՞ք կտարբերի եղբայրների, կամ նրանցից ո՞վ ավելի հարազատ կլինի իր հոգուն, չէ՞ որ Ռուբենին հանդիպել էր մի քանի անգամ, իսկ Սևակին՝ ընդամենը մեկ գրական երեկոյի ժամանակ, բայց իր ներքին ձայնը նույն զգացումն էր առաջացրել:

Համերգասրահ ներս մտնելու առաջին իսկ վայրկյանից Ռուբենը, շարքը խախտելով, փորձում էր առաջ գնալ՝ տեսանելի դառնալու համար Յաննիին:

Բայց հետո այդ որոշումը նրան անհեթեթ թվաց. վերջին հանդիպումն իր համար անհասկանալի էր մնացել և նույնիսկ անհարմարություն առաջացնող: Բեմից քիչ հեռու՝ չերևացող մի հատվածում կանգնած՝ նա անթարթ հայացքով հետևում էր բացված վարագույրից ներս եկող խմբին: Յաննին իր սև մազերը տարածել էր մեջքին, իսկ մի փունջ էլ ծածկել էր նրա լայն ճակատը:

Ծափերն ու աղմուկը ձուլվելով՝ դարձել էին հանրնդիհանուր մթնոլորտ...

Հայացքը, որն այլևս չէր մոռանալու Ռուբենը, փնտրող էր ու անհանգիստ:

Բեմում ամեն բան ընթանում էր ըստ պլանի,

սակայն անհարմարության մի զգացում էր պատել Յաննիին, որն ինչ-որ բանից նեղված՝ աջ ու ձախ էր նայում. հանդիսատեսների այն շարքում, որտեղ մտերիմներն էին, բաց էին մնացել Ռուբենի և Սևակի տեղերը: Կոկորդը սեղմվեց, ասես մի բան նրան խանգարում էր շնչել: Հուզիչ սպասումը երկար տևեց, ապա դադարեց աղմուկը, ամբողջ դահլիճը, շունչը պահած, սպասում էր դաշնակահարուհու առաջին ակորդներին:

Յաննին լուռ էր:

Բոպեներ անց համերգասրահում ռումբի նման պայթեց նրա կատարումը...

Հանդիսատեսը շմեց:

Ռուբենը ինքնամոռաց հետևում էր նրան՝ չհասկանալով, որ հայտնվել է բոլորի ուշադրության կենտրոնում և դուրս եկել Յաննիին դեմ-հանդիման, բայց միաժամանակ՝ դեռ աննկատ նրա կողմից. իր կատարմամբ կլանված Յաննին, եթե նույնիսկ շուրջը նայեր, չէր էլ նկատելու Ռուբենի ներկայությունը, ինչը պատճառ դարձավ, որ նա հուզմունքից ու սպասումից ցնցեց համերգասրահը...

Երկու ժամ տևած համերգը Յաննին նվագել էր փակ աչքերով և... չէր նկատել Ռուբենին:

Վերջին նոտաների հետ իջավ վարագույրը:

Դահլիճում քար լռություն տիրեց, չկար նաև այն թույլ բզզոցը, որը համերգից հետո շարունակում է մնալ ականջներում...

Ռուբենը հայտնվեց հենց նոր իջած վարագույրից այն կողմ, նայեց նրան ու շնջաց.

– Դու պայթեցրիր համերգասրահը, Յաննի, – և չթողնելով նրան խոսել՝ երկու ձեռքերով բռնեց նրա գլուխն ու համբուրեց ճակատը:

Նրա համբույրի մեջ կրակ կար, բառերն անկաշ-
կանդ էին:

– Մի՞թե այդքան վատ էր, – հարցրեց Յաննին:

– Կատարյալ էր անգամ ամենախստապահանջ
քննադատի համար: Բայց ոչինչ մի հարցրու, ես
ուզում եմ լսել, թե ինչպես է բաբախում սիրտդ:

Հետո դաշնամուրի վրայից վերցրեց դաշտային
ծաղիկներն ու մեկնեց նրան՝ համբուրելով ձեռքը:

Յաննին դեռ չէր կողմնորոշվում, թե եղբայրնե-
րից ո՞վ է ընդունել իր հրավերը և մտքում կրկնում
էր. «Ինչպե՞ս դիմեմ նրան, որ չվիրավորեմ, այսր
այնքան նման են», – և շուրջը նայելով՝ փորձում էր
համոզվել, թե մենամկ է եկել նա: Իսկ Ռուբենը, հաս-
կանալով օրիորդի մտահոգությունը, նրան վստա-
հեցրեց, որ ոչ մեկին պետք չէ փնտրել. ինքն այստեղ
է, և դա լիովին բավական է:

– Իսկ դո՞ւ....

– Սևակին ես փնտրում, – Յաննիի հարցը կիսատ
թողեց Ռուբենը: – Նա վերադարձել է Պոլիս, նույ-
նիսկ հրավերդ չհասավ նրան:

– Ուրախ եմ, որ եկել ես: Ծաղիկները դաշտային
են, – ժպիտով հարցրեց Յաննին:

– Դաշտային են, – փոխադարձ ժպիտով նրան
պատասխանեց Ռուբենը, – ինքս եմ հավաքել Լոզա-
նի դաշտերից, – հետո ավելացրեց, որ կատակում է...

Վարագույրից այն կողմ՝ հոժ բազմության մեջ,
խառնաշփոթ փնտրտուքի մեջ էր Հերբերտը. վերջ-
նականապես համոզված, որ այս եռախաղից մե-
կը պետք է անպայման դուրս մնա՝ հաստատ որո-
շել էր, որ այդ դուրս մնացողը ոչ այլ ոք էր լինելու,
քան Ռուբենը (թերևս դա նրա համոզմունքն էր):
Նրա ուղեղում խորխորատ էր բացվել, մտքերի

առատությունից անհնար էր ելք գտնել. ամեն բան ի վնաս իրեն էր դասավորվում...

Իսկ այդ ընթացքում Յաննին ու Ռուբենը չնկատելով շրջանցեցին վերջինիս, որ կանչեց.

– Յաննի:

Աղջիկը կանգ առավ մուտքի դռան մոտ, ետ նայեց ներսում սպասող ընկերներին և հասկացավ, որ շտապել ու մոռացել է նրանց:

Եվ ետ դառնալով՝ մոտեցավ՝ ամեն մեկին շնորհակալություն հայտնելու:

Ժուազը, որ նույնպես նկատել էր նրա խառնաշփոթ վարքը, հարցրեց.

– Մի՞թե քեզ ինչ-որ բան կամ որևէ մեկն անհանգստացնում է:

– Ո՛չ, – շտապով պատասխանեց Յաննին:

– Որոշ նորություններ ունեմ: Միբոլոր ուրախությունից վեր կթոնի. դու շուտով կմեկնես Փարիզ:

Յաննին չլսելու տվեց եղբոր հայտնած լուրը և արագացրեց քայլերը:

Բավականին հեռու էր, երբ բացեց ձեռքի փոքրիկ ծրարը և ներսից հանեց խնամքով ծալված գրությունն ու սկսեց կարդալ.

«Միտելի՛ Յաննի, ուզում եմ, որ մենք միասին լինենք՝ ի հեռուիս բոլոր արգելքների և մարդկային նախանձի, և ոչ մի չարություն չկարողանա քեզ իլել ինձանից: Խոսարացի՛ր ինձ, Յաննի՛, որ լրջորեն կներածես այս գրությանս մասին: Ռ. Չ.»:

Սրտի աշխատանքի արագանալն անխուսափելի էր: Հոգում փոթորիկ էր, որը միանգամից տակնուվրա արեց ամեն ինչ և, չսպասելով ընկերներին, աղջիկը միանգամից կառք հրավիրեց:

Խեղդող հոգեվիճակի հետ մեկտեղ այն միտքը, որ ևս մի քանի օր ու ինքը կհեռանա Լոզանից, սար-

սափեցնում ու երջանկացնում էր նրան:– «Քեզ ի՞նչ է պատահել»,– մենախոսում էր Յաննիս,– և «Ոչինչ»,– նրան պատասխանում էր... Յաննիս, իսկ հետո՝ ծիծաղում միասին:

«Մի քանի օրից կմեկնեն Փարիզ. երազելի համերգ, Լուվր, Շանզ Էլիզե, Պեր-Լաշեզ, Աստվածամոր տաճար... Եվ Լոզանից լոկ հիշողություններ կմնան: Համբերիր, որոշումներդ մի՛ քննարկիր ինքնուրույն: Սպասիր, սպասիր...»,– կրկնեց մի քանի անգամ՝ ինքն իրեն հուսադրելով:

Սենյակ մտնելուն պես սկսեց արտասվել: Հուզմունքից նրան թվում էր, թե առաստաղն իջնում է ներքև, և իրար մոտեցող չորս պատերի ներսում ճզմվում է ինքը: Օդ չկար սենյակում...

Շտապեց հյուրասենյակում դրված դաշնամուրի մոտ, բացեց և սկսեց խաղալ ստեղների հետ: Հետո ամեն բան ցրվեց. շուրջն ասես անծայրածիր դաշտ էր, իսկ առաստաղը՝ կապույտ երկինք:

Ապա ինքը հայտնվեց մեկ այլ՝ անկենդան մի աշխարհում... Հետո կրկին ետ եկավ, ձեռքով փակեց դեմքն ու սկսեց հառաչել... «Ոչինչ չմնաց ու չկա ոչինչ...»:

Ռուբենը կանգնել էր համերգասրահի մուտքից ոչ հեռու գտնվող հուշարձանների կողքին ու սպասում էր ժուազին:

Կկոցեց աչքերն ու նկատեց, որ ժուազը մենակ չէր. հավատարիմ շան նման նրա կողքին էր Հերբերտը: Պարզ երևում էր, որ հանուն Յաննիի նա պատրաստ էր անգամ չորեքթաթ քայլել...

– Բարև,– ասաց Ռուբենը:

– Ողջույն, բարեկամս, ես ներսում էի ու մտածե-

ցի, թե դու էլ ես Յաննիի հետ հեռացել համերգա-
սրահից, այնինչ սպասում ես, – ասաց ժուազը:

– Իսկ ո՞ր գնաց Յաննին և ինչո՞ւ, – մտահոգ հարց-
րեց Ռուբենը:

– Ես շտապեցի նրան տեղեկացնել, որ մի քա-
նի օրից պիտի Փարիզ մեկնի... Չգիտես ինչու, իրեն
վատ զգաց, կարծես ներսում ինչ–որ բան կոտրվեց
կամ խառնվեց:

Ռուբենը նույնպես անհանգստացավ. նախ կդա-
դարեն դեռ չհաստատված հարաբերությունները,
ինչը, վստահ էր, որ ո՛չ իր և ո՛չ էլ Յաննիի համար է
ցանկալի: «Պետք է առիթ ստեղծել և այդ թեմայով
եղբոր հետ խոսել ճաշի ժամանակ, – մտածեց Ռու-
բենը, – բայց մինչ այդ ինքը պիտի Յաննիին տեսնի»,
և հենց տեղում ժուազին խնդրեց կիրակի երեկոյան
հանդիպել:

Ռուբենը, շուրջը չնայելով, շտապում էր. արագ
քայլերը դանդաղ վազքի էին նման: Երբ շունչը
կտրվում էր, հանդարտեցնում էր քայլերը, վերա-
կանգնում շնչառությունը, մտքում հավաքում բա-
ռերի մի ամբողջ շարան և նորից վազում: Նրա հա-
մառությունն աննկուն էր, իսկ նպատակը՝ ճիշտ ու
ճիշտ փոթորիկ:

Փողոցը, որտեղ ապրում էր Յաննին, պատված
էր խիտ ծառերով և «Առանձնատների թաղամաս»
էր կոչվում: Այնտեղ բնակարաններ էին վարձա-
կալում միայն եվրոպացի երիտասարդները, որոնք
լավ վճարելու հնարավորություններ ունեին, ուս-
տի վստահ էր, որ եթե մոտենա նրա պատուհանին,

հաստատ սակավամարդ այդ փողոցում աննկատ կմնա օտար աչքերից...

Վերջապես տեղ հասած Ռուբենը հենվեց ծառին, որն ուղիղ նայում էր նրա պատուհանին... Վարագույրից այն կողմ նկատելի էր սենյակի մեջտեղում՝ ձեռքից հանկարծ անզգուշությամբ ընկած գնդակի նման պտտվող Յաննին, որ... հետո մոտեցավ պատուհանին, ասես ներքին ձայնը նրան ստիպում էր նայել դեպի այգին... Ու... չհավատաց տեսածին, ետ քաշվեց և շտապեց ներքև...

– Ինչո՞ւ ես եկել, – հարցրեց Յաննին սկզբում վախեցած, հետո իրեն ջերմացրած և ուրախացրած դողով, – ինչո՞ւ...

Ռուբենը ժպտաց.

– Ինչպե՞ս թե: Եկել եմ ասելու, խնդրելու, որ ոչ մի տեղ չգնաս: Ժամանակը գողացիր և փորձիր կանգնեցնել այն, – Ռուբենի աչքերը շատ թախծոտ էին խնդրում:

Յաննին չգիտեր՝ ուրախանա՞, թե՞ վշտանա. երկու զգացում էին նրա հոգում պայքարում:

Մթության մեջ Ռուբենն ավելի մոտեցավ, սրբեց աղջկա խոնավ այտերն ու զգուշորեն դիպավ մազերի հյուսքին:

Յաննին նախ լարվեց, ապա վախին խառնվեց հաճելին...

Ռուբենը նրբորեն բաց թողեց հյուսքը, աչքերից ետ տարավ մազափունջն ու համբուրեց Յաննիի ճակատը. հենց այս ամենի համար, հենց այս զգացումի համար պետք է շարունակի պայքարել հանուն իր սիրելիի...

Եվ Ռուբենը բռնեց Յաննիի սառած ձեռքը ու նրա նուրբ մատներն ազուցեց իր վառվող մատներին,

հետո գուշակի նման նայեց նրա ափի մեջ ու մի քանի անգամ կրկնեց. «Ա՛յ սա՛ն է՛ ճակատագիրը, որի համար ես ու դու աշխարհ ենք եկել»:

Յաննին կարմրեց մեղք գործած փոքրիկի նման, իսկ Ռուբենի համար միննույն էր. նա կարող էր ի տես և ի լուր աշխարհի կրկնել, որ այս աղջիկն իր ճակատագիրն է, իր անխուսափելի երջանկությունը:

Երգող Ժուազի տենորը լսելի էր դեռ փողոց չմտած: Լսելով նրա գինովցած ձայնը՝ Յաննին, առանց բառ ասելու, շտապեց տուն:

Իսկ անքուն Ռուբենի գիշերը լի էր բանաստեղծությամբ.

Ձոնված

Mlle Yanni Appell-ին.

Դուն Հրանչքն ես, դուն Երանգն ես, դուն Սերն ես,

Տարաշխարհի ջրնաղ ծաղիկն ես աղվոր.

Միսթիքական խնկումներով թունավոր

Դուն մըսեղեն խենթեցընող փաճարն ես.

Դուն Հրանչքն ես, դուն Երանգն ես, դուն Սերն ես...

Ռուբենի սրտից ներքև էր ընկել երկանքաչափ մի քար, ինչը վկայում էր, որ սկսվեց մեճ և միակ սերը, որի համար ինքը պատրաստ է անգամ աշխարհի գլխի վրայով թռչել...

Կեսգիշերը մոտ էր, և իրեն միայն լիճը կհանգստացներ, լիճը, որը դուրս կգար ափերից, իր մեջ կառներ իրեն ու լուսինը և մանկան նման կօրորեր ալիքի թևով...

Խճաքարերը, որոնք լիճն էր նետում շը-րըմ-փոցով, խախտում էին գորտերի՝ քաղաքական վիճաբանության նմանվող կոկոռը...

Ռուբենը հասկանում էր, որ սուր է կախված իրենց սիրո գլխավերևում: Որքան էլ վստահ լիներ, որ Յաննին պատրաստ է աշխարհի դեմ պայքարի մեջ մտնել հանուն սիրո, միևնույն է, չէր կարող չանհանգստանալ. Հերբերտը մրրիկի նման պտտվում էր իրենց շուրջը, իսկ նրանից ազատվելը հավասար էր բնության մեջ ինչ-որ սատանայական չարիք վերացնելուն...

Վառեց ինքնաշեն գլանակն ու սկսեց ծխել: Հիշեց Յաննիի աչքերը, որոնց մեջ ծփում էր սերն ու իրեն պատմում այդ մասին:

Ռուբենի սիրտը՝ մերթ հանգիստ, մերթ խռովյալ, սպասում էր կարևոր հանդիպման. մյուս օրը կիրակի էր, պետք էր հյուրընկալել Ժուազին և խոսել Յաննիի մասին... Յաննիի, որի աչքերից մաքուր աչքեր երբևիցե չէր տեսել ինքը, և որոնցից ուղղակի աննկատ չէր կարող մնալ սերը... Այդ խառնաշփոթ մտքերի հետ նա նայում էր խաղաղ լճի ծփանքին, որը պչրանքով մասերի էր բաժանում իրեն սիրահարված լուսնի սկավառակը՝ ասես ջանալով շեղել երիտասարդի խճճված մտքերը...

Կանգնեց, մի վերջին անգամ հրաժեշտ տվեց լճին...

Միևնույն է. ամեն մտածմունքի մեջ այդ գիշեր Յաննին էր...

Երեկոն ամենաձանրը Հերբերտի համար էր, որն ամեն կերպ փորձում էր ազատվել Ռուբենի մոճավանջային ներկայությունից՝ գուրգուրելով մի միտք.

Գաստոնի միջոցով ինչ-որ խաղ սկսել, որպես-
զի հակառակորդը վերջնահաշվում չստանա բժշկի
որակավորում, բայց վախից, որ հավատարիմ շունը
վերջերս չի ենթարկվում և հոր հրամանով ծածուկ
հետևում է իրեն, որոշեց ինքնուրույն կատարել իր
մեղսավոր առաքելությունը:

Հագուստի պահարանում նա թաքցնում էր զեն-
քի մի քանի օտար պարկուճներ. ո՛չ անվանական և
ո՛չ էլ համարակալված, ուստի ոչ մեկը չէր կասկա-
ծի, թե Ռուբենին ով ուղարկեց... Զենքից հեռացրեց
պարկուճները, որոնց վրա փորագրված էին նրա՝
Յաննիի անվան ու ազգանվան առաջին տառերը,
տեղադրեց չհամարակալվածները և սկսեց սպասել
այն հարմար առիթին, թե երբ դրանք կմեխի Ռուբե-
նի սրտին. «... և քանի որ նրա նման Հիպոկրատի եր-
դում չեմ տվել, պարտավոր չեմ կյանք խնայել... նրա
կատարած ամեն գործողություն փորձանք է դառ-
նում իմ գլխին, եթե նույնիսկ գործում է բարիք», –
Հերբերտի սիրտը պայթում էր նրանց կասկածելի
հանդիպումներից, նրա վստահությունը գրոյական
էր անգամ ժուազի նկատմամբ, և ինքը վստահ էր, որ
եթե ընտրության հնարավորություն ծագի, ընկերը
կգոհաբերի հենց իրեն՝ Հերբերտին: Ուստի ժամա-
նակն է գործելու, և ինքը պատրաստ է ամեն խնդիր
լուծել «ծանր հրետանիով», միայն թե իրենը լինի
Յաննին:

Հիվանդագին սերը նրան հուշում էր. «Մեկի մա-
հը մյուսի կյանքի գրավականն է», – անհնար է համ-
բերել ու սպասել մինչև բժիշկը կամ մեկ ուրիշը կխլի
նրան:

Մենյակից դուրս գալիս զենքը թողեց պահա-
րանի վրա:

Գաստոնը, որ չէր նկատել, թե ինչպես է դուրս եկել տերը, նրան փնտրելիս ներս մտավ սենյակ ու տեսնելով կիսաբաց պահարանի վրա դրված զենքը՝ տիրոջ անվանական պարկուճների կողքին, որոշեց այն լիցքավորել և դրանցով փոխարինեց զենքի մեջ գտնվող անասունները:

Երբ Հերբերտը վերադարձավ, այն թույնը, որը կուտակվել էր նրա հայացքի մեջ, կարող էր գտվել միայն չոր դառնություն ունեցող խմիչքով...

Եվ չհիշելով ո՛չ զենքի, ո՛չ էլ վրեժխնդրության մասին՝ քնեց մինչև առավոտ:

Սենյակի գորշությունը ցրվեց մոր քնքուշ ձայնից, որը խնդրում էր տանը մնալ գոնե այդ օրը:

Ատելությանը լցված նույնիսկ ծնողների նկատմամբ՝ Հերբերտը վերջին ժամանակները նրանց էր մեղադրում իր և Յաննիի չստացված հարաբերությունների մեջ. նրանք կարող էին կանխել աղջկա հեռանալը տանից, բայց ոչինչ չարեցին հոգուտ իրենց որդու, այլ գործեցին սոսկ ի վնաս իրեն:

Օտար հայացքով բարևեց մորը, հետո պատուհանի մոտ ուրվագծվելով՝ գնաց ետ:

Մայրը ոչինչ չասաց, դուրս եկավ լուռ ու մեղավոր: Հասկանում էր, այն, ինչն իրենց թվում էր լավություն որդուն, Հերբերտի կարծիքով մեծագույն վնաս էր իրեն:

Ժամանակն անչափելի ձգվել ու չէր ցանկանում անցնել ոչ մի կերպ...

Հերբերտը մտքով անընդհատ ետ ու առաջ էր քայլում այն տարածքում ու դրա շրջակայքում,

որտեղ պանդոկն էր: Ամեն բան պետք է ընթանար իր ծրագրածի համաձայն, և թե ինչ կբերի ճակատագիրը Ռուբենին, կլինի ոչ թե Ռուբենի, այլ իր՝ Հերբերտի՝ որոշմամբ:

Յաննին նկատեց, որ եղբայրը պատրաստվում էր ինչ-որ հանդիպման: Շուրթերը դողացին, դեմքը գունատվեց, սիրտը ցանկանում էր գուշակել, թե ուր է պատրաստվում գնալ եղբայրը և.

– Ժուազ, ինչ-որ տեղ ես գնալու, հանդիպում ունես, – հարցրեց:

– Մարի լանջին՝ ուռենիների տակ, մի պանդոկ կա: Ռուբենի ասելով՝ համեղ ճաշեր են տալիս, – քթի տակ ժպտաց եղբայրը:

Յաննիի սիրտը ճնլվեց սիրելիի անունից.

– Իսկ ինչո՞ւ է կանչել:

– Արջ կամ եղնիկ ուտելու, – պատասխանեց Ժուազը:

Յաննին շեշտակի նայեց Ժուազին և կրկին հարցրեց.

– Դու ասացիր՝ կգնամ:

Ժուազը զարմացած ետ նայեց.

– Իսկ պատճառ ունե՞մ չգնալու:

– Չգիտեմ, մի՞թե կարևոր հանդիպում է:

– Ռուբենն ասաց՝ կարևոր է:

Յաննին ավելի խճճվեց. ինչ-որ կասկած էր սողոսկում նրա սիրտը. ինչ են խոսելու: Լուռ և մտքերով տարված՝ նա չնկատեց, թե ինչպես դուրս եկավ Ժուազը և ներս մտավ Էմման:

– Անհանգիստ ես, Յաննի, – նկատեց աղախինը:

– Ուզում եմ աչքերս փակել, ուզում եմ մոռանալ երեկվա կատարվածը, և թե ինչ կլինի այսօր, դա էլ մոռանամ:

– Իսկ ինչ եղավ երեկ:

– Եկավ նա՛ ինձ մի քանի խոսք ասաց, որոնք չեմ կարողանում մոռանալ: Ես վստահ եմ, որ նա միակն է, ում խոնարհաբար կհետևեն մինչև մահ:

– Ո՞վ է նա,– զարմացած հարցրեց Էմման:

– Ռուբենը, Էմմա՛, բժիշկ Ռուբեն Չիլինկիրյանը:

– Սիրահարված է,– հարցական հայացքով աչքերը կլորացրեց Էմման:

– Չգիտեմ, Էմմա, չգիտեմ,– դուրս պրծնելու պատրաստ արցունքները կուլ տալով՝ ասաց Յաննին ու պատմեց ամեն ինչ:

– Պատասխանն իմանալու մի հասարակ միջոց կա,– լսելով այդ ամենը՝ վճռականորեն հայտարարեց Էմման:

– Ո՞րն է,– զարմացավ Յաննին:

– Ընթրիքի հրավերը:

– Լավ միջոց է, բայց անզգույշ քայլ. ինչ կնտածի ժուազը, եթե իմանա:

– Դա անհրաժեշտ է. մտերմիկ միջավայրում կհասկանանք, թե ինչպիսին են նրա մտադրությունները, իսկ ժուազին կառաջարկեմ ավելի մոտ ծանոթանալ նոր ընկերոջ հետ, և եթե այսօր նա է հրավիրել, գուցե վաղն էլ ինքն է ակնկալում մեր հրավերը...

Նույն օրվա երեկոյան՝ հանդիպման ու ճաշկերույթի թեժ պահին, մի քանի բաժակ շվեյցարական գինով տաքացած Ռուբենն ամենայն անկեղծությամբ որոշեց խոսել իր զգացմունքի մասին, որը

տածում էր Յաննիի նկատմամբ: Նա չցանկացավ թաքուն պահել սերը, ինչի մասին ցանկանում էր գոռալ ի լուր ամբողջ աշխարհի:

– Ժուա՛գ, ընկե՛րս, ես քեզ հետ անկեղծանալու կարիք ունեմ: Հուսով եմ, մեր ընկերությունը բարեկամական շարունակություն կունենա, և դուք ինձ ջերմորեն կընդունեք ձեր տանը: Ես գոռոզամտություն չեմ արել և երբևէ չեմ ցանկացել, որ նույնը անեն իմ հանդեպ:

Ժուազին այժմ հասկանալի դարձավ, թե առավոտյան որն էր Յաննիի մտավախության պատճառը: Նա անկեղծորեն համակրում էր իր նոր ընկերոջը և նրան արժանի թեկնածու համարում քրոջ համար:

– Եվ որքա՛ն ժամանակ է,– սառն ու կոպիտ ձայնով հարցրեց Ժուազը:

– Շատ քիչ, միայն երեկ կարողացա նամակի միջոցով տեղեկացնել Յաննիին:

– Բարեկամս, իմ առաքելությունն այստեղ նրան պաշտպանելն է, ծնողներս այդ նուրբ ու միամիտ աղջնակին վստահել են ինձ:

– Ես կլռեի, և դա տեղին կլիներ, եթե երեկ չլսեի, որ նա մեկնում է Փարիզ:

Խորտկարանի մատուցողը միջամտեց զրույցին.

– Ձեր՝ լցոնած դաշտային սունկը՝ մադերայի սոուսով:

Սեդանին ամեն բան պատշաճ դասավորված էր:

– Ես նրան դեռևս չեմ տեսել: Սպասում եմ քո որոշմանն ու թույլտվությանը, ինչից հետո կփորձեն խոսել նրա հետ,– շարունակեց Ռուբենը:

– Ես քեզ լավ եմ վերաբերվում, ընկե՛րս: Միայն թե Յաննիին համաձայնի, և ես նույնպես կհամաձայնվեմ, և դուք միասին ցույց կտաք, որ արժանի եք

իմ վստահությանը, – ասաց ժուազը՝ մեկնելով ձեռքը, որը եղբայրաբար սեղմեց Ռուբենը:

Մատուցողը փոխեց օգտագործված ափսեներն ու սպասքը և բերեց հաջորդ ուտեստները. երկտեղանոց սեղանը ոչ մի բանի պակաս չունեւ: Իսկ բարենաղթանքներով ընկալող գինիներն անմահական էին, և նրանք նստեցին մինչև ուշ երեկո...

Կեսգիշերը մոտ էր:

Արկածների սիրահարը ճիշտ հաշվարկով դուրս եկավ տանից. պիտի որ այդ ժամերին ավարտվեր ճաշկերույթը, և հենց այդ րոպեների ընթացքում էլ գրանցվեւ Ռուբենի հետ հաշվեհարդարը...

Դիմացի ուռենիների մութ սաղարթներում թաքնված նորին մեծություն Հերբերտը արծվենի հայացքով ուշադիր տնտղում էր ճաշարանից դուրս եկողներին ու տեսնելով Ռուբենին՝ զենքն ուղղեց նրա վրա...

Առաջին իսկ գնդակը հասավ թիրախին, և... տղամարդն ընկավ:

– Սպանեցին, – ճաշարանից դուրս վազեցին այցելուները:

Կինը, որ փորձում էր առաջին օգնությունը ցույց տալ, տեսնելով արյունը՝ ճչաց, երբ ճաշարանի դռան մեջ անհասկանալի կերպով հայտնվեց Ռուբենը:

Հերբերտը, չհավատալով աչքերին, շփոթմունքից քիչ մնաց մատներ իր հեռավոր ներկայությունը...

Ռուբենի նկատմամբ նախատեսված հաշվեհարդարը պատահաբար իր կրծքին էր կրել ժուազը, որը գինովցած լինելու պատճառով սխալմամբ հագել էր Ռուբենի վերարկուն և ակամա շփոթեցրել Հերբերտին, որը և խառնաշփոթի մեջ լքեց հանցանքի վայրը...

Բարեբախտաբար, գնդակը մահացու չէր. վնասվել, այսինքն՝ կոտրվել էր Ժուազի անրակը: Տեղում ոչինչ չձեռնարկելով՝ Ռուբենը իսկույն կառք կանչել տվեց և Ժուազին տեղափոխեց հիվանդանոց ու տեղային անզգայացմամբ նրա ուսագլխից հեռացրեց գնդակը, դարձյալ մաքրեց վերքն ու նրա շրջակայքը և ֆիքսեց կոտրված անրակն ու ուսագլուխը՝ բազկի հետ միասին, իսկ քիչ անց դեպքի վայրից հիվանդանոց հասցված պարկուճը Ժուազի համար ոչ միայն բացահայտում եղավ, այլև մի քանի թուղթով խոսելու ընդունակությունը կորցնելու և քար կտրելու զարմանք, երբ Հերբերտի հատուկ պատվիրված պարկուճի վրա տեսավ քրոջ՝ Յաննիի փորագիր անվանատառերը...

Յաննիի անհանգստությունը տեղին էր, երբ մտատանջվելով դուրս եկավ փողոց: Ամայի փողոցն ասես սուլում էր ինչ-որ անհասկանալի, չարագույժ շշուկով: Ներսը իրար խառնող վախ ու դողը պատեց աղջկան... Էմմայի խնդրանքով նա դարձավ տուն և որոշեց մի փոքր հանգստանալ: Էմման ընտանեկան խաչելությունը վերցրեց ձեռքը և սկսեց աղոթել, որն իր սասների նկատմամբ հասնում էր մայրական բնագոյի. Ժուազն այսքան երբեք չէր ուշացել...

Հերբերտի սենյակի պատերն անձայն ճչում էին այն մասին, թե նա ինչպես սպանեց ընկերոջը... Իսկ երբ փոքր-ինչ հանգստացավ, իրեն հուսադրեց, որ, միևնույն է, ոչ մեկը երբեք չի կասկածի իրեն: Բայց այն մարդը, որ որսի ժամանակ մեղքի զգացում էր ունենում՝ կենդանու մեջ տեսնելով մահը, առաջին

անգամ ձգանք քաշելուց տարօրինակ կերպով չէր դողացել ձեռքը: Եվ այժմ նրա մեջ չէր մնացել մարդկային ոչ մի զգացում, անգամ խիղճը չէր տանջում, որ... զոհվածը հենց իր ընկերն է:

Հերբերտը վառեց մահճակալին կից պահարանին դրված գիշերալամպը, ապա հանգցրեց և դա կրկնեց մի քանի անգամ, հետո դուրս եկավ՝ վերցնելով սենյակում դրած գինու շիշը, ու մտածեց. «Այս է իմ վերքի միակ սպեղանին: Միևնույն է, ոչինչ չեմ փոխի և հարություն չեմ կարող տալ ո՛չ վաղեմի ընկերոջս, ո՛չ էլ ներկա թշնամուս»:

Այն ստափից, թե ինչեր կարող էին պատահել հետո, չէին փակվում աչքերը, և ծանր գիշերը կանգ էր առել տեղում, բայց ոչ թե սեփական մեղքի զգացումից, այլ իր ազնվական ընտանիքի պատվին սպառնացող խայտառակության պատճառով...

Տան շքամուտքից լավեց հոր ձայնը, որ պատմում էր, թե ուռենիների պուրակում սպանության փորձ է կատարվել, որի հետևանքով տուժել է ժուազ Ապպելը, և, փառք Աստծո, վնասվածքը խորը չէ:

Մայրն անհանգստացավ, և ճշմարտությունը իմանալու համար որոշեցին այցելել Յաննիին:

Սկզբի համար լսածից գոհ էր այնքանով, որ մեղմացուցիչ էր ոչ ծանր վիրավորումի փաստը, քանզի նրա մտքում երբեք էլ չէր եղել ժուազը: Մի պահ տատանվելուց հետո Հերբերտը որոշեց ներքև իջնել և իմանալ մանրամասները:

– Լսեցի, թե ինչ է պատահել, – ասաց նա՝ փորձելով միամտության զրահի տակ թաքցնել հանցանքը:

– Ինչպե՞ս, դու տեղյակ չե՞ս, թե ինչ է կատարվել, մի՞թե գիշերել ես տանը, – հայրը վստահ էր, որ որդին ընկերոջ կողքին է եղել ծանր պահին:

– Այո՛, հայրիկ, ես տանն եմ եղել, և ինչ մի խնդիր է, որ ես նրա կողքին չեմ եղել. հարցախեղդ լինել չեմ ցանկանում: Պետք է բոլոր լուրերը արհամարհել,– բարձրաձայն ու արհամարհական տոնով շարունակեց Հերբերտը:

Ծնողներին բնավ հաճելի չէր որդու հարձակոդական պահվածքը, որի մեջ ինչ-որ մատնող և ինչ-որ կասկածելի բան կար:

– Ինչ լուրերի մասին է խոսքը,– լարվեց հայրը:

– Առհասարակ այն լուրերի, որոնք չարախոսելու են ամեն մեկի և ամեն ինչի մասին, և ոչ մեկը հանգստություն չի ունենա, եթե ականջ դնի դրանց:

Եվ խորաթափանց հայրը հասկացավ, որ որդու պահվածքը մատնում է ինչ-որ սարսափելի հանցանք:

– Դու խոսում ես այն լուրերի մասին, որոնք քեզ հենց նոր դատապարտեցին,– ծանր ասաց հայրը:

Հերբերտը շփոթվեց և կամացուկ դուրս եկավ՝ ծնողներին թողնելով մեծ անհանգստության մեջ:

Գաստոնը տերերին տեղեկացրեց, որ կառքը պատրաստ է, իսկ ամբողջ ճանապարհին, որը տևեց տասը բոպե կամ մի փոքր ավելի, նրանք այդպես էլ ոչինչ չխոսեցին. ինչ-որ ներքին մտավախություն էր պատել նրանց. որդին կան վիճել էր ընկերոջ հետ, կան էլ անմիջական կապ ուներ տեղի ունեցած միջադեպի հետ:

Երբ կառքը կանգ առավ Ժուազի վարձած տան դիմաց, դրան միաժամանակ մոտեցավ բուժարանի կառքը, որից Ռուբենի օգնությամբ իջավ մի փոքր սփրթնած ու թևակապով Ժուազը:

Հերբերտի հայրը ձեռքը պարզեց Ժուազին, հայրաբար ու զգուշությամբ գրկախառնվեց, անգամ

օգնություն առաջարկեց հանցագործին գտնելու հարցում:

Ներսում ամեն բան խաղաղ էր, որովհետև անհանգստությունից զատ՝ նրանք տեղյակ չէին ոչնչից:

Յաննին շփոթվեց նախ Ռուբենի ներկայությունից, ապա և Հերբերտի ծնողների այդքան վաղ այցից, իսկ երբ տեսավ վիրակապված ժուազին, հագիվ զսպեց ճիչը:

– Օ՛, Աստված իմ, եղբայրս...

– Դատարկ բան է, – նրան քնքշորեն ընդհատեց եղբայրը, – համարյա ոչինչ չի պատահել:

– Նա, ինչպես միշտ, պերճախոս է. մահվան ացքերին հարազատի նման նայեց, շատ խիզախ է, իրականում նրա սիրտն է կոտրվել, – մեջբերում արեց Ռուբենը:

Իսկ հյուրասրահ հրավիրված Շնայդեր ամուսինները թեյի սեղանի շուրջը զրույցի էին բռնվել Էմմայի հետ: Հետո նրանց միացան Յաննին ու երիտասարդները:

Գորանը մեկ անգամ ևս կրկնեց, որ պատրաստ է անել ամեն ինչ, որպեսզի որքան կարելի է արագ հայտնաբերվի հանցագործը, իսկ ժուազը, որ վիրավորված էր Հերբերտի արարքից, քնծիծաղով պատասխանեց.

– Պատրաստվում եք օգնել, – և չկարողանալով զսպել հիասթափությունն ու բարկությունը՝ քնծիծաղեց՝ չնտածելով, որ գուցե և անկեղծ է Հերբերտի հայրը: – Ձեր խոսքը ծխի նման հողս կցնդի, եթե իմանաք իրականությունը:

Հյուրը տեղում քարացավ ու լսելուց անմիջապես հետո կանգնեց ոտքի և հարցրեց.

– Կարծում ես՝ կեղծ մտադրությամբ եմք այստեղ:

Ժուազը, ձեռքը մեկնելով, նրա ափի մեջ դրեց Հերբերտի՝ հորը լավ ծանոթ անվանական պարկուճն ու ասաց.

– Հերբերտի կողմից ամպրոպները միշտ էլ սպասելի են, սակայն հարավից, թե հյուսիսից, ցավոք, կանխատեսելն է անհնար:

– Հերբերտը իմ միակ պատուհասն է: Եվ ես ինքս նրան կհանձնեմ օրենքի պատասխանատվությամբ, – գլուխը կախեց Գորանը:

Ներկաները լուռ էին, Հերբերտի մայրը հայացքն ուղղել էր Յաննիի կողմը և չէր թաքցնում այն ցավը, որը զգում էր՝ հոգու խորքում մեղադրելով բոլորին, այդ թվում և Յաննիին:

Ճնշող լռությունն ավարտվեց հրաժեշտով:

Սեղանը, որ Էմման պատրաստել էր հյուրերի համար, կորցրեց իրեն նույնիսկ չհպված երկու հոգու, որ ցավով ներողություն խնդրելով՝ դուրս եկան:

Յաննիի վիրավորանքը հասել էր գագաթնակետին, և սա դարձավ այն վերջին կաթիլը, որը, լցնելով նրա համբերության բաժակը, դուռը փակելու էր Հերբերտի ավերված սիրո դիմաց:

Կեսօրվա «մրրիկը» մտել էր Շնայդերների տուն և քշում էր ամեն բան:

Տուն վերադառնալուն պես Հերբերտի հայրը, որի զայրույթը դուրս էր եկել ափերից և մերկացրել որդու անառակ ու հանցագործ վարքը, նրան կանչեց իր սենյակ:

– Դու ապրում ես մութ կյանքով, որը նման է մահվան, – դժվարությամբ զսպելով զայրույթը՝ ասաց նա՝ որդու դեմքին շարտելով պարկուճը:

Լսելով պարկուճի մասին՝ Հերբերտը զարմանքից վայր զցեց ձեռքի լրագիրը, քանզի շատ լավ

Թվացանցեր 5 1915-1950 ՆՄԸ

էր հիշում, թե ինչպէս էր նախօրոք փոխել բոլոր հինգ անվանական պարկուճներով գնդակները, և այն փաստը, որ զենքի մեջ կրկին հայտնվել էին անվանականները շճելու աստիճան զարմացրեց նրան:

– Ես պատրաստ եմ եղել քեզանից սպասել ամեն տեսակի հիմարություն, բայց երբեք չեմ մտածել, որ իրականությունն ավելի սոսկալի է, քանզի ունես հանցագործ միտք ու հոգի,– շարունակեց հայրը:

– Ես Ձեզ չեմ հասկանում,– փորձեց խորամանկել որդին և մեղայական ու աղերսական հայացքն ուղղեց մոր կողմը՝ լավ իմանալով, որ միակ օգնող ուժը մայրն է, քանզի հայրը պատվից առավել և օրենքից կարևոր ոչինչ չգիտեր:

– Աստված մի արասցէ, որ դուրս գամ քո դէմ, տղա՛, և ինչպէս ենթադրում էի մեղավոր խոսքերիցդ, անցյալ գիշեր հենց այդպէս էլ եղել է,– բղավեց հայրը:

Որդին համր էր ու մունջ: Միակ բանը, որ նրան տանջում էր, այն էր, թե ինչպէս են ոչ անվանական պարկուճները փոխվել չարաբաստիկ անվանականներով:

– Ես մահը գերադասում եմ ստորացումից և պատրաստ եմ քեզ հանձնել օրենքի դատին,– խուլ ձայնով շարունակեց հայրը և թեքվելով դեպի դուռը, որտեղ սպասում էին երկու ոստիկաններ՝ դիմեց նրանց.

– Ուզում եմ հաղորդել այն, ինչը չեմ կարողացել հաղորդել ավելի վաղ, քանի որ ինձ միշտ ետ է պահել արյան կարևորությունն ու կանչը,– ապա խեղդելով հուզմունքը, որը բարոյականությունից էլ ուժեղ էր և անկառավարելի՝ մատնացույց անելով որդուն՝ ավարտեց:– Ահա՛ հանցագործը:

Հարգելով հայրական զգացմունքները՝ ոստիկանները չշղթայեցին որդու ձեռքերը, և նա սպանելի հետ ինքնական դուրս եկավ սենյակից:

Դուռը չծածկված՝ մայրը նայեց ամուսնուն ու կոկորդով մեկ բղավեց.

– Քանի՞ դև է ապրում ներսումդ, որ հանուն վերացական պատվի ու խոստման որդուդ հանձնեցիր օրենքի դատին:

Գորանը նույնիսկ չնայեց կնոջ կողմը:

– Գոնե մեկ անգամ ուշադիր եղա՞ր բանականությանդ ձայնին, չէ՞ որ քո աչքով ես տեսնում որդուդ կործանումը և ձեռք մեկնելու փոխարեն, ոտնատակ ես անում այն ձեռքերը, որոնք օգնության կարիք ունեն:

– Նա կյանքը քարշ է տալիս ցեխաջրերի միջով, և այժմ ամենուր երևում են հետքերը,– կոշտ պատասխանեց ամուսինը:

– Կդիմեն եղբորս, նա Հերբերտին որդուց ավելի վեր է դատում ու ամեն գնով կազատի զավակիս:

– Ես թույլ չեմ տա, որ գերմանական դեսպանը խախտի օրենքի սկզբունքները,– ձայնը բարձրացրեց Գորանը:

Հյուրասարահում լռություն տիրեց:

Այն, որ կտոր–կտոր էր լինում մոր սիրտը, երևում էր նույնիսկ անգեն աչքով:

Ինչ վերաբերվում էր Գորանին, նա սառնասիրտ էր ձևանում միայն կնոջ ներկայությամբ: Իրականում գիշերը նրա համար ուսին դրված բեռից էլ ծանր էր, իսկ թե քանի գիշեր էր շալակելու Հերբերտը ճաղերից այն կողմ, միայն ու միայն Աստված գիտեր:

Լուսադեմին մոտ էր, երբ ժուազը, խախտելով լռությունը, խնդրեց Յաննիին, հավաքել իրերը՝ ավելացնելով, որ մեկ-երկու օրից կգնան նավահանգիստ և քույրը կուղևորվի Ֆրանսիա:

Այա, մի փոքր տատանումից հետո տեղեկացրեց, որ ըստ ստացած ծանուցման՝ Հերբերտին դատելու են օրենքի մեղմացուցիչ հոդվածով և վկաներ են լինելու ինքը, Ռուբենն ու Սևակը:

Փոստատարը դատական ծանուցումներ էր հանձնել նաև Ռուբենին՝ նրա և Սևակի համար՝ հատուկ շեշտելով երկու եղբայրների պարտադիր ներկայությունը:

Կարդալով դա՛ Ռուբենը ձեռքով շփեց ճակատը, գունատվեց և նույն փոստատարի միջոցով ժամադրության նամակ ուղարկեց Յաննիին, որ երեկոյան վեցին Լեմանի ափին կսպասի նրան և խնդրեց չուշանալ: Վերջին շաբաթվա ընթացքում Յաննիի համար ամենակարևոր մարդը դարձել էր փոստատարը, որին սպասում էր օրվա բոլոր ժամերին: Դռան թակոցից Յաննիին հասկացավ, որ լուսաբաց է, ուստի և մեկ նամակ էլ է ստանալու Ռուբենից:

Այս անգամ նամակը կարճ էր ու միատող, և Յաննիին անհանգստությամբ հասկացավ, որ չի համբերի մինչև երեկո, և փոստատարին խնդրեց, որ ետ դառնա Ռուբենի մոտ ու նրան փոխանցի իր նամակը:

Փոստատարը, որն ականա դարձել էր նրանց սիրո վկան, հեզահամբույր ետ դարձավ եկած ուղղությամբ և փողոցում հանդիպելով աշխատանքի շտապող Ռուբենին՝ խորամանկ ժպիտով նրան հանձնեց նամակը: Եվ երիտասարդը չհամբերելով՝ նստեց ճանապարհամերձ փայտե նստարանին, բացեց և ժպիտով կարդաց հերթական երկտողը:

«Ժամը մեկին Ձեզ սպասում եմ ճաշի», ու մտածեց, թե ինչպես կարող է այս՝ առաջին հայացքից անմեղ կես նախադասությունը երջանկացնել սիրահարված մարդուն: Ճանապարհին հանդիպեց Բեռնարին, որին տարօրինակ թվաց ընկերոջ հայացքի անթաքույց խաղաղությունը. թերևս այսքան ժամանակ չէր եղել մի դեպք, որ Ռուբենը ֆիզիկապես ու հոգեպես այսքան խաղաղ լիներ:

– Ինչ-որ տարօրինակ չե՞ս այսօր, – քայլելով նրա հետ՝ հարցրեց Բեռնարը:

– Մի՞թե երևում է, – քթի տակ ժպտաց Ռուբենը:

– Մի՞թե թաքցնելու միտք ունես, – նույն ձայնեքանգով պատասխանեց ընկերը:

– Յաննին ճաշի հրավեր է ուղարկել, – ասաց Ռուբենը:

– Իսկ ծնողները, ինչպե՞ս են վերաբերվում քեզ նրա ծնողները, գիտե՞մ քո մասին: Ինչպե՞ս կընդունեն այն փաստը, որ հայ ես, – շարունակեց հարցաքննել Բեռնարը:

– Յաննին և Ժուազը անտարբեր են իմ հայ լինելու փաստին, իսկ ծնողների մասին ոչինչ ասել չեմ կարող, քանզի չգիտեմ: Յաննին մեկնում է Ֆրանսիա, ես ամեն պարագայում պետք է կարողանամ կապի մեջ լինել նրա հետ, ուստի ինձ պետք է ստանալ նրա ծնողների բարեհաճությունն ու թույլտվությունը:

– Մտածիր այս հարցի շուրջ, ընկերս: Գուցե քեզ համար միևնույն է գերմանացիների հետ մի ընտանիք լինելը, քանզի դու ավելի բարձր ես դասում սերը, բայց հարց է, թե ինչպես կարճագանքեն նրանք:

– Իհարկե, – համաձայնեց Ռուբենը, – Շվեյցարիայից Փարիզ հասնելը բարդ չէ, հանուն նրա ես պատրաստ եմ ուղևորվել նույնիսկ Լուսին:

Անընդհատ ժամացույցի սլաքներին նայելով՝ դահլիճի անկյունից անկյուն քայլող սևահեր Յաննին դեղին արևածաղիկներով իր շրջազգեստի մեջ կարծես երկնքից իջած արև լիներ: Պատուհանին հասնելով՝ նա հայացք նետեց դուրս և տեսնելով երջանիկ ժպիտով դեպի տուն շտապող Ռուբենին ու մոռանալով վայրկյաններ առաջ իր լարվածությունը, փոքր-ինչ հանդարտվելով՝ շտապեց նրա դիմաց բացել դուռն այնքան արագ, որ երիտասարդը չհասցրեց նույնիսկ դիպչել դռան թակիչին, բայց անմիջապես նկատեց աղջկա՝ արցունքներից կարմրած աչքերը:

– Մի՞թե արեգակը կարող է մոռայվել, կամ մի՞թե տխրությունն ի գորու է շորթել նրա նմանակի աչքերի փայլը, – ասելով՝ Ռուբենը համբուրեց Յաննիի ձեռքը և ոչինչ չհարցրեց, քանզի ենթադրեց, որ մոտ օրերի մեկնումն է նրա միակ խնդիրը:

Յաննին վերցրեց Ռուբենի վերարկուն, բերած ծաղիկները, որոնց սպասում էր թարմ ջրով բյուրեղապակյա ծաղկամանը:

– Ինչո՞ւ ես ժպտում, – հարցրեց Յաննին:

– Դու գիտե՞իր, որ ես ծաղիկներ կրերեմ, – ծիծաղեց Ռուբենը:

– Ես գիտեի՞... Գիտեի նույնիսկ, թե ինչ ծաղիկներ, – ժպտալով պատասխանեց Յաննին:

– Բայց ինչպե՞ս, – զարմացավ Ռուբենը:

– Կանանց մոտ չափազանց զարգացած է նախազգացումը, – ուները թոթվեց Յաննին, – ես նույնիսկ զգում եմ, թե ինչ ես մտածում:

– Եվ ի՞նչ եմ մտածում:

– Մտածում ես, որ մոռայ տրամադրությունս կապված է իմ մոտակա ճանապարհորդության հետ:

Ռուբենը զարմանքից դանդաղ, ինչպես դանդաղեցված տեսարանում, նստեց կողքի աթոռին ու, կարծես բարձրաձայն մտածելով, վախեցած շնջաց.

– Փաստորեն, մենք՝ տղամարդիկս, պետք է զգույշ լինենք նույնիսկ մեր մտքերով տարվելիս:

– Մենք բոլորի մտքերը չէ, որ կարողանում ենք կարդալ, – պատասխանեց Յաննին, որին զվարճացրեց Ռուբենի անմիջականությունը և, շտապելով հանգստացնել հյուրին, անզգուշորեն խոստովանեց, – միայն ու միայն նրանց մտքերը, որոնց հանդեպ տածում ենք խոր զգացմունք:

Ներս մտավ Էմման և սիրալիր բարևելով Ռուբենին՝ հրավիրեց ճաշի:

Ամբողջ ճաշի ընթացքում ոչինչ չխոսեցին:

Յաննին մտքում նախատում էր ինքն իրեն իր անխոհեմ խոսքերի համար, իսկ Ռուբենը՝ հակառակը. մտքում հենց այդ շնորհի համար աղոթում էր Աստծուն...

Վրա հասավ հրաժեշտի պահը. Ռուբենը պետք է վերադառնար հիվանդանոց:

– Ես դա գիտեի, – ասաց նա՝ հասկանալով, որ օրիորդի լուռ հուզմունքը կապված էր ճաշին նախորդած նրա ակամա խոստովանության հետ:

– Ինչպե՞ս թե... Երբվանի՞ց, – անկարող լինելով թաքցնել տագնապը՝ շփոթվեց Յաննին:

– Լճափի այն երեկոյից:

– Բայց ինչպե՞ս:

– Երբ սեղանի շուրջը բոլորը ծիծաղում են, նա, ով ինչ-որ մեկին համակրում է, որպես կանոն, նայում է նրան: Մա հոգեբանական ցուցիչ է: Այն օրը, երբ բոլորս ծիծաղում էինք, Դուք միշտ նայում էիք ինձ:

Խոստովանելով դա, ինչպես նաև այն, որ իրեն մնում է միայն խոնարհաբար սպասել, թե Փարիզից երբ կվերադառնա Լոզանի արևը՝ Ռուբենը ասպետաբար համբուրեց Յաննիի ձեռքն ու հիշեցնելով երեկոյան ժամը վեցին լճափնյա ժամադրության մասին՝ հեռացավ:

Գաստոնը, որ Գորանի կարգադրությամբ հեռացվել էր տնից, արդեն տասը օր էր, ինչ հավատարիմ շան պես ծառայում էր նրա կնոջ եղբոր ընտանիքին, և դեսպանի հրամանով արդեն քանի օր հերթապահում էր Չիլիսկիրյանների տան մոտակայքում:

Հիմնվելով նրանց հասած հավաստի տեղեկությունների վրա, որ իբր եղբայրների ջրերը նույն առվով չեն հոսում՝ Վանգենհայնը ցանկանում էր Սևակին իբրև խայծ օգտագործել Ռուբենին վնասազերծելու և Հերբերտի պատիժը մեղմացնելու համար:

Բժիշկին քիչ թե շատ «տնտղելուց» հետո Գաստոնը ենթադրեց, որ այդ պահին տանից դուրս եկածը Սևակն է, քանզի արտաքուստ այնքան էլ բժշկի նման չէր: Նրան հետևելու ընթացքում պարզել էր, թե որ գինետան հավատարիմ հաճախորդն է հայ բանաստեղծը և պատշաճ հեռավորության վրա կամացուկ քայլեց նրա ետևից, իսկ տեղ հասնելուն պես մոտեցավ ու շշուկով ձայնեց:

– Սևակ, դո՞ւ ես:

Սևակը, որն արդեն քանի օր է, ինչ նկատել էր նորահայտ լրտեսին, ետ չնայեց:

– Սևակ, – կրկին շնջաց Գաստոնը:

Սևակը շրջվեց ու քայլեց դեպի նա և.

– Ենթադրենք, – արձագանքեց:

Գաստոնը նայեց շուրջը և գլխի թեթևակի շարժումով հասկացրեց, որ հետևի իրեն:

Գինետան միակ առանձնասենյակում նստած էր պարոն Վանգենհայմը, որին Սևակը երբեք չէր տեսել և ոչ էլ լսել էր նրա մասին: Մեկ անգամ միայն նամակով հրավեր էր ստացել, բայց չիմանալով պատճառը՝ անտեսել էր:

– Սա ինչ է նշանակում, Սևակ,– ոչ արտահայտիչ ձայնով նրան դիմեց Վանգենհայմը,– այդ ինչպես է պատահում, որ ինձ նման մարդկանց Դուք ստիպում եք Ձեզ հրավիրել երկու անգամ:

– Պարոն, գուցե Դուք պատիվ անեք ներկայանալ, իսկ ինչ վերաբերվում է ինձ, ապա ես Չիլինկիրյանն եմ: Պարոն Չիլինկիրյանը:

– Բարոն Հանս Ֆոն Վանգենհայմ,– մի փոքր շփոթված՝ ձեռքը մեկնեց և փորձեց բարեհամբույր երևալ դեսպանը:

Տիրապետելով քաղաքավարության նորմերին՝ Սևակը փոխադարձեց.

– Սևակ Չիլինկիրյան:

Սկիզբը դեսպանի համար հուսադրող էր, ու նա միանգամից անցավ գործի էությանը. թղթապանակից հանեց մի ծրար՝ հավանաբար պարզևավճարով այն դավաճանության դիմաց, որը պիտի կատարեր Սևակը՝ ի վնաս Ռուբենի: Դատավորներին կաշառելը նրա անվանը հարիր չէր, ուստի, որպեսզի Հերբերտի գործը կարողանար հասցնել բարեհաջող ավարտի, մշակել էր այլ տարբերակ. Սևակը պետք է ստանձներ Կայենի դերը, իսկ Ռուբենը՝ Աբելի:

Սևակն զգաց, թե ինչպես երակներում սառեց արյունը:

– Պարոն,– դիմեց նա դեսպանին,– թույլ տվեք

նախքան հեռանալս Ձերդ մեծությանը խոստովանել, որ Ռուբենի հետ տարաձայնությունները չեն ենթադրում արյունը սատանային վաճառել:

Վանգենհայմը ձեռքը տարավ ճակատին, սրբեց քրտինքն ու կուլ տվեց կոկորդում հավաքվող դառնությունը:

Իսկ Սևակը, իր խոսքի հետ ձեռքը մեկնեց սեղանին դրված արծաթյա մրգամանին, այնտեղից վերցրեց ալ կարմիր խնձորը, ձեռքերով երկու կես արեց մեջտեղից, և մի կեսը տալով պարոնին, իսկ մյուսը՝ սուրհանդակին՝ առանց հրաժեշտ տալու հեռացավ...

Պանդոկի մուտքի մոտ բաճկոնի գրպանից հանեց մերակից կախված ժամացույցը, նայեց, ժպտաց և քայլեց երկար ու ամայի փողոցով. թե ինչ կար մտքին, կամ ինչ էր մտածում, առայժմ անհայտ էր նույնիսկ իրեն...

Լճի ծփանքից մի խուլ հառաչանք էր տարածվում:

Ամեն մայրամուտի հանգստանալու հեռացող արեգակը լճի ջրերի մեջ էր անխնա թափել իր ամբողջ ոսկին, որոնց փայլից շլացած քամին մեկ հավաքում ու մեկ էլ, խելքի գալով, թե՛ ինչին էն պետք... շաղ էր տալիս դրանք:

Յաննիի ոտնաձայները խանդով կլանող ավազները դեպի աղջիկը բերեցին Ռուբենին, որ համբուրեց նրա գույգ՝ հնչյուններ արարող ձեռքերը, և խախտելով լռությունը.

– Գո՛հ եք, – ասաց, – որ նման խենթ սիրահար ունեք: Ինձ անհայտ է Ձեր բնավորությունը, քանզի գիտակցությունս ինձ թելադրում է ճանաչել Ձեր գեղեցկությունը, զգայուն ու արվեստագետ հոգին,

ագնվությունը, որոնք փակում են աչքերս և այրում հոգիս:

Յաննին լուռ էր: Երբեք չէր ունեցել նման հաճելի զգացողություն. Ռուբենի ճարտար լեզուն նրան ստիպում էր լսել ու մտքում հպարտանալ նրանով, ով, աչքերը կկոցած, դեռ գովաբանում էր սիրելիին:

– Հաճախ մտածում եմ, որ անզգա սիրտ ունեցողներն ավելի երջանիկ են, քան մենք՝ արվեստագետներս:

Յաննին, որ մի պահ շփոթվեց Ռուբենի՝ «մենք» բառից, ընդհատեց նրան և, ցանկանալով կատակի վերածել պահը, ասաց արևոտ ու լայն ժպիտով.

– Բժիշկ, երևի ցանկանում էիք ասել. «դո՞ւք՝ արվեստագետներդ»:

– Երևի, օրիորդ,– ժպտալով պատասխանեց Ռուբենն ու համբուրեց Յաննիի ձեռքը:

– Մի՞թե արվեստագետներից ավելի դժբախտ մարդիկ կան,– շարունակեց Յաննին,– նայիր շնորջդ ու կտեսնես, որ նրանց համար, ովքեր մեզ նման չեն ընկալում, մտածում են, թե կյանքն այնքան պարզ է և այնքան դյուրին: Իսկ մենք, որ ունենք շատ զգայուն սիրտ, սիրում ենք, սիրվում ու բաժանվում իրարից և սպասում միմյանց նամակների ու տխրում, երազում կրկին միասին լինելու մասին...

– Թույլ տվեք մի խոսք ասեմ Ձեզ, օրիորդ: Դուք նման եք լեռնային վարար գետի, որն ինձ քաշում է իր խորքերը... Ժամանակ տվեք՝ սովորեմ լողալ հոսանքին հակառակ, որ միշտ լինեմ Ձեր գուլալ ջրերում:

Յաննիի ժպիտը աչք էր շոյում:

– Ես խոսքեր չեմ գտնում իմ սերն արտահայտելու համար: Հիշե՛ք, եթե Դուք թախծում եք, թախծում եմ նաև ես...

Երիտասարդն ամենայն անկեղծությամբ գլուխ էր խոնարհում իր սիրո առջև, և երկար զրույցի նպատակը Յաննիին ապացուցելն էր երբեք մեկ մազաչափ անգամ կասկած չունենալ, որ ինքը շուտով կմեկնի Փարիզ՝ իր ձեռքը խնդրելու, ավելին՝ նամակը ավելի վաղ կհասնի տեղ, քան ծնողները կհասցնեն իրեն ընդունել տանը:

Լսելով Ռուբենի խոսքերը՝ Յաննին չկարողացավ թաքցնել հուզմունքը:

– Մի հուզվեք, սիրելիս, – ասաց Ռուբենը, – Դուք այլևս իմ կինն եք՝ այս բոլորից սկսյալ, և ես մեկ անգամ ևս հավաստում եմ, որ սիրոս մինչև վերջին շունչս բաբախելու է միայն ու միայն Ձեզ համար: Պիտի ցանկանամ ամեն առավոտ արթնանալ Ձեր կողքին, և Ձեր գեղեցիկ ժպիտը բացի աչքերիս առաջ այս կախարդական անհուն կապույտ լիճը, որ իր ջրերի մեջ է ցոլացնում Ալպերի ճերմակ գագաթները, – ավարտելով իր խոսքը՝ Ռուբենը ժպտաց: – Գուցե հուսադրող մեկ ակնարկ էլ Դո՞ւք ունենաք ինձ համար:

– Ես խոստանում եմ, – գլուխը խոնարհեց Յաննին, – ես խոստանում եմ միշտ ազնիվ լինել Ձեր նկատմամբ և նվիրված, ցանկացած հեռավորության և ժամանակի մեջ սպասել միայն Ձեզ: Եվ խնդրում եմ, որ ինձ սովորեցնեք հայերեն: Ուզում եմ Ձեզ նամակ գրել Ձեր իսկ լեզվով:

Ռուբենը ցնցվեց, քանզի հասկացավ, որ այս պահից սկսած՝ երկրագունդը պտտվում է միայն իր համար:

Յաննիին ճանապարհելուց հետո առաջինը, որ անցավ Ռուբենի մտքով, շտապ խնդրագիր-նամակ ուղարկելն էր նրա ծնողներին. «Լավագույն

ընտրյալը նա կլինի, ով առաջինը կխնդրի սիրելիի ձեռքը: Պետք է առաջին տպավորությունն ազդեցիկ լինի, և հայ լինելով՝ պետք է իմ ազնվությունը երևելի դարձնեմ ամեն բառի մեջ», – մտածեց Ռուբենը:

Աշխատասենյակի պահարանից վերցրեց սպիտակ թուղթը, նստեց հյուրասենյակի բազմոցին և նայելով Յաննիի՝ սեղանիկի վրա դրված նկարին, սկսեց անկեղծորեն շարադրել մտքերը:

ՅԱՆՆԻ ԱՊՊԵԼԻ ԾՆՈՂՆԵՐԻՆ՝

«Սիրելի Տիկին և Պարոն,

Ես ձեզմե ներում կխնդրեմ, առանց ձեզ ճանչնալու պատրիվն ունենալու, այս նամակը գրելու ազատության համար: Եվ կաղաչեմ, որ ծնողական ներողամտությամբ կարդաք այս բառերը, որովհետև ես հիրավի չափազանց հուզված եմ գրելու համար այնքան լուրջ հարցի մը վրա:

Խնդիրը ձեր դարեր՝ Օրիորդ Յաննիի և փողերիս գրողի երջանկության կվերաբերի:

Ինը ամիս առաջ մենք զիրար ճանչցանք Շամբերի գյուղին մեջ: Մեր հանդիպման առաջին իսկ օրեն անկեղծ համակրանք մը զգացինք իրար նկատմամբ, փոխադարձ մտերմություն մը, որ ավելի ու ավելի անդիմադրելի սիրո վերածվեցավ: Եվ հիմա, որ սրտի խորունկ ցավով ինձս օրիորդ Յաննիին մեկնումը մեր քաղաքեն, կփութամ սրբազան պարտականություն մը կատարել: Մեր երջանկության օրերուն մենք բոլորովին լուրջ, խստապահանջ և փնական սեր մը խոստացանք իրարու, և ես խոսք փոխ իրեն ձեզմե խնդրելու իր ձեռքը: Ահա այդ խոստումն է, որ կուզեմ կատարել այսօր:

¹ Ռ. Սևակը նամակը գրել է ֆրանսերեն: Արևմտահայերեն է թարգմանել Արրահամ Ալիքյանը:

Ճիշտ է, որ դուք պիտի չուզեք անմիջապես վճռել ձեր դատեր բախարը ուսանողի մը հետ, զոր չեք ճանչնար տակավին:

Բայց ձեզմե խնդրածս շտապողական ամուսնություն մը չէ, որովհետև ես դեռ չափազանց երիտասարդ եմ՝ քսաներկու տարեկան: Կուզեի միայն խնդրել ձեզմե, որ նշանեիք մեզ հիմա և թղթակցելու ազատություն տայիք մեզի: Ես դեռ պետք է երկու տարի սորվիմ բժշկության փոքրորի ստորճան սրանալու համար, իսկ նշանարուքի այդ երկու տարիների ընթացքին դուք կրնաք լավագույնս ճանչնալ զիս, ուշադիր քննել իմ բնավորությունս և սովորություններս, խորագննել սիրտս. և եթե զիս կատարյալ գրնեք, այն արեւն միայն թույլ կուտաք մեր ամուսնությունը:

Նախ և առաջ կուզեի ձեզմե խնդրել, որ օրիորդ Յաննիի նկատմամբ տածած զգացումս թեթև ու անցողիկ սեր մը չնկատեիք: Անոր նամակներեն զրկվելու ի վեր կզգամ, թե կյանքն ինձ համար տառապագին կրառնա, իսկ աշխատանքս՝ անկարելի, և չեմ կարծեր, որ օրիորդ Յաննին ալ երջանիկ ըլլա առանց իմ լուրերուս:

Ես այն ջերմիկ հավատքն ունիմ, թե դուք բարի կըլլաք ձեր դատեր և ինձի նկատմամբ, որ կուզեմ ձեր զավակն ըլլալ: Տվեք մեր սիրույն ձեր ծնողական օրհնությունը, և ես կհուստանամ կարելիս ընել, որպեսզի հաճո ըլլամ ձեզի, հավատարարիմ ու հնազանդ, որպեսզի ձեզի արժանի զավակ մը դառնամ:

Մեր նշանարուքի և ամուսնության ամբողջ փետողության ես իմ մեծագույն հույսս դրած եմ ձեր հաճության և իմաստուն խորհուրդներուն վրա: Դուք կրնաք լիովին վստահիլ ինձ և սպասիով ըլլալ, որ ես շատ ճշգրտորեն ու ամենայն անկեղծությամբ կպատասխանեմ ձեզ հետաքրքրող բոլոր հարցերուն:

Այն հույսով, որ ձեզմե ուրախալի պատրաստան մը
կարանամ, որ ձեր դարեր և ինձ հավերժական երջանկու-
թյուն պիրի պարգևե, մնամ, սիրելի Տիկին և Պարոն,

Ձեր շար խոնարհ և շար հնազանդ զավակը՝

Ռյուբինս Չիլինկիր (բժշկ. ուս.),

Փետրվար 4, 1908, Լոզան»:

Մի քանի անգամ վերընթերցեց նամակը, տե-
ղավորեց ծրարի մեջ՝ առավոտյան փոստարկղ գցե-
լու համար: Հոգում փետրվարյան խառնաշփոթ էր,
փոթորիկը կրծքի տակ ճոճում էր սիրտը. միայն թե
ստանա նրանց համաձայնությունը: Երկաթուղային
տոմսը գրպանում՝ Ռուբենը պատրաստ էր Փարիզի
Աստվածամոր տաճարի առջև հավերժական սիրո
երդում տալ:

Արևոտ ու բարենպաստ առավոտը լի էր սպա-
սելիքներով: Արևի ճառագայթները փայլեցնում էին
Յաննիի բրոյա զգեստի կանաչ խավը: Կիսակրունկ
կոշիկները նրան դարձնում էին անչափ բարետես:
Քայլերը նրան տանում էին դեպի բակ, որտեղ նրան
սպասում էր Ռուբենը, և ժպիտը մոմի ճրագի նման
թրթռում էր աղջկա դեմքին, որին ի գորու չէր ան-
տարբեր լինել Ռուբենը:

Դատավարությունն սկսվեց: Դահլիճը ոտքի
կանգնեց և լռությամբ դիմավորեց դատավորին:
Հերբերտի պաշտոնյա հարազատները, որոնց աչքե-
րից հորդում էր կատաղություն և ատելություն, գրա-
վել էին դատական նիստերի դահլիճը: Միայն հայրն
էր, որ գլխով բարևեց հայցվոր-հակառակորդներին:

Եվ քանզի ո՛չ ժուազը և ո՛չ էլ Ռուբենը բողոք-
դիմում չէին ներկայացրել, դատավարությունը մինչև

այն պահը, երբ դատարանը դիմեց Ռուբենին, անցնում էր հանգիստ ու խաղաղ մթնոլորտում: Սակայն Աստվածաշունչը նրան ստիպեց ասել. «Ճշմարտությունը, ճշմարտությունը և ոչինչ, բացի ճշմարտությունից»:

Առաջին հարցը, որ իրավապաշտպանն ուղղեց Ռուբենին, հետևյալն էր.

– Ինչո՞ւ դատավարությանը չի մասնակցում Սևակ Չիլինկիրյանը:

– Ձերդ գերազանցություն,– պատասխանեց նա՝ հայացքն ուղղելով դատավորին,– ես Ռուբեն–Սևակ Չիլինկիրյանն եմ, ուստի հնարավոր չէր կիսվել երկու մասի և ներկայանալ որպես տարբեր անձինք:

Դահլիճը ցնցվեց. սկզբում սկսեցին ծիծաղել, հետո քար լռություն տիրեց, մի պահ նույնիսկ մոռացվեց, որ դատավարություն է և ոչ թե բեմադրություն:

Յաննին ոտքի կանգնեց և սառն ու շանթող հայացքով զննեց Ռուբենին, որի խոսքը շիկացած շեփի նման փշրեց Յաննիի հավատն առ սիրած երիտասարդը. մի՞թե վարպետորեն ստել են իրեն... Մի ակնթարթում աշխարհն ասես երկու կտոր եղավ... Աղջիկն առաջին անգամ անօգնական նայեց շուրջը, և հարցական ու համր հայացքը պատվեց մահվան գունատությամբ:

Ռուբենը նայեց նրան, ապա հոգով զգաց նրա մանկական մատների դողը և աչքերում խեղդված արցունքները:

Կայծակնահար եղած երկու մարդիկ ցավագին կերպով հասկացան, թե ինչ է նշանակում ընդմիջտ բաժանման տառապանքը:

Դատավորը խոպոտ ձայնով հարցրեց.

– Ինչո՞ւ որոշեցիք ներկայանալ կեղծ անունով:

Եվ Ռուբենը ներկաններին հայտնեց, որ իր անունը՝ Ռուբենը, ինչպես և բոլոր մարդիկ, ստացել է ծնողներից: Եվ քանզի սևաշյա էր, տանն իրեն սկսեցին անվանել նաև՝ Սևակն, այսինքն՝ սև աչքերով տղա կամ Սևակ: Պատմեց, որ տարիներ շարունակ «Ռուբեն Սևակ» գրական անունով գրել ու մասնակցել է գրական խմբակների, տպագրվել լրագրերում: Երբ վերջնականապես որոշեց ընտրել բժշկի մասնագիտությունը, մտածեց, որ բանաստեղծական գրամունքը սովեր կգցի բժշկական գործունեության վրա, քանզի այն լուրջ վերաբերմունքը, որը մարդիկ տածում են բժիշկների հանդեպ, չեն կիսում բանաստեղծները: Բայց առանց գիր ու գրականության նույնպես ինքը չի կարող պատկերացնել կյանքը: Ուստի, տեղափոխվելով Լոզան՝ ստիպված հորինեց իր երևակայական երկվորյակ եղբորը՝ Սևակ Չիլինկիրյանին, ինչից հետո, կախված իրավիճակից, սկսեց ներկայանալ և՛ իբրև Ռուբեն Չիլինկիրյան, և՛ իբրև Սևակ Չիլինկիրյան: Եվ հենց այն պատճառով, որ նրանք երկուսն էլ չէին կարող գտնվել կողք կողքի, ստիպված եղավ առասպել հորինել նրանց միջև գոյություն ունեցող թշնամանքի մասին... Եվ հիմա հասկացավ, որ ժամանակին կայացրած սխալ որոշման պատճառով այժմ վրա է հասել պատասխանատվության, հետևաբար և տառապանքի պահը:

Այդ ասելով և կարծես ինքն իրեն դատապարտելով մեկ օր առաջ չխոստովանելու համար՝ հայացքն ուղղեց Յաննիին:

Այն հաղթական հայացքը, որը տիրում էր Վանգենհայմի գոհ դեմքին, միանգամից փոխվեց, երբ նա հանկարծ պատկերացրեց, որ եթե հայտնության պողոթնումի մեջ Ռուբենը չլի նաև կաշառքի մասին,

իրեն էլ կնստեցնի խայտառակության աթոռին: Ռուբենն այդ պահին նրան թվաց իբրև թույնի մի բաժակ, որն ընդունակ էր սպանել իրեն:

Դատավարությունն ավարտվեց: Դահլիճում ոչ ոք չմնաց, և առաջինը, որ օձի պես դուրս սողաց, դա հենց երջանիկ Բարոն Հանս Ֆոն Վանզենհայմն էր: Ինչ վերաբերվում էր Հերբերտի ճակատագրին, այդ պահին դա հետաքրքիր էր միայն իր մորը, իսկ մնացյալի ուշքն ու միտքը միայն Ռուբենն էր:

– Երբեք չեմ մտածել, որ երբևէ կկանգնեմ դատարանի դիմաց, – ասաց նա:

Ժուազը ժպտալով սեղմեց ձեռքը.

– Ինձ համար միևնույն է, թե քանի անուն կունենաս, նաև միևնույն է, գրո՞ղ ես, թե՞ բժիշկ, կարևորը միայն Յաննիի պատիվն ու երջանկությունն է:

– Ինձ համար նույնպես, – ասաց Ռուբենը:

Ռուբենը հրաժեշտ տալով մի տարեց կնոջ՝ մոտեցավ Յաննիին: Ժուազը նրբանկատորեն հեռացավ:

– Վանզենհայմն ինձ կաշառել էր փորձում, – խոստովանեց Ռուբենը, որ արդեն հասկացել էր անտեղի լռության և Յաննիին այս գործի մանրամասներից հեռու պահելու «ասպետականության» վտանգի չափը: – Ենթադրելով, որ ես Սևակն եմ, ցանկացավ, որ դատարանում հանդես գամ հօգուտ Հերբերտի շահերի:

– Ինչ... Եվ Դուք լռեցի՞ք բարձրաձայնելու փոխարեն, – զարմացավ Յաննին և կտրուկ շրջվեց դեպի դահլիճը, – ես պետք է տեսնեմ դատավորին և պատմեմ իրողությունը:

– Պետք չէ, – ասաց Ռուբենը՝ իր ափի մեջ վերցնելով նրա ձեռքը, – մի՞թե ութը տարին, որ դատապարտվեց Հերբերտը, բավական չէ:

- Իսկ Վանգենհայմը,- հարցրեց Յաննիս,- հիմա նա հռոռում է Ձեր մարդասիրության վրա:

- Մենք ավելի կարևոր խնդիր ունենք,- ասաց Ռուբենը՝ Յաննիսն տանելով դեպի դուռը,- եկե՛ղեցի պիտի գնանք, որ կենտրոնական փողոցից քիչ վերևում՝ բլրի վրա է. ուզում եմ Ձեզ հավերժական սիրո խոստում տալ Աստծո տանը, որ օրհնվի մեր սերը, մինչև ԻՆՔԸ մեզ կկապի այր ու կնոջ կապով:

Յաննիսն այլևս չէր հուզում Ռուբենի անձի երկվության հորինվածքը. նրան լիովին բավարարել էր Ռուբենի՝ դատարանի դահլիճում տված պատասխանը:

Քամին հողմապտույտ էր սկսել նրանց դիմաց. ո՛չ կարգին ձյուն էր գալիս, ո՛չ էլ անձրև:

Մշուշի մեջ կուլ էր գնացել այգին՝ ետևում թողնելով դատն ու դատարանը:

Եկեղեցու գմբեթը մառախլապատ ամպերի մեջ էր, խորանն էլ երևի վաղուց չէր լսել սիրո խոստովանություն:

Քահանան, որ բուրվառով խունկ էր ծխում, շրջվեց դեպի երիտասարդները, խաչակնքեց նրանց և առակներով խոսեց նրանց հետ.

- Անմիտ տղան տրտմություն է իր հոր համար:

Կաշառակերը սպանում է իր հոգին, բայց կաշառք ատողը պիտի ապրի:

Թագավորն արդարությամբ է հաստատում երկիրը, բայց կաշառակերը քանդում է այն:

Մի՛ ընկերացիր բարկացող մարդու հետ և բորբոքվողի հետ մի՛ գնա:

Փշեր ու որոզայթներ կան թաքցված չար մարդու գործերում. իր հոգին պահպանում է նա, ով հեռանում է նրանից...

Քահանայի խոսքերը զարմանալի ու աներևակայելի կերպով վկայում էին այդ օրվա իրադարձությունների մասին և Աստծո կամքով արդարացնում Ռուբենին:

Նրանք զարմանքից կորցրին խոսելու կարողությունը և օրհնությունն անգամ անաղմուկ եղավ. ասես քահանան ամեն տեղ եղել էր և ամեն բանից տեղյակ էր...

Երբ նրանց գրկեց լռությունը, Ռուբենը հարցական հայացքով նայեց Յաննիին.

– Քեզանից նամակներ կստանան ամեն օր, այդպես չէ, և ամեն առավոտ փոստատարի միջոցով քեզ նամակ կգրեն: Երդվիր, որ երբեք չես մոռանա, որ քրիստոնյա լինելով՝ կապասենք ու հավատարիմ կմնանք միմյանց, – խնդրեց Ռուբենը:

– Երդվում եմ, – պատասխանեց Յաննին, և Ռուբենը վերջին անգամ համբուրեց նրա ձեռքն ու խոստացավ, որ շուտով միասին կլինեն:

Մի անասելի վեհություն էր թևածում այդ երդումների ու սիրո վերևում, արցունքոտ մի հայացք, որն իբրև սիրո ու հրաժեշտի վկա, իբրև անձրև՝ սկսեց սրբել նրանց դեմքերը:

Մշուշոտ ճանապարհով իջան դեպի փողոց: Նրանց ուղեկցում էր մի քուլա ամպ, որին ծանոթ էր Յաննիի տան ճանապարհը: Փողոցի վերջում հրաժեշտ տվեցին միմյանց, ինչից հետո Ռուբենը հայացքով ուղեկցեց Յաննիին, մինչև նա մտավ իրենց բակ:

Ռուբենի սրտից մի քար ընկավ՝ ժայռոտ ու ծանր մի քար, որ ծածկեց այն անդունդը, ուր կարող էր

գլորվել նրանց սերը: Մտատանջ ու ցնորված եկավ տուն, հավաքեց «Սևակին» բնորոշ իրերը, խցկեց այն արկղի մեջ, որը հաճախ բաց ու խուփ էր անում՝ Ռուբենին քողարկելու համար: Առավոտյան կայարան գնալու համար դրեց առօրյա հագուստը և Յաննիի համար գնած նվերը:

Թվում էր, թե օրվա լարվածությունը թոթափելու համար մեկ գավաթ դառը գինին և մեկ սիգարը լրիվ բավարար կլինեին, սակայն այն ամենը, ինչ կատարվել էր, այնքան էլ հեշտ չէր մոռանալ, և անքուն, կողքից կողք շրջվելով անկողնում՝ չէր էլ հիշում, թե երբ քնեց ու թե ինչպես արթնացավ լուսադեմին ծանր դողից: միայն կիսաբաց պատուհանի փեղկին հարվածող քամուց կոտրված ծառի ծանր ճյուղը նրան կիռշեր այդ մասին, որի աղմուկը նրան ստիպեց զինվել կոնյակով ու դուրս գալ պատշգամբ, որտեղ սառած դեմքով վիճեց բաց պատուհանից անարգել ներս ու դուրս անող քամու հետ, որն իրեն ն՛ շոյում էր, ն՛ համբուրում, ն՛ հնարավորություն տալիս շնչելու մաքուրն ու անտեսը: Հետո մի ումպով դատարկեց բաժակի կոնյակը, որը նախ կուրծքը ջերմացրեց, հետո բարձրացավ քունքեր ու պտտվեց գլխով մեկ:

Հոգին խաղաղեցնելու և միտքը ծանր մտքերից ազատելու համար պետք էր մի քիչ խաղաղվել:

Ժամանակը մոտենում էր, Ռուբենը անշտապ դուրս եկավ. որոշել էր ոտքով գնալ կայարան ու սպասել նրան, որ դաժան մեկնումից առաջ միասին անցկացնեն վերջին ժամերն ու վերջին բոպենները:

Ձեռքի մեջ անընդհատ շոյելով այն կախազարդը, որը գնել էր Յաննիի համար, քայլեց փողոցով: Հեռվում երևաց եկեղեցին, որ եղավ իրենց սիրո

երդման վայրը, ապա ետևում մնացին անտառն ու գլխավոր փողոցը...

Մեկնող ու ժամանող գնացքների սուլոցները, շոգեքարշերի ծուխն ավելի էին նրան մոտեցնում իրականությանը...

Այդ ամբողջ աղմուկի մեջ գնացքներից եկող քամին հարվածում էր երիտասարդի կրծքին, կոճակներից ազատված վերարկուի փեշերը խփվում էին ծնկներին, սակայն որևէ բան անգոր էր նրա հայացքը շեղել այն կետից, որտեղից պետք է երևար Յաննին, ավելին՝ ամեն երկու-երեք րոպեն մեկ ձգվում էր, որպեսզի ավելի շուտ նկատի նրան:

Եվ վերջապես եկավ այդ պահը:

Ռուբենը նկատեց դեպի գնացք եկող իր սիրելիին, որի որոնող հայացքը փնտրում էր ինչ-որ մեկին, ու երբ աչքերի դիմաց հայտնվեց Ռուբենը, ձեռքը մեկնեց նրան ու թախծոտ շնջաց:

- Հիմա ես ինչպե՞ս ապրեմ առանց քեզ:

- Ճիշտ այդպիսի մի հարց էլ իմ սիրտն է տանջում, - համբուրելով նրա ափը՝ տխուր ձայնով խոստովանեց Ռուբենը և ծոցագրպանից հանելով կախազարդը, որի վրա փորագրված էին իրենց անվանատառերը՝ շնջաց:

- Քեզ համար նվեր եմ պատրաստել:

- Ես էլ՝ քեզ՝ հավիտյան ինձ հիշելու և կրծքիդ մոտ պահելու համար, - ասաց Յաննին՝ մեկնելով ժամացույցը...

Հենց նույն պահին հնչեց գնացքի կտրուկ սուլոցը, և ուղևորները, մեկ անգամ ևս հրաժեշտ տալով բազմաթիվ ճանապարհողներին, շտապեցին զբաղեցնել իրենց տեղերը, իսկ Յաննին, մղված իրեն մինչ այդ անծանոթ մի զգացողությունից,

անսպասելիորեն փարվեց Ռուբենին և վախեցած իր անկեղծությունից՝ արագ շրջվեց ու շտապեց դեպի գնացքը, որը, կարծես նկատելով Յաննիի «արարքը», ևս մեկ խիստ սուլոցով կանչեց նրան:

Ու մինչ Ռուբենը ջանում էր կուլ տալ կոկորդում կանգ առած դառը գունդը, Յաննին հայտնվեց դռների մյուս կողմում:

Գնացքն իր սուլոցով և ծուխ արտաշնչելով՝ արդեն անհետացել էր, երբ Ռուբենը շտապեց ընդհանուր ռազմական հիվանդանոց, որտեղից տարբերակվող հագուստներով, գունատ դեմքերով ու փոս ընկած աչքերով մի խումբ բուժվողներ հատուկ նյութերով ու դեղերով մեկնելու էին աշխարհի լավագույն հանգստյան վայրերից մեկը՝ 1 400 մետր բարձրության վրա գտնվող Լեյսին գյուղը՝ իրենց վերջին կայանատեղին՝ սպիտակ դռների ետևում խեղդվելով հյուծող հազից և վաղ թե ուշ մեռնելու որպես թոքախտավորներ...

Ռուբենը տեղ հասավ այն պահին, երբ բոլոր նախապատրաստություններն արդեն ավարտված էին, և մեքենաները սայլերի հետ մեկը մյուսի ետևից սկսեցին հեռանալ բուժարանի բակից:

Շարասյունը, ետևում թողնելով քաղաքը, ուղղություն վերցրեց դեպի սպիտակահող սարերը:

Սայլերը ճռռում էին արկղերի ծանրությունից:

Նեղ արահետներով ու ժայռերի սողանքներով անցնելու ժամանակ Ռուբենի կուրծքը սեղմվում էր զսպանակի նման... Բարեբախտաբար, երեկոյան հոգնած ու մրսած հասան նշված բնակավայր:

Տարօրինակ կերպով աչք էր ծակում հիվանդների անտարբեր և նույնիսկ արհամարհական վերաբերմունքը բժիշկների և... նոր ժամանած հի-

վանդների նկատմամբ. ոչ մեկը չբարևեց, ոչ մեկի համար կարևոր չէր, թե ինչու էին եկել, և որն էր նրանց առաքելության իմաստը. ամեն մեկը, մի-մի թաշկինակ բերանին սեղմած, խեղդամահ լինելով, ապրում էր իր հոգու աշխարհում:

Առաջինը, որ քաջություն ունեցավ մոտենալու նրանց՝ Ռուբենն էր: Նրա խնամքին հանձնված հիվանդը տարիքով կին էր՝ ծերունական կնճիռները դեմքին, ամեն մի հազից դուրս ցցվող, ապա գորտի բկի նման ետ քաշվող կոկորդով, որին խնդրեց հազը լսելու համար խոր շունչ քաշել:

Կինը, շուրթերը սեղմած, ատելությամբ ու լուռ նայում էր նրան: Ձեռքի թաշկինակը, որը քիչ առաջ նա հեռացրեց շուրթերից և որով նա իզուր փորձում էր լռեցնել հազը, արյունոտ էր...

Ինչևէ, բոլոր հիվանդներին՝ մեկին՝ մի քիչ վաղ, մեկին՝ մի քիչ ուշ, ստուգեցին, դեղերն ու այլ բժշկական պիտույքներն ու նյութերը հանձնեցին այնտեղ մնացող բժշկին ու բուժքույրերին և անչափ ծանր սրտով բռնեցին ետդարձի ճամփան:

Կյանքի համար խիստ վտանգավոր առաքելության ժամանակ ցուցաբերած մարդասիրության համար Ռուբենին որպես շնորհակալություն հանձնեցին պարզևավճար և տրամադրեցին տասնօրյա արձակուրդ, որն էլ նա որոշեց օգտագործել հայրենիք ուղևորվելու համար:

Մեկնելուց առաջ նա նամակ գրեց սիրելիին, ապա արագ հավաքեց ճամպրուկը՝ չմոռանալով վաղուց գնված նվերները, շտապեց կայարան և ոռնոցով սլացող գնացքով մեկնեց հարավ՝ մտքի մեջ կրկնելով Յաննիին գրած նամակի տողերը.

«Անուշիկ Յաննիս,

Հեռանալուդ օրվանից առաջին նամակն է, որ գրում եմ: Հուսով եմ, որ նամակս բարեհաջող կհասնի քեզ: Ծնողներիդ ուղարկած նամակիս ոչ մի պարասխաան չարացա, հուսամ՝ իմ մասին պիտի խոսեք, հուսամ՝ իմ բոլոր ինտրանսքներին կպարասխաանեն՝ քո մասին մրածելով: Որոշել եմ հասանելիք արձակուրդս անցկացնել Պոլսում՝ ծնողներիս մոտ մեկնելով: Խնդրում եմ, քեզանից լուր ուղարկիր, այլապես ես շար կմտածեմ: Սիրելիս, ես հասնելուն պես կխոսեմ ծնողներիս հետ, կրեղեկացնեմ մեր մասին, և որ հաջորդ արձակուրդիս Պոլիս չեմ մեկնելու, այլ իմ փոքրիկ Յաննիսիս ձեռքը ինտրելու համար պիտի Գերմանիա ուղևորվեմ: Բայց այդ ամենը դեռ ոչինչ. ես պիտի ինտրեմ ծնողներիս օրհնությունը և նշանադրության համար այն սվանդական մատանին, որը մորս է անցել փայտից, իրեն էլ՝ իր սկետորից: Սիրելիս, ես քեզ փոստի միջոցով բացիկներ կուղարկեմ ամեն առավոտ, կուղարկեմ նաև Մեսիս շաբաթաթերթը, որի մեջ փայագրված է իմ մի գեղեցիկ բանաստեղծությունը, այդ շաբաթաթերթը ամենախայտնին է ամբողջ Կոստանդնուպոլսում: Այդ քերթվածքին սպասիր, և դու էլ նամակներ ուղարկիր: Կպասեմ լուրերիդ: Որոշեցի չրեղեկացնել առաջին իսկ վայրկյանից. պիտի հավաքեմ ճանտրուկս, շրասպեմ կայարան և առաջին իսկ գնացքով դեպի Պոլիս փոնս վերցնեմ: Սիրելիս, իմ հասցեն կնշեմ նամակի ներքևում, այդ փոստը օրերի ընթացքում նամակները Սիլիվրիի հասցեով կուղարկես: Ջերմագին բարևներ ծնողներիդ և մի ինտրանք. ամեն նամակի մեջ քեզանից մի նկար ուղարկիր:

Սիրով՝ քո Ռ. Չ. »:

Գծերի վրա գնացքի անիվների շխշխկոցը արագացնում էր սրտի աշխատանքը. խենթացել էր,

Ժպտում ու հիշում էր սիրելիի աչքերը, մանկական մատներն ու արևից տաք ժպիտը:

«Անգոր եմ, ինքս իմ դեմ անգոր եմ, անգոր եմ այդ չքնադագեղ աղջկա դեմ: Աչքերիս առջև նա է, ժպիտը՝ սիրտս քրքրող, ու մորեգույն շուրթերը՝ մեղրից էլ անուշ: Նրա հայացքը լիքն է, շատ բան կա հոգում, երանի ժամանակը շտապեր այնպես, ինչպես ես՝ մեր սիրո հարցում»:– Մինչև առավոտ մենախոսեց ինքն իրեն:

Քնելուց առաջ Յաննիի համար հատուկ մի քանի բանաստեղծություն գրեց, հետո քնեց մինչև առավոտ:

Լուսաբացին գնացքը մոտեցավ նախապերջին կայարանին: Դուրս եկավ կառամատույց: Չնայած մառախուղը փակել էր ճանապարհը և առջևում դեռ կար ճանապարհորդության վերջին հատվածը, բայց միտքն արդեն հայրենի տանն էր:

Կայարանում քամին ծակծկում էր առաջին վագոնի համար սպասողների դեմքերը... Բուքը խեղդում էր. վաղուց նման ցուրտ չէր եղել:

Վերջնակետին հասցնող գնացքի սուլոցն արդեն լսվում էր հեռվից:

Ռուբենը փորձում էր իրար շփելով տաքացնել ձեռքերը: Նա համբերատար սպասում էր:

Գնալով ուժեղանում էր մոտեցող գնացքից եկող քամին, ճայնն էլ նոր սուլել սովորող տղայի նման մեկ բարձր էր, մեկ էլ կամաց...

Շտապով բարձրացավ ժամանած գնացքը, ասես դա օգնելու էր արագ տուն հասնելուն և այն անհամբերությունը բավարարելուն, որով սպասում էր այն պահին, թե երբ կմտնի տան բակ ու ճայն կտա մորը, կտեսնի հորը՝ Հովհաննես աղային, և քրոջը, որ

օրերն է ջնջում օրացույցի վրա, և որին պիտի գնա այցելության...

Ժամերն անցան, գնացքը կանգ առավ, կառամատույցում սպասող ոչ մեկը չունեք, քանզի ոչ մեկին չէր էլ զգուշացրել իր գնալու մասին: Նրան ընդառաջ էին շտապում օտար դիմավորողները, որպեսզի հնարավորինս շուտ տեսնեին ու գրկեին երկար սպասված հարազատներին և ընկերներին:

Սիրտը ճնլվեց անսովոր ցանկությամբ. ինչ լավ կլիներ, եթե հիմա հետը լինեք Յաննին, որին ինքը մեծ սիրով կներկայացներ իր ընտանիքին:

Կարոտած փողոցներով հաճույքով քայլեց դեպի տուն, հասավ մինչև Ղալաթիո աշտարակ, բարձրացավ դրա նեղ աստիճաններով, միաջբանի պատուհանից նայեց աշխարհին և օտարերկրացիների աչքերը շլացնող ջինջ ու խաղաղ ծփացող Մարմարային, ժպտաց ու.

– Իմ երկիր, – ասաց, – քեզ հետ աճելու, հասակ առնելու ցանկություն ունեմ ու դեռ պիտի գամ, որ միասին փրկենք մեր անձն ու հոգին...

Արևի մայր մտնելուն մի քանի թզաչափ էր մնում, ուստի իջավ ցած ու շտապեց տուն՝ կանխազգալով, թե ինչպես մայրը հին ու բարի ժամանակների նման Չալոյի անհանգիստ հաչոցից կհասկանա, որ եկողը Ռուբենն է:

Սիլիվրիի իր սիրելի հայրական տան փողոց հասնելով՝ որոշեց փայտե դարպասը չթակել. երկաթե բռնակից քաշելուն պես կնկատեին, որ տուն եկող ունեն, ուստի ներս մտավ ետնամուտքի փոքրիկ դռնով:

Ոտնաձայնից Չալոն սրեց ականջները, նետվեց դեպի դուրս՝ Ռուբենին ընդառաջ, ու երջանիկ հաչոցներով թավալվեց ոտքերի տակ:

Մայրը, որ պատուհանի մոտ նստած ինչ-որ բան էր գործում մայր մտնող արևալույսի վերջին պատառիկի դիմաց, նայեց դեպի այն կողմը, որտեղից լսվեց շան երջանիկ հաչոցն ու տխուր ժպտաց.

– Տեսնես՝ ինչից է ուրախացել Չալոն: Ասես Ռուբենիս հոտն առած լինի:

Հայրը՝ Հովհաննես աղան, որ մեկ վայրկյան առաջ արդեն նկատել էր որդուն, մաքրեց աչքերն ու կուլ գնացող արցունքը խեղդեց կոկորդում.

– Երանի ինձ, որ աչքերս լաց կլինեն միայն քեզ տեսնելուց, որդի,– ասաց նա:– Աստված ճայնդ լսեց, տիկինս, Չալոն իսկապես Ռուբենին է տեսել, դուռը բաց, բժիշկդ տուն դարձավ:

Մայրը ճչաց, ձեռքից վայր գցեց շուղերն ու վազեց դեպի դուռը, ընկավ որդու ոտքերի առաջ և հեծկլտաց. կարոտից հալ ու մաշ էր եղել խեղճի սիրտը:

Մանկան նման հուզմունքը չգսպեց նաև Ռուբենը:

– Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ հեռագիր չուղարկեցիր,– թիկունքի կողմից որդուն գրկեց հայրը:

– Երեկ արձակուրդ ստացա ու ժամանակ չունեցա ինձանից առաջ լուր ուղարկելու:

Ռուբենը երկու թևերի մեջ առավ մորը և գլուխը հենեց հոր ուսին:

Մայրը, որ խելակորույս համբուրում էր որդու աչքերը, գլուխն ու այտերը, երբեք չէր մտածել, թե այսպիսին կլինի իրենց երկար սպասված հանդիպումը:

– Խոսիր, դու մեծացել ես, թե՛ ինձ է թվում,– շոյելով որդու գլուխը՝ հարցրեց մայրը՝ զավակին դեպի տուն առաջնորդելով:

– Մեծացել,– ժպտաց Ռուբենը:

Հովհաննես աղան, որ լուռ սպասում էր կնոջ կարոտակեզ ողջագուրանքների ավարտին, երեխայի նման գիրկն առավ որդուն:

– Մեջքդ լայնացել է, ուսերդ՝ ամրացել, իրավ բժշկի կեցվածք է, որդիս,– հպարտորեն ասաց աղան՝ զսպելով դուրս պրծնել պատրաստվող արցունքները:

Հետո, երբ քիչ թե շատ հանդարտվեցին հույզերը, իսկ կարոտները կիսվեցին, նստեցին արագ գցված սեղանի շուրջը և, իրար ընդհատելով, խոսեցին եկած-գնացած օրերից:

– Դու այն ասա՝ գրո՞ւմ ես: Թերթերն ու ամսագրերը բերում են ամիսը մեկ անգամ: Ես դրանք խնամքով պահում եմ սենյակիդ պահարանում,– ասաց մայրը:

– Կենցաղիդ պայմաններն ինչպե՞ս են,– հարցրեց հայրը:

– Ամեն ինչ լավ է, հայրիկ,– հանգստացրեց Ռուբենը,– աշխատում եմ, ունեմ ոչ մեծ, բայց սեփական բուժարան, իսկ որոշ ժամանակ անց հաստատ առաջխաղացում կունենամ:

Մայրը երջանկության գագաթնակետին էր. նա ներս ու դուրս էր անում և հիանում որդու հասուն մտքերից ու խոսքերից, ապա նստեց նրա կողքին ու.

– Ռուբեն,– ասաց,– տղաս, Ստեփանի աղջիկը տարիքն առել ու նշան դնելու ժամանակն է: Ինչ կասես, որ խոսենք նրանց հետ, Ստեփանը առևտրական մարդ է, մեր հանդեպ էլ մեծ հարգանք ունի, Մարիամն էլ՝ աղջիկը, դերձակ է, այստեղ բոլորի համար հագուստ է կարում:

– Միլիվրիում լավ աղջիկներ շատ կան,– ավելացրեց հայրը:

– Մամ, – ժպտաց Ռուբենը: – Դեռ վաղ է խոսել այդ մասին...

Զրուցեցին մինչև ուշ գիշեր: Հայրը պատմեց երկրում աճող անհաշտության մասին՝ շեշտելով, որ սիրտը խաղաղ է, որ գոնե որդին ներկա չէ այդ ամենին: Ասաց, որ գնալով հայերին ավելի ու ավելի են ճնշում և, ինչպես երևում է, այստեղ ամեն բան ավելի կլրջանա:

Ռուբենի մտքով առաջին բանը, որ անցավ, առավոտյան Սիլիվրիի հրապարակում ընկերների հավաքելն էր. շատ ժամանակ չունեի, գոնե կարողանար օգտակար լինել մի քանի հարցով:

Մտողներին ճանապարհեց քնելու, զարմիկի հետ որոշեց մի քանի օրվա անելիքները և բարձրացավ իր սենյակ, որի անկյունի պահարանում մայրը, ինչպես թերթի կրպակում, խնամքով իրար վրա էր դարսել մի քանի տարի անընդմեջ տպագրված թերթերը:

Մենակության մեջ բացեց նոթատետրն ու գրեց մի քանի քառատող:

Ննջարանում ամեն բան նույնն էր. մայրը ոչինչ չէր տեղաշարժել, միակ փոփոխությունն արեց ինքը՝ Ռուբենը. Յաննիի՝ համերգի ժամանակ արված լուսանկարը մահճակալի փոքրիկ պահարանին դնելն էր, որն ընդմիշտ մնալու էր այստեղ:

Պատկեց տարիներ շարունակ կարոտած տան անկողնում ու քնեց մինչև առավոտ, երբ պիտի արթնանար մոր շշուկով խոսելու, բուխարու կրակի ճտճտոցի ու հոր ձայներից:

Դռան մեջ երևաց մայրը: Նկատելով Ռուբենի սնարի մոտ դրված լուսանկարը և այն, որ որդին տրորում է աչքերը, ժպտաց, ներս մտավ, քայլեց դեպի նկարը ու, մատնացույց անելով այն, հարցրեց.

- Անունն ի՞նչ է:

- Յաննի է, մամ:

- Գեղեցիկ է, տղաս, սիրով նրան կիրավիրեն մեր տուն՝ մեզ հետ ապրելու, - ապա ապակու վրայից շոյելով աղջկա դեմքը՝ հետը տարավ հյուրասենյակ:

- Աղա, Ռուբենիս կինն է լինելու, - ասաց ու նկարը մեկնեց Հովհաննես աղային:

- Կի՞նն է լինելու, հայ է, չէ՞, - հարցրեց կնոջն ավելի ցածր ձայնով:

- Գերմանացի է, պապ, - իջնելով ներքև՝ մոր փոխարեն պատասխանեց Ռուբենը:

Հոր դեմքը խոժոռվեց, նկարը ցած դրեց ու նստեց բուխարու դիմաց:

- Մի հայ աղջիկ չկամբ, - ցածրաձայն դժգոհեց հայրը:

- Պապ, Յաննիս կդառնա հայ, - հաշտարար տոնով շարունակեց Ռուբենը, - չնայած գերմանական ընտանիքի դուստր է, հայրն էլ՝ ազնվական, գնդապետ, բայց ինքը կդառնա՜ հայ: Դաշնակահարուհի է: Մի՞թե այն, թե ես նրան որքան եմ սիրում, ավելի կարևոր չէ: Իմանալով, որ ձեզ համար իմ երջանկությունից ավելի կարևոր ու արժեքավոր ոչինչ չկա՝ շուտով կմեկնեմ Էրֆուրտ՝ Յաննիի ձեռքը խնդրելու: Իսկ հայ է, թե գերմանացի, դա այնքան էլ կարևոր չէ:

Մայրը երեկվա ասածներից փոշմանած՝ մոտեցավ գրկեց որդուն.

- Գերմանացին էլ կարող է հայ դառնալ, եթե նրան սնես հայոց ոգով, հայոց սիրով և հայոց ավանդություններով, - ասաց նա և խաչակնքեց որդուն:

- Իսկ գերմանացի գնդապետն ինչպե՞ս ընդունեց քեզ, - դեռևս խիստ հարցրեց հայրը:

– Ես նրանց նամակով խնդրագիր եմ ուղարկել, որպեսզի արգելք չհանդիսանան իմ ու Յաննիի երջանկությանը, մինչև այս մի քանի ամիսներին նշան դնելու գնամ, բայց դեռ պատասխան նամակ չեմ ստացել: Այս տասն օրերի մեջ Յաննին կգրի, թե ինչպես է իրենց ընտանիքի անդամների վերաբերմունքը իմ հանդեպ, իսկ եղբայրն ինձ ընդունում է եղբոր նման:

– Այս դեռ պիտի սպասենք ինչ-որ գնդապետի համաձայնությանը, թե Ռուբեն Սևակ-Չիլինկիրյանին՝ Հովհաննես աղայի որդուն, հավանության կարժանացնեն, թե՞ ոչ, – ասաց հայրն ու դուռը շրխկացնելով՝ դուրս եկավ տանից:

Մոտենալով դռանը՝ Ռուբենը լցվեց մտավախությամբ. հայրը խիստ մարդ էր, ավանդապաշտ, ու նրա համար դժվար էր գերմանացի հարս ընդունելը:

– Համարձակ եղիր, – հորդորեց մայրը, – մի քայլ առաջ ու նրա չոր սիրտը կփափկի:

Եվ իսկապես. երկար-բարակ «քննությունից» հետո հասկանալի դարձավ, որ այսպես թե այնպես, ուշ թե շուտ լեզու կգտնեն...

Եվ ահա, մոր բազում օրհնանքներից հետո հայրը բարկության ներսից շոյեց որդու գլուխն ու տվեց իր հայրական օրհնանքը:

Բայց հոր ասածը գնդապետի պատասխանի բացակայության մասին սրտի վրա ծանրացել էր քարի, ծանր ու մեծ, չընկնող քարի նման...

Մեկ բաժակ մասուրի մուրաբայով թեյ խմելուց հետո Ռուբենը մոր ականջին շշջաց, որ եթե հանկարծ Յաննիից մինչև երեկո նամակ հասնի, մայրն ինքը այն վերցնի փոստատարից, և դուրս եկավ տանից:

Ռուբենը մինչև երեկո պատասխան ստացավ շատ հարցերի. խնդիրներ էին ծագել խմբագրատանը. այն փոքրիկ հոնորարը, որ նախատեսված էր հանձնել իրեն, ձգձգում էին, նաև այն, որ ժամանակն էր ամբողջ ժողովածուն հավաքել մեկ գրքում և մինչև տարվա ավարտ տպագրել:

– Դու լավագույն թերթերում արդեն ճանաչված ես, ընկերս, այժմ քեզ նոր գիրք է պետք՝ նոր շնչով, – ասաց Հրանտը:

– Նոր ոչինչ չեմ ուզում, հետայսու կաշխատեմ միայն բժշկության զարգացման ուղղությամբ, իսկ գրականությունը, որ կստեղծեմ և որն ինձ համար շատ կարևոր է, դրա եկամուտներից կօգտվեն ուրիշները, – պատասխանեց Ռուբենը:

– Մի՛ շտապիր որոշումներիդ մեջ. «Մասիսում» տպագրվող բոլոր հոդվածների մեջ կա՛ քո գիրը, ուստի միայն համբերություն է պետք:

Փոքրիկ նեղացկոտ լռությունից հետո Ռուբենն ասաց ընկերոջը.

– Ես երջանկություն ունեմ հայտնելու, որ մի քանի ամիս է, ինչ սիրահարված եմ գերմանացի դաշնակահարուհու, – և չկարողացավ թաքցնել ժպիտը:

– Գերմանացի՞, – աչքերը կլորացրած նրան նայեց Հրանտը, – իսկ Հովհաննես աղան կուզենա՞ իր արվեստագետ, բժիշկ որդու կողքին գերմանացի աղջիկ տեսնել:

– Հովհաննես աղան գլուխը տարուբերեց, վիճեցինք, հետո որպես հայր հասկացավ, որ Յաննին է այն կինը, որն ինձ պետք է և որի կողքին ես երջանիկ կլինեմ, ու տվեց հայրական իր օրհնությունը: Նրա ծնողներին նամակով եմ հայտնել մեր սիրո մասին, բայց նրանցից դեռ ոչ մի լուր չունեմ, թեև

արդեն մի քանի օր է անցել, ինչ գրել եմ նամակը, բայց Յաննին նույնպես ոչինչ չի գրել, չկա ոչ մի լուր: Մտածունքս մեկն է. գուցե ծնողներն են ստանում դրանք և չեն փոխանցում դատերը:

– Հանգիստ մնա, ամեն բան լավ է լինելու, նրանք դեռ անծանոթ են քո համառությանը և եթե իմանան, թե որքան երջանիկ է լինելու իրենց դուստրը, երբեր չեն առարկի: Լուրջ մտածունքների մեջ մի ընկիր, նամակները գուցե Շվեյցարիայի հասցեով են ուղարկվում, երբ վերադառնաս, նամակների մի ամբողջ արկղ կսպասի քեզ:

– Վերջին նամակիս մեջ ես Սիլվիբրիի հասցեն եմ ուղարկել, նաև տեղեկացրել եմ հայրենիք մեկնելուս մասին, – ասաց Ռուբենը:

– Առայժմ համբերիր, մենք մի քանի կարևոր գործեր ունենք. ես խմբագրատանը քեզ համար նոր հոդված եմ տպագրության տվել: Պարսամյանը հատուկ շնորհակալություն է հայտնել քեզ երկու բանաստեղծություններիդ համար և նամակ է փոխանցել: Դու պետք է հասկանաս, որ գրականությունը քեզ մեծարելու համար լավագույնը կանի. դու քո ճանապարհն անցել ես, քեզ արդեն ճանաչում են, ուստի ուշացնել պետք չէ: Եկ ավելի շտապեցնենք քեզ, որ աշխատածիցդ դու էլ գոհանաս:

Բայց գովասանքներին այժմ այնքան էլ կարևորություն չէր տալիս Ռուբենը. միտքը սոսկ Յաննիի հետ էր, ապա շրջվեց դեպի ընկերն ու ասաց.

– Չգիտեմ, թե հույսս ում վրա կարող եմ դնել. երկիրը մի տեսակ խառնաշփոթի մեջ է, այժիս առաջ նեղում են ժողովրդիս, կրթության մեջ հայերին չեն ոգեշնչում, ինացածները մոռանալ են տալիս, չիմացածի համար չեն անհանգստանում, ես մի քանի

օրից պիտի ետ դառնամ ու չգիտեմ՝ ուշքս որ կողմ ուղղեմ՝ Գերմանիա՛, Էրֆուրտ, թե՛ դեպի Սիլիվրի, Պոլիս...

Մինչ Ռուբենը տարակուսանքների մեջ էր, Յաննին կարդաց հոր աշխատասեղանի վրա դրված նամակը և ստածեց, թե չէր էլ ենթադրի, որ Ռուբենը, իրեն սիրելով հանդերձ, կարող է ամեն տողի մեջ խնդրանքով դիմել ծնողներին իրենց իսկ դստեր երջանկության համար: Երբ ցած դրեց նամակն ու շրջվեց դեպի դուռը, հայրն ուշադիր ու զննող հայացքով նայում էր դստեր աչքերին:

– Եվ ինչ-որ պատասխան ունե՞ս մեզ համար, – հարցրեց նա:

– Հայրիկ, ես սպասում էի, որ ինքներդ կհարցնեք. չե՞ որ նամակն ավելի վաղ եք ստացել, և Ժուազն էլ վերջին նամակների մեջ Ձեզ հայտնեց, որ ես էլ Ռուբենին եմ սիրում:

– Տեր Աստված, այս աղջկան ես ինչպե՞ս հասկացնեմ, որ հայերի հետ կապ ունենալը մեզ համար չէ. նախ, որ շատ փոքրիկ և վերացող ազգի զավակ է, և երկրորդ՝ քեզ անհամապատասխան. ես դեմ եմ այդպիսի միությանը և քեզ արգելում եմ շարունակել այդ կապը նրա հետ, – ասաց հայրը և դուրս եկավ սենյակից:

Յաննին բոլորովին չէր կարող հանգիստ լինել և չնտահոգվել. նամակը, որ կարդացել էր թույններ առաջ, նրան մեծ ուժ էր տվել, բայց խստաբարո հայրն իրեն արգելում էր հետագա կապի մասին ստածելն իսկ, միակ տարբերակը, որի մասին

և՛ անմիտ, և՛ անհեթեթ կլիներ երազելը, մայրն էր, քանզի նա էլ ոգևորված չէր իրենց շփումով...

Երեկվա նամակը մի քանի բացիկների հետ փոստատարից մայրն էր վերցրել, իսկ անտեղյակ Յաննին, պատուհանից բակ նայելով, գիշերներ էր լուսացնում՝ սպասելով այն կաղ ծերուկին, որը հավանաբար պիտի բերեր նամակները:

Էմման նկատել էր Յաննիի սրտնեղությունը, որ չորս օր է, ինչ Ռուբենը չի գրել և ոչ մի նամակ, իսկ այն նամակը, որն ինքն էր ուղարկել, Էրֆուրտ հասնելուն պես մնացել էր անպատասխան: Չկար արձագանք նաև հաջորդ նամակներին: Տասներորդ օրը Յաննիի հույզերը նրան անկողին գցեցին, իսկ անտեղյակ Ռուբենը բակ մտնելիս տասնյակ անգամ ստուգում էր փոստարկղը, որտեղ այդքան օրերի ընթացքում տեղ գտան միայն Լևոնի նամակն ու մի քանի թերթ, և ոչ մի պատասխան այն բազմաթիվ նամակներին, որոնք նա էր իր խոստման համաձայն պարտաճանաչ կերպով գրում և ուղարկում Սիլիվրիից ու Շամբերից...

Արդեն քանի՞ օր լռության անկողինը գրկել էր աղջկան ոչ թե պարտադրված, այլ սրտնեղության ու... բողոքի տասնօրյա ծոմ ու պասի մեջ: Հոգնել էր տանջող մտքերին պատասխաններ փնտրելուց, սպասելուց և, ի վերջո, անհանգստությունից, հոգնել էր արթնացող հուշերից: Օրերը մթնում ու լուսանում էին սառն ու անհրապույր մահճակալին ապավինած:

Երեկոյանում էր, երբ Էմմայից թուղթ ու գրիչ խնդրեց մի վերջին նամակ գրելու համար:

Էմման, որ լրջորեն անհանգստանում էր նրա վիճակի համար, մոտեցավ, մաքրեց աղջկա՝ սառը

քրտինքով պատված ճակատն ու հասկացավ, որ նա ջերմում է:

Կարկաչուն ծիծաղով այն աղջնակը, որին լավագույնս գիտեր, հյուծվել ու դարձել էր անխոս:

Մայրը չէր խառնվում՝ ենթադրելով, որ քաղցը, ի վերջո, նրան կստիպի սնվել, իսկ հայրն էլ կարգադրել էր ոչինչ չձեռնարկել ու սպասել, մինչև աղջիկն ինքը հանձնվի:

Ամեն օրվա նման՝ գրած նամակը հանձնելով Էմմային՝ Յաննին խնդրեց, որ գցի փոստարկղը, նաև խնդրեց լավ նայել. գուցե նախկինները դեռ տեղում են:

Եվ Էմման խոստացավ, որ կօգնի, և ամեն ինչ շատ ճիշտ ու լավ կլինի, և ամեն առավոտվա նման շուտով դուրս եկավ տանից:

Կատարելով Յաննիի հանձնարարությունը՝ սկզբից ստուգեց՝ արդյոք դատարկ է փոստարկղը: Համոզվելով, որ այո՛, ծանր հոգոցով թողեց այնտեղ նոր նամակն ու հեռացավ գնումներ կատարելու: Եվ որքան մեծ եղավ նրա զարմանքը, երբ վերադարձին տեսավ, թե ինչպես է Յաննիի մայրը ինչ-որ բան հանում փոստարկղից, ինչը, ըստ երևույթին, կան Ռուբենի, կան էլ, եթե փոստատարը դեռ չէր մոտեցել փոստարկղին, Յաննիի նամակն էր: Քայլերն արագացրեց, հասկացավ, որ տիկնոջ ձեռքում են Յաննիի ապաքինման բոլոր «դեղերը»: Զգուշորեն հետևեց նրան մինչև ննջասենյակ և տեսավ, թե նա ինչպես է ձեռքի ծրարը թաքցնում ծաղկամանի սեղանիկի դարակում: Ապա, նկատելով, որ տիկինը տանից դուրս եկավ, շտապեց աղջկա սենյակ ու հայտնեց, որ Ռուբենը հավատարիմ է մնացել իր խոսքին, իսկ բոլոր հարցերի պատասխանը Յաննին

կարող է գտնել մոր ննջարանում: Եվ այն, ինչը զարմացրել էր Էմմային, պակաս անակնկալ չէր նաև Յաննիի համար, որ մինչև մոր վերադարձը Էմմային կարգելով դռնապահ՝ խուզարկեց ծաղկամանի տակի դարակը, գտավ թաքցված ծրարները, և չընկնելու համար հենվելով պատին՝ վերադարձավ իր սենյակ և ուժասպառ ընկավ անկողնու վրա...

Ականջներում սկսեց աշխատել ինչ-որ հսկայական ժամացույց, աչքերի դիմաց խելահեղորեն պտտվում էին ննջասենյակի մանր ու մեծ բոլոր իրերը, և, վերմակի անկյունը սեղմելով դեմքին, ամբողջ ուժով գոռաց դեռատի աղջիկը, արտասվեց, ողբաց, որ իրեն տեսնելով այդ վիճակում՝ հորդորել են մոռանալ «իրեն մոռացածին», երբ ամեն օր իր փոխարեն նամակները մայրն է վերցրել, նաև այն նամակները, որոնք ինքն է հասցեագրել Ռուբենին, այսինքն՝ մայրը դեպի ինքը և իրենից դեպի ՆԱ գնացող ոչ մի նամակ չի թողել փոստարկղում: Ողբերգությունն այն չէր, որ իրեն արգելել են սիրել Ռուբենին, և ոչ էլ այն, որ իրեն դրդել են վատը մտածել ու բացասական վերաբերվել հավերժական սեր խոստացող և սիրո երդում տված երիտասարդին, այլ... իրենց անտարբերությունը, իրենց սառնասրտությունը...

Էմման նրան նստեցրեց անկողնում, վերմակով ծածկեց հոգնատանջ մարմինն ու նստեց կողքին, և աղջիկը գլուխը դրեց ավելի քան մայրահամ դայակի ծնկներին ու որքան ցավ ուներ սրտում, արցունքներով հանեց դուրս:

Տուն վերադառնալուն պես մայրն անցավ իր սենյակ և առաջին բանը, որ նկատեց, սեղանիկի կիսաբաց դարակն էր: Տեսնելով, որ տուփը դատարկ

է՛ շտապեց ամուսնու մոտ, վստահ, որ Յաննիսն ինքն է նկատել... Եվ այդ բոլոր օրերին առաջին անգամ մեծ ափսոսանքով հասկացավ, որ աչք է փակել հարազատ դստեր տառապանքների վրա, որ չհասկանալով՝ նրան մենակ է թողել և... Եվ, իրականում, նրան մայրություն է արել ու խնամել Էմման:

Աննկատ մտավ դստեր սենյակ, տեսավ, թե ինչպես է օտար կինը և ոչ թե ինքը, նստած Յաննիսի անկողնու կողքին, խնամում նրան, ինչպես է սառը թրջոցներով հովացնում նրա՝ հոգու ցավից ու մարմնի ջերմությունից ուժասպառված գլուխը և, չկարողանալով զսպել հուզմունքը, դստեր տենդոտ դողը նրա սրտում զայրույթ առաջացրեց դեպի ամուսինը, դեպի ինքը:

Նա շնորհակալություն հայտնեց Էմմային, որ իրեն փոխարինել է մի ամբողջ կյանք, բայց եսասիրությունից դրդված՝ մոռանալով նրա՝ տարիներ ի վեր կատարած անխոնջ աշխատանքն ու չգնահատելով հավատարմությունը՝ խնդրեց, որ նա մեկնի հանգստի, քանզի հետայսու մայրն ինքը կհոգա զավակների ամեն մի խնդիրը:

Մոր առաջին իսկ խոսքից հետո Յաննիսն, ի նշան նրա որոշման հետ անհամաձայնության, ամուրբոնեց Էմմայի ձեռքը ու նրան ձգեց դեպի ինքը, որով հաստատ ավելացրեց մոր խանդը...

Էմման շոյեց նրա ձեռքը, ափսեի մեջ դրեց ձեռքի թաց կտորը, կոացավ, համբուրեց աղջկա վարսերն ու դուրս եկավ սենյակից...

Ռուբենը անզորությունից իրեն պատեպատ էր խփում, և այն կասկածը, որ կրծում էր հոգին – միթե սուտ էր, միթե կեղծ էր ու անցողիկ ամեն ինչ – նրան հասցնում էր խենթության: «Ինչպէս պատասխան գտնեմ հարցերիս...», – ճշում էր բորբոքված միտքը, սիրտը մռնչում էր առյուծի նման, զայրույթը նրան վերածել էր վիրավոր գազանի, որ եթե անգամ չէր ցանկանում, բայց մի երկտողի միջոցով պետք է այս ամենի վրա դներ մի հստակ վերջակետ:

Վերջապես ինքն իրեն հանգստացնող գտավ. պահարանից հանեց գինու շիշն ու դատարկեց այն, ապա դուրս եկավ պատշգամբ, իրեն նետեց քամու բերանն ու ամբողջ սրտով բղավեց.

– Ոչինչ հավերժ չէ... Միթե այդպես չէ, ոչինչ, ոչինչ:

Վերադարձավ ննջարան, թուղթ վերցրեց և մտքին եկած զայրույթն ու ցավը հանձնեց դրան. «Երբևէ չէի ցանկացել ու չէի մտածել արժանանալ նման պահվածքի...», հետո պատռեց գրածը և ինքն իրեն խոստացավ մոռանալ ամեն ինչ, վերադառնալ աշխատանքի, առավոտյան սովորականի պես գնալ բուժարան ու ապրել հիվանդների հոգսերով...

Լույսը բացվեց խաղաղ օրվա ակնկալիքով, վարագույրից արևը ներս մտավ սենյակ ու անկաշկանդ, տան տիրոջ պես տեղավորվեց հատակին փռված կարպետի վրա...

Տաք թեյն ու նախաճաշը սկուտեղի վրա դրած՝ ներս մտավ մայրն այնպես, ասես ոչինչ չէր պատահել, և դուստրն էլ երբևէ նեղացած չի եղել իրենցից:

Յաննին զարմացած հարցրեց:

– Որտեղ է Էմման, մայրիկ: Ինչո՞ւ ես դու բերել նախաճաշը:

– Արձակուրդ է խնդրել, այսուհետև ես կհոգամ քո բոլոր կարիքները: Էմման արդեն վաղուց երիտասարդ չէ, և նա կարիք ունի ինքն իր մասին հոգալու, – պատասխանեց մայրը և նկատելով սեղանի վրա ինչ–որ օտարալեզու գիրք՝ զարմացած հարցրեց:

– Սա ի՞նչ գիրք է, Յաննի:

Սակայն դուստրը, կարծես չլսելով մոր հարցը, ասաց.

– Բայց Էմման երբեք չի ակնարկել հանգստի մասին և նրա համար երբեք նեղություն չի եղել մեզ հետ ապրելը:

– Իմ հարցը մնաց օդում կախված, – պատասխանեց մայրը, – սա ի՞նչ օտարալեզու գիրք է:

– Սա այլևս օտարալեզու չէ, սա հայերեն գիրք է, ուզում եմ կարդալ ու գրել սովորել:

Մայրը ոչինչ չասաց, ավելի ճիշտ՝ չհասցրեց, քանի որ հայրը, որը բոլոր առաջ մտել էր սենյակ, լսելով դա, բարկությունից աջ ու ձախ նետելով գիրքն ու սեղանին դրված գիշերալամպը, զայրացած որոտաց.

– Դ՛նիրս նետիր գլխիցդ այդ անհեթեթ մտքերը: Ապպելի դուստրը, երբեք, լսո՞ւմ ես, երբեք չի սովորելու օտար լեզու, առավել ևս հայերեն: Զբաղվիր քո դասերով, դեռ ընդամենը տասնութ տարեկան

ես: Քեզ արժանի փեսացուներ կան ազնվական ընտանիքներից՝ դիվանագետ, իրավաբան, իսկ դու՝ նախընտրում ես մի հայ սկսնակ բժշկի, որի մասին ոչինչ չգիտես: Մի՞թե այդ գավառական մտավորականն արժանի է քո արցունքներին, ես ամաչում եմ, որ դու իմ դուստրն ես, - այս ասելով՝ դուրս եկավ սենյակից՝ իր ետևից աղմուկով ծածկելով դուռը:

Անուսնու զայրույթից քարացավ նույնիսկ մայրը:

Յաննին նույնպես ոչինչ չասաց, ոչինչ չխոսեց, լռեց և նորից մտավ անկողին, շրջվեց դեպի մայրն ու ասաց.

- Մայրիկ, խնդրում եմ, Էմմային ետ կանչիր, ես գիտեմ, որ քո ներսում խոսում է եսասիրությունը. դու նեղվեցիր, որ Էմման ավելի մոտ է ինձ, իսկ դու հայրիկի կողքին չես էլ հասցրել մեզ՝ ինձ ու ժուազին հասկանալ, հիմա էլ հայրիկն է ինձանից երես թեքել:

Մայրը, զարմացած ու դստերն ասես առաջին անգամ տեսած, նայեց նրան, մոտեցավ սեղանին, կարդաց դրա վրա դրված նամակները, հետո մի թերթ թուղթ տվեց Յաննիին ու ասաց, որ նամակ գրի և մնացած բոլոր նամակների հետ տա իրեն, նաև պարտադիր ներկայացնի իրավիճակը, ինչպես որ պատահել է, իսկ ինքը կխոսի հայրիկի հետ և կապացուցի, թե որքան է բժիշկն արժանի իրենց դստերը:

Յաննին մի պահ չհասկացավ, չհավատաց սեփական ականջներին, հետո ուրախացավ, կարծես հենց մայրն էր բերել արևն ու թողել իր սենյակում, մի թռիչքով հայտնվեց նրա մոտ, ամուր, որքան թույլ էին տալիս ուժերը, գրկեց, համբուրեց նրան, ապա դարակից հանեց թուղթն ու գրիչը և սկսեց արագ-

արագ նամակ գրել իր Ռուբենին, թե հոր մտավախությունն այն է, որ իրենց տարածաշրջանում լարված հարաբերությունների կենտրոնում են հայտնվել հայերը, և նա ոչ մի հեռանկար չի տեսնում դստեր ու հայ երիտասարդի կապի մեջ, մասնավորապես այն հայերի, որոնք ապրում են Կոստանդնուպոլսում, իսկ եթե դստեր ամուսնությունը կայանա ու նրա ընտանիքը ևս տեղափոխվի... Չէ՞ որ յուրաքանչյուր ծնողի ցանկությունն իր երեխային առողջ ու երջանիկ տեսնելն է, իսկ իր մտահոգությունն ու հայրական հոգատարությունը, իր ներքին ճայնը խանգարում են դստեր որոշումը ճիշտ համարել, մանավանդ որ վստահ է եղել նաև կնոջ՝ իր հետ համամիտ լինելուն, բայց...

«Բայց»-ն ակնհայտ էր. դա կնոջ դրական վերաբերմունքն էր Ռուբենի նկատմամբ...

Լոզան վերադառնալուն պես Ռուբենն ամբողջությամբ խորասուզվեց աշխատանքի մեջ, սակայն ֆիզիկական հոգնածությունից զատ, նրան տանջում էր նաև հոգու անհանգստությունը: Միտքն անընդհատ Յաննիի հետ էր, որից արդեն երկու շաբաթ ոչ մի տեղեկություն չունեի, և որոշել էր շարունակվող լռության դեպքում մեկնել նրա մոտ, որի լռությունն իրեն խելագարեցնում էր. գուցե սիրելին վտանգի մեջ է, կամ ինքն է իր նամակով սաստիկ բարկացրել նրա ծնողներին:

Ընկերոջ համար մտահոգ Բեռնարը խնդրեց իրեն տալ նրանց հասցեն. գուցե մի ելք, մի հնարավորություն կստեղծվի ինչ-որ բան իմանալ

Էրֆուրտից: Ժուազն էլ, հակառակի նման, քաղաքում չէր. չգիտես, թե ինչքան ժամանակով անգո էր նաև այդ կապը:

Ամբողջ օրվա լարված աշխատանքից հետո Ռուբենը գիշերն էլ էր մնալու հիվանդանոցում և միտք ուներ միայն առավոտյան գնալ տուն, և միակ անելիքը մի վերջին նամակն էր. գուցե դա՛ լիներ ճակատագրական, և վերերկրային զգացումներին տրվելով՝ վերանայեց որոշումները. գայրույթը, որ ժամեր առաջ կրծում էր սիրտը, այլևս չէր խարխլում հոգու հանգիստը: Պետք չէր հակառակ գործել սրտին և պիտի փորձեր մեկ նամակով ևս շոյել նրա ծնողների սիրտը, գուցե այն բոլոր նամակները, որոնք հասցեագրվել էին Յաննիին, նրան չէին էլ հասել... Մեղավոր մի զգացում էր ապրում. չճանաչելով նրա ծնողներին՝ իրեն իրավունք էր վերապահել նամակ գրել նրանց... Յաննիի գոյության համար շնորհակալ էր Աստծուն՝ վստահ լինելով, որ նա երբեք չի մոռանա իրենց երդումը:

«Իմ սիրելի Յաննի, ինչու կկարծես թե հիվանդու միայնակ ես դու: Ինչու կմտածես, որ ծնողներդ կցանկանան մեր սիրուն արգելք դառնալ, և մեր սերը ոճիր կկարծեն: Ով գիտե, սիրելիս, գուցե ներկա ժամանակները նրանց կթելադրեն. քանզի իրավունք ունին մտածելու, թե աղջկա պատիվն ամենակարևորն է, քանզի երիտասարդների մոտ շատ հաճախ կնկատվի թեթևամիտ սեր՝ առանց կշռադատելու, միայն հաճույքից և կրքից մղված: Ահա այս պատճառով են դեմ, որ սիրես: Միայն մեկ անելիք կա. չթաքցնենք նրանցից մեր անելիքները, այլապես հայրդ քեզ ուրիշին կնության կտա: Պետք է անկեղծ լինենք ծնողներիդ հետ, առանց նրանց

թույլտվության պետք չէ ոչինչ անել: Դու հաճախ ես պատմել նրանց խստության մասին. նրանք չեն կարող քեզ թշվառության մատնել: Ամեն օրվա նամակներիս պատասխանները չստանալուս պատճառով կմտածեմ, որ դրանք չես ստացել, կամ հասցեն, որն ինձ ես տվել, թերի է: Այժմ շատ եմ զբաղված. մարտի վերջ համալսարանի ավարտական քննություններ ունեմ, կխնդրեմ ուշադրությունդ դարձնես դաշնամուրի դասերիդ: Ես համոզված եմ, որ դու աշխարհը պիտի գրավես: Ինչ էլ որ լինի, բացթողում չանես...»:

Առավոտը ո՛չ տաք էր, ո՛չ ցուրտ, եղանակը համապատասխանում էր հոգեվիճակին. մարտ ամսվա համար զովն այնքան էլ հուսադրող չէր:

Տունդարձի ճանապարհին որոշեց մտնել ճաշարան կամ մի այնպիսի վայր գնալ, որ ոչ մի ծանոթ չլինի. երևի խմելու ցանկություն ուներ: Վերջին օրերը, սրտին հակառակ գործելու համար, խնդիրների տարափից ուղեղում լարված պայքար էր, բայց ինչ-որ ներքին ճայն նրան տարավ դեպի տուն: Նախ մոտեցավ փոստարկղին. զարմանքն անսահման էր. նամակների մի ամբողջ կույտ էր սպասում իրեն. չգիտեր՝ ուրախանա՞մ, թե՞ տխրի: Ուղիղ երեք ժամ կարդաց դրանք. երջանկացավ, հուզվեց, բարկացավ, որ իր սիրելին միայնակ այդպիսի դժվարությունների մեջ է եղել և կողքին չի ունեցել ոչ մի մտերիմ, որ հանգստացնի: Այն նամակը, որ գիշերը գրել էր ծնողներին, առանց վարանելու գցեց փոստարկղը, մի քանի նամակ ու բացիկ ավստացել էր սիրելիի համար... Ու խոստացավ ինքն իրեն, որ կվերադառնա նրա մոտ, որ այլևս չի կասկածի այն սիրո վրա, որն զգում է: Հոգնած մեկնվեց մահճակալին, վերջապես խաղաղություն իջավ

աչքերին, հանգստացավ և անմիջապես քնեց. անցել էին հուզմունքով, ցավով ու սպասումներով լցված օրերը:

Անզորությունը վերածվեց հավատի և կյանքում լինելիք նոր շրջադարձային ապրումների:

Գնդապետը, որն առաջին անգամն էր իրեն թույլ տվել կարդալու դատերն ուղղված Ռուբենի նամակը, մեծ զարմանք ապրեց, որ երիտասարդը, երկու և ավելի շաբաթ դատեր կողմից ոչ մի նամակի չարժանանալով, նույն համոզմունքով հայտնում էր, թե պատրաստ է սիրելիին սպասել որքան անհրաժեշտ է և որ համբերատարությամբ պատրաստ է դարձյալ սպասել նրա ծնողների օրհնանքին...

Հայրն այլևս չթաքցնելով ոչինչ՝ զարմանքից և ուրախությունից ակամա ժպտաց...

Սպիտակ դրոշի ծածանումը ոչ միայն Յաննիի կյանքում էր մեծ ու կյանք պարզևող խոստում, այլև Ռուբենի...

Փոստատարը, որն ամեն առավոտ նամակներ էր բերում Ռուբենին, այդ առավոտ նույնպես նամակ հասցրեց. դռան թակոցից հասկացավ, որ իրեն այցելողը նույն ինքը՝ կրակոտ աչքերով իտալացի փոստատարն է՝ Գարպիան:

– Գարպի, իմ Յաննին է, – հարցրեց Ռուբենը:

– Ինչ հրաշալի լեռնային օդ է՝ շնչես ու շնչես, – պատասխանեց Գարպիան:

– Դու եղանակից մի խոսիր, ինձ տուր նամակս:

– Նամակդ Յաննիից չեմ բերել: Կարծես պարոն է գրողը, սակայն նույն հասցեից:

Ռուբենը զարմացավ. մի՞թե ժուազն է, բայց ինչո՞ւ է գրել:

Իսկույն վերցրեց ու լռեց. «Պարոնն է՝ Յաննիի հայրը, չգիտեմ էլ, թե ինչ պիտի գրեր, և ինչո՞ւ այսօր Յաննիից նամակ չկա», – մտքում ինքն իրեն հարցրեց Ռուբենն ու սիրտը կծկվեց:

Բացեց նամակը. այն գոհունակությունը, որ հայտնում էր գնդապետը, մեծ պատիվ էր իր համար, իսկ այն, որ ինքը՝ երիտասարդը, վերջին ամիսներին երջանկացրել է իրենց դասերը, հայրիկին թույլ էր տվել խնդրել նրան մոտակա ամիսների ընթացքում պարտադիր հյուրընկալվել Ապպելներին, որ, ինչու ոչ, խոսեն նաև այն նշանի մասին, որի մասին առաջին նամակում ակնարկել էր Ռուբենը...

Չհասցնելով նամակը կարդալ մինչև վերջ՝ նրան անմիջապես պատեց խելագար ուրախության մի հսկայական ալիք... Եվ, գտնվելով աննկարագրելի զգացմունքների ազդեցության տակ, նա արբածի նման գրկեց հանկարծակիի եկած փոստատարին և բարձրաձայն երգելով Շոպենի վալսը՝ պտտեցրեց նրան սենյակով մեկ, ապա, դռնից դուրս հանելով իտալացուն, ուժասպառ ընկավ բազկաթոռին:

Անբացատրելի զգացմունքների հուժկու «ջրապտույտում» էր. մեկ-երկու ժամ ուղեղում խառնաշփոթ էր. ինչպե՞ս կարգավորի հարցերը հիվանդանոցում, ի՞նչ հայտնի կամ չհայտնի ծնողներին և այլն, և այլն...

Ժամանակն անցնում էր արագ ու աննկատ: Յաննիի նամակները հաջորդում էին միմյանց և աննկատ դառնում սովորական, նույնիսկ բովանդակությամբ՝ նույնական, իսկ վերջին՝ հազիվ մեկէջանոց նամակում նույնիսկ չէր հետաքրքրվել, թե ինչպես

են անցնում Ռուբենի օրերը, արդյոք կարոտն՞լ կամ սպասո՞ւմ է իրեն... և մեկէջանոց այդ նամակում նշել էր, որ իր համերգների ժամանակ դահլիճը պայթում է հանդիսատեսի «գրոհից» և ծաղկեփնջերի տարափից, իսկ երկրպագուներից տեղ ու դադար չկա:

Ռուբենն այդ նամակից հասկացավ, որ Յաննիին կլանել է փառքը և որ չմտածված նամակի պատճառով կարող էր խզվել իրենց կապը...

Պատասխան նամակով շնորհավորեց նրան և նույնական բովանդակությամբ ու ոգով պատմեց, որ իր աշխատությունների հարցերով գերազանց առաջխաղացում կա, և որ Պոլսից գատ, արդեն իր գործերը տպագրվում են նաև մի քանի այլ քաղաքներում...

Վրդովմունքով փակեց նամակն ու որոշեց դուրս գալ քայլելու:

Ճանապարհին նկատվում էր մարդկային հոսքի դադար. հունիսի սաստիկ անձրևները խանգարում էին լիարժեք ելք ու մուտքին:

Քայլեց դեպի մոտակա խանութը, որտեղից պետք է մի կոստյում գներ. ընկերների հետ մասնակցելու էր գերմանական մի երեկույթի:

Խանութին չհասած՝ հանդիպեց ուսանող ծանոթներից մեկին, որը պատմեց այն սիրավեպի մասին, որ սկիզբ էր առել իր ու մի պարուհու միջև, և որը օրեր առաջ իրեն պատմել է, թե հրապուրված է Ռուբենով, և դա խիստ մտահոգել էր երիտասարդին... Ապա մի փոքր դադար տալով՝ խնդրանքով դիմեց Ռուբենին, որ վերջինս չնասնակցի երեկույթին, քանի որ այնտեղ է լինելու նաև պարուհին:

Ռուբենը խղճահարություն զգաց երիտասարդի նկատմամբ և.

– Խոստանում եմ,– հավաստիացրեց նրան,– որ անտարբերության կմատնեմ ձեր Դոռային, որով–հետև ես արդեն իսկ հավատարիմ եմ իմ սիրելիին:

– Ա՛խ, պարոն Չիլինկ, պատկերացում չունեք, թե ես որքան շատ եմ սիրում այդ աղջկան, որն անգամ չի էլ ցանկանում ինձ մոտ թողնել իրեն:

«Որքան բարդ է կյանքը, և սերը՝ որքան բարդ, իսկ սիրո մեջ կարևորը հավատարմությունն է...»,– Ռուբենի հանդարտված միտքը սավառնեց դեպի սովորական կյանքի մեծ փիլիսոփայություն: Ինչ հետաքրքիր է կյանքը, երբեմն օրիորդներն են խենթ, երբեմն՝ երիտասարդներն անկարող, և աշխարհում ավելի հազվագյուտ բան չկա, քան համերաշխությունն ու ներդաշնակությունը սիրո մեջ»:

Կիրակի երեկոն Ռուբենի համար լարված էր. օտար կնոջ կողմից ուշադրության կենտրոնում հայտնվելը, որն արդեն ինն ամիս նշանված լինելով խարտիշահեր ու ամենադժբախտ տեսքով երիտասարդի հետ՝ վերջինիս փոխարեն ցուցադրաբար ներս մտավ եղբոր ու մոր հետ:

Ավելին. մի քանի գավաթ գինի խմելուց հետո նա Ռուբենին «քարշ տվեց» դատարկ սեղանի մոտ՝ չմտածելով ո՛չ նշանածի, ո՛չ էլ հարազատների մասին:

– Դուք հավանաբար գիտեք իմ դժբախտ նշանի մասին,– չգիտես պնդեց, թե՛ հարցրեց Դոռան:

– Գիտեմ, ավանդ, սակայն չգիտեմ, թե ձեզանից ով է ավելի դժբախտ,– պատասխանեց Ռուբենը խիստ ու խոժոռ դեմքով:

Ազատամիտ ու թեթևսուլիկ այդ աղջիկը նրան բոլորովին դուր չեկավ.

- Ես այժմ,- հայտարարեց նա,- պաշտոնապես բաժանված եմ այդ երիտասարդից, և միայն այն բերկրանքը, որ մտերմություն կհաստատեն Ձեզ հետ, թևավորում է ինձ, և չճանաչելով Ձեզ՝ Ձեր մասին գիտեմ ամեն ինչ:

- Բայց կա մեկ տեղեկություն, որ հասու չէ և ոչ մեկին:

- Միթե մեզ պատել է նույն զգացումը,- իրենից գոհ ժպտաց Դոռան:

- Այն, որ ես արդեն նշանված եմ, և այն, որ խելակորույս սիրում եմ այդ մաքրամաքուր օրիորդին,- սառը ճայներանգով հայտարարեց Ռուբենը և, հրաժեշտ տալով Դոռային, միացավ մնացած հյուրերին:

Սակայն կար ևս մեկ տեղեկություն, որ հասու չէր արդեն Ռուբենին. Դոռան լոզանաբնակ ճանաչված ֆրանսիացի բժիշկ Պերժոյի դուստրն էր: Նաև այն, որ Պերժոն ինքն էր իր գովասանքներով ու մեծարմամբ դրդել դատերը սիրահարվել Ռուբենին:

Գինովցած ճառերից հետո, որոնք թերևս անհասկանալի մնացին շատերի համար, իր ճառը գերմաներեն լեզվով ասաց նաև Ռուբենը, ինչն արժանացավ աներևակայելի բարձր ողջույնների ու ծափերի:

Երեկոյթի ընթացքում Ռուբենը ծանոթացավ էրֆուրցի նշանավոր Հոֆմանի հետ, և խոսակցության մեջ պարզ դարձավ, որ նա ծանոթ է Ապպելների ընտանիքին, ինչը Ռուբենին շատ հետաքրքրեց, բայց նա՝ չափի մեջ, չխորացավ և ոչինչ չասաց իր ու Յաննիի մտերմության մասին:

Կեսգիշերը մոտ էր, երբ վերադարձավ տուն և առաջին բանը, որ հիշեց, ծնողների ու Լևոնի չքացած նամակներն էին:

Անասելի բերկրանքով ու գոհունակությամբ լցվեց երիտասարդի սիրտը, երբ հոր նամակում կարդաց նրա գղջման խոսքերն այն մասին, որ հոգու խորքում դեմ է եղել նրանց միությանը, բայց այժմ մեծ օրհնությամբ է Յաննիին ընդունելու իրենց տանը, քանի որ օրեր առաջ, նույնիսկ Ռուբենին չտեղեկացնելով այդ մասին, Յաննին Հովհաննես աղային ու նրա կնոջը, այսինքն՝ նաև իր ապագա ընտանիքին, հայատառ նամակ է ուղարկել՝ ի սեր իրենց որդու և ի սեր այն մեծ հարգանքի, որ տաճում է Ռուբենի ընտանիքի նկատմամբ:

Ռուբենն անմիջապես վերցրեց թուղթն ու գրիչը և լուսնի ու աստղերի առկայծող թրթռուն լուսնի տակ սիրած էակին գրեց ամենահուզիչ տողերը, որոնք երբևէ թելադրվել են սիրառատ որևէ սրտից.

«Օրհնյալ լինեն մայրներդ, որ իմ մայրենի լեզվով կարողացել ես նամակ գրել, և օրհնյալ լինես դու, Յաննի. այսօր սրացա ծնողներիս նամակը, որը հայրնում էր անսակնկալ բացիկիդ մասին, որ գրել ես հայերեն տառերով, և օրհնյալ լինի այն օրը, երբ քո սեփական ձեռքերով մի սպիտակ գլխարկ ես գործելու մեր երեխայի համար, թող օրհնվի այդ հեռավոր օրը: Մրածիր, Յաննի, օր առաջ պետք է հյուսենք մեր սիրո բույնը: Մրածիր այն հավերժության մասին, որ շուրով պիտի միասին լինենք մինչև մահ և, զգալով այս անագորոյն բառերի ծաղրը, սիրելիս, պիտի սիրենք, երագենք, րենչանք, հեյրո երթանք... Եվ մեր աչքերին, մեր շրթերին ու մեր սրտերին կիջնի մի բուռ հող, որ... կկոչեն հավերժություն: Ինձ հավաքացրու, որ ո՛չ մեր սերը, ո՛չ մեր անձը և ո՛չ էլ շրթունքները երբեք չեն զգալու ցրությունը մահվան: Իհարկե, սարսափելին մեռնելը չէ, այլ մենակ մեռնելն է: Բայց բավական է. մի կողմ ձգենք մեր

միջի այս մութ ու մռայլ մտքերը, քանզի մենք երկրասարդ ենք, և դեռ երկար պիտի ապրենք: Ես շուրով կգամ:

Հազար անուշ համբույր, քո Ռուբեն»:

Աչքերը փակեց. չնայած հոգնած լինելուն՝ հոգում թերթնության զգացումն էր թևածում, բայց հանկարծ արթննի՞, թե՛ երագով, ձեռքի մեջ սպիտակ վարդ էր հայտնվել, վրան արյան կարմիր բծերով մի սպիտակ վարդ, և իր հագուստն էր արյունոտ... Իսկ սև հագուստով ու մոլորված Յաննին հայտնվել էր մութ, բոլորովին օտար մի դաշտում ու արագ անհետացել...

Մարսափով բացեց աչքերն ու շտապեց ջուր խմելու... Կարծես թե մի փոքր սթափվեց, թեև հետո՝ ամբողջ օրը, միակ մտածմունքը Յաննին էր:

Աշխատանքի վայրում նրան սպասում էր նոր գործուղում, որից հետո հստակ որոշել էր մեկնել սիրելիի մոտ:

Լևոնի նամակն այդպես էլ չէր կարդացել, սակայն ինքն իրեն խոստացավ, որ դա կանի քնելուց առաջ, և մտածմունքների մեջ, թե ինչպես ավելի վաղ հասնի Յաննիի մոտ, դուրս եկավ պատշգամբ: Մտածեց նաև նվերների մասին, որոնք անհրաժեշտ է գնել ոչ միայն իր սիրո, այլև նրա ծնողների համար. չէ՞ որ Յաննին իրեն շոյված կզգա, եթե սիրելին ուշադրության կենտրոնում պահի ոչ միայն իրեն, այլև իր ծնողներին:

Ուրբաթ առավոտ էր, ցնծալի մի օր: Արևն այնքան պայծառ էր և լիճը՝ կապույտ, որ ասես կառամատույցը սիրային հաշվարկներ էր արել նրանց խաղաղ ջրերով ու անալիք հանդիպեցնելու մասին. չէ՞ որ վերջին տարիների ընթացքում եղել էին

և՛ բաժանման, և՛ ցավի, և՛ տառապանքի, և՛ հիասթափությունների և, վերջապես, հավերժ միասին լինելու խոստման ու բերկրանքի օրեր:

Կառամատույցում, ինչպես աշխարհի բոլոր կառամատույցներում և բոլոր ժամանակներում, ահավոր ժխտը էր, որը... Որը չէր տեսնում ու չէր լսում Ռուբենը՝ պատասխաններ պահանջող հազարավոր հարցերից փոթորկահույզ Ռուբենը... Հարցեր, որոնց ճակատագիրը կորոշվեր եթե ոչ այսօր, ապա վաղն անպայման, և չնայած գնդապետի խոստումնալից և բավականին սիրալիք նամակին՝ կասկածները ինչպես համալսարանական քննությունների նախօրեին, եթե նույնիսկ լավ ես պատրաստվել, կամա թե ակամա կրծում են ներսդ և սև օձի նման հանկարծակի հայտնվելով՝ խանգարում հոգուդ անդորրը «իսկ եթե հանկարծ...» հարցով:

Գնացքը գիշերային ժամին հասավ Էրֆուրտ...

Ռուբենը կառապանին տվեց Ապպելների հասցեն:

Պատուհանների ներքևում սկսեց սուլել այն մեղեդին, որը կհասկանար միայն իր սիրելին և որն արթնացրեց աղջկան ու.

– Մի՞թե այնքան մեծ է կարոտս, – մտածեց, – որ ինձ թվում է, թե նա՛ է սուլում:

Ի վերջո, կարոտի չդադարող մեղեդային այդ սուլոցը ստիպեց նրան վեր կենալ, մոտենալ պատուհանին ու դուրս նայել, և աչքերին չհավատալով՝ սկսեց արտասվել. Ռուբենն էր, և դա այնքան անհավատալի էր, որ ետ քաշվելով ու նորից առաջ մղվե-

լով, բայց տեսնելով նույն պատկերը՝ մեկ շնչով իրեն նետեց դուրս...

Այնքան ամուր, այնքան ջերմեռանդ ու այնքան գեղեցիկ ապրումներ, այնքան արցունք ու համբույրներ էին խառնվել իրար, որ անհնար էր իրարից անջատվել:

– Այս ինչ անակնկալ էր... Ինչո՞ւ երեկվա նամակիդ մեջ գալուդ մասին չէիր գրել... Այս ինչ անակնկալ էր... Որքան եմ քեզ սպասել,– շնջաց Յաննին Ռուբենի ամուր գրկում:

– Դու ինքդ ասացիր, որ անակնկալ է,– ժպտաց Ռուբենը,– ծնողներիդ հիմա չեմ տեսնի, ուշ է, բայց քեզ չտեսնել չէի կարող... Մինչև քեզ մոտ հասնելս, հյուրատուն եմ գտել, որտեղ կմնամ մինչև առավոտ,– և գրկից բաց թողնելով՝ քնքշորեն համբուրեց աղջկա աչքերն ու ճակատը:

Նստեցին բակի նստարանին, և երիտասարդը նվերների միջից հանեց հրագույն ծաղիկներով թիկնոցն ու գցեց Յաննիի ուսերին: Ապա խնդրեց, որ վեր բարձրանա, այլապես քամին նրան կառնի իր թևերին, և հրաժեշտ տալով՝ նստեց քիչ հեռվում իրեն համբերատարությամբ սպասող կառքն ու մեկնեց մոտակա փողոցներից մեկում գտնվող հյուրատուն:

Առավոտյան ժամը տասին մոտ էր: Հյուրատան բակի եղեգնահյուս սեղանին դրված սև սուրճն ու թխվածքաբլիթներն արդեն սպասում էին Ռուբենին, որ ծոցագրպանից հանեց Լևոնի՝ շաբաթներ առաջ իրեն ուղարկված ու դեռ չբացված նամակը:

Առաջին իսկ տողից մեծ ափսոսանք ապրեց. Լևոնը օգնության կարգով խնդրել էր մահամերձ եղբոր համար խորհուրդ տալ անհրաժեշտ մի դեղ:

Այն միտքը, որ ուշացրել ու ժամանակին չէր պատասխանել, նրան այնպես ճնշեց, որ հաշվի չառնելով ուշանալը՝ անմիջապես թողթ ու գրիչ պահանջեց և ներողություն խնդրելով ուշացման համար՝ նամակ ուղարկեց, ապա ոտքի ելավ ու գնաց նրա մոտ, ում ցմահ նվիրել էր իր սիրտը...

Քայլում էր դանդաղ ու անշտապ՝ ուղեղում ճիշտ ու անսխալ դասավորելով մտքերը և նրանց ներկայացնելու ձևը, որպեսզի չթողնի երկմտելու հնարավորություն...

Փողոցի վերջում՝ ծաղկի փոքրիկ կրպակի ցուցափեղկից այն կողմ, ծաղկավաճառն առավոտյան ծաղիկներն էր դասավորում, որը նրան հուշեց, թե պետք է տիկնոջ համար շուշաններ ու քաղցրավենիք գնել:

Հասնելով տան բակին՝ զգաց սրտի անհամբեր տրոփը, իսկ Էմմային տեսնելով՝ քայլերն ավելի արագացրեց, սակայն նա, չնկատելով Ռուբենին, նրան թողեց դրսում...

Անհամբերությամբ մեկ-երկու անգամ թակեց դուռը, որն Էմման համարյա անմիջապես բացեց և, ջերմորեն ներս հրավիրելով Ռուբենին, շտապեց տեղեկացնել պարոնին, որ ծխամորճը ձեռքին ու խստահայաց նստած էր ճոճաթոռին՝ բուխարու դիմաց:

Էմման ժպտալով տեղեկացրեց, որ եկել և ընդունարանում սպասում է Ռուբենը:

Գնդապետը ոտքի ելավ ու անշտապ քայլերով դիմեց դեպի դուռն ու դրա ետևում սպասող դստեր ճակատագիրը:

Հարազատ հոր նման ձեռքը պարզեց երիտասարդին, գրկախառնվեց և ջերմորեն ներս հրավիրեց: Ապա կարգադրեց պատշաճ կերպով պատ-

րաստվել ընդունելությանը՝ հաշվի առնելով, որ վերադարձել է գավակը:

Երկար ու տպավորիչ զրույցին չխանգարեց ոչ մեկը...

Յաննին սրտատրոփ սպասում էր, թե երբ կկանչեն իրեն: Ինչ վերաբերվում էր գնդապետի կնոջը, որ բոլորին հրավիրեց ճաշասենյակ, անչափ տպավորվել էր Ռուբենի կիրթ նիստ ու կացից և ամեն վայրկյան ջանում էր նրան հյուրասիրել «չափազանց համեղ ու օգտակար» ինչ-որ բանով...

Ներս հրավիրված Յաննին եկավ ճիշտ այն պահին, երբ Ռուբենը հատուկ թույլտվություն էր խնդրում իրենց նշանվելու համար, իսկ գնդապետը, որն այլևս դեմ չէր, խոստովանեց, որ ուրախ է Ռուբենին տեսնելու գավակի դերում:

Յաննին, հրճվանքից չթաքցնելով ուրախությունը, արցունքներն աչքերին գրկախառնվեց ու համբուրեց ծնողներին, իսկ Ռուբենը նրանց թույլտվությամբ հարսնացուին նվիրեց այն ավանդական մատանին, որը Պոլսում իրեն էր փոխանցել մայրը...

Ո՞վ կուլա այսպես խշտյակիս շենքին.

- Բնյո, դարիքն է, բւ՛ց...

Կնամիք մը կանցնի դուրսեն լալագին.

- Սո՛վն է, դուռըդ բւ՛ց...

Տապա՛րն է ջահջախ դռանքս կուրծքին.

- Զա՛րդն է, դուռըդ բւ՛ց...¹

¹ Ադանայի դեպքերից ցնցված՝ Ռուբեն Սևակը «Հայաստանը» գեղարվեստական կատարելության հասցված վեց հատոր ար-

Ռուբենը չհավատաց աչքերին: Այն, ինչ սառնասրտորեն «հավերժացրել էր» լուսանկարիչը՝ կոտորած, դիակներ և արնաշաղախ ընկած հագարավոր զոհեր..., վեր էր մարդկային ուղեղում տեղավորվելուց. ցավից լայնացան աչքերի բիբերը. անհավատալի է... աչքերը խաբճում են... Սակայն, լրագրի վերջին էջում հստակ գրված էր.

«1909 թվական, գարնան սկիզբ: Ադանա քաղաքում երիտթուրքական իշխանությունների կազմակերպած արյունահեղությանը զոհ են դարձել 30 հազար հայեր: Հրդեհվել ու այրվել են հագարավոր տներ, եկեղեցիներ: Գլխատել են տղամարդկանց, կանանց և երեխաների... Դիակները լեշ են դարձել իրենց արյան մեջ: Քաղաքին պատել է գարշահոտություն: Սիհուն գետը արյուն է ծփում»:

«Ամբողջ աշխարհի լուրերը խոսում են Կիլիկիայի աղետի մասին, մինչդեռ ես շաբաթներ առաջ էրֆուրտում նշանվում էի Յաննիի հետ», – մտքում ողբալի ձայնով ասաց Ռուբենն ու զարմանքով նայեց դեպի մուտքի դուռը, երբ ներս մտնող երիտթուրքերի գործակալների խմբի մեջ, որոնք առավոտյան համալսարանում խմբավորում էին կազմում Արդուլ Համիդի դեմ, մեծ հիասթափությամբ նկատեց Բեռնարին:

Բոլոր պատկերները խառնվեցին նրա գլխում. ն՝ մահվան ճիրաններից օգնություն հայցող հայրե-

Ժեցող այս վեց տողը, 1913 թվականին Լոզանում գրել է Ավետիք Իսահակյանի ծոցատետրում:

նակիցները, և՛ կոտորածի լուսանկարները, և՛ Բեռնարը, և՛ Լևոնը...

Դուրս եկան:

Լրագրի առաջին իսկ կրպակում՝ ապակուց այն կողմ, արդեն իսկ դրված էր նոր թերթերի կապուկը:

Հայ մամուլը ոչինչ չէր տեղեկացնում, մնում էր հասկանալ, թե որտեղից հնարավոր կլինի գտնել ավելի հավաստի լուրեր, և ինչպես օգնել հայրենակիցներին, որ երկրից անվնաս հեռանան կամ գոնե գաղթեն ոչ կյանքի գնով...

Մտավորականների առավոտվա ժողովին ներկա էին ոչ միայն տարբեր տեղերից ժամանած կուսակցականներ, այլև հայ ուսանողներ: Հայերից բացի, հրավիրվածների մեծ մասը կոտորածն այնքան անվրդով, առանց ցավի ու սարսուռի էր վերլուծում, որ կարծես խոսքը գնում էր բնական փոքրիկ աղետի մասին. վնասվել է տուն, բանջարանոց կամ այգի... Բոլոր սեղաններին կային տարբեր լեզուներով լրագրեր, որոնցից, օրինակ՝ ֆրանսիականից, հասկանալի դարձավ, որ սոսկալի կոտորածի իրականացմանը միացել է թուրքական բանակը:

Լուռ էր միայն հայ մամուլը:

Եվ Ռուբենը որոշեց խոսել... Խոսել այն մասին, թե վերջապես կգտնվի՞ գոնե մեկ հայ, որը կջանա իրեն գոհաբերել հանուն հայրենիքի և ի լուր աշխարհի կհայտնի իր վերջնական վրդովմունքը: Ներկայանալով որպես հայ՝ նա մտատանջությամբ արեց այն հարցադրումներն ու առաջարկները, որոնք, գուցե և դժվար իրագործելի, բայց անհնարին չեն, առավել ևս ամբողջ աշխարհի օգնությամբ:

Քննարկումը գնալով թեժանում էր. որոշների կարծիքով այդ երկրում հայերի ապրելն այլևս ան-

հնար էր: Բայց Ռուբենը պնդեց, որ. «... դժվար կլինի, սակայն պետք է ապրենք հավասար իրավունքներով»:

– Ինչպե՞ս պետք է ապրենք, երբ արյունատենչ թուրքն ամեն պատեհ-անպատեհ առիթով կոտորածներ է սարքում,– հակաճառում էին ներկաները:

– Պետք է միասնական ու համախմբված աշխատանք լինի,– բացատրում էր Ռուբենը,– նախ՝ հետևենք սերունդների կրթությանն ու դաստիարակությանը: Նոր սերունդը պետք է կարողանա առողջ դատել ոչ միայն ֆիզիկապես, այլև հոգեպես: Պետք է միաբան ազգ դառնանք, այլապես մենք էլ, մեր սերունդներն էլ երբեք չենք կարողանալու դուրս գալ թուրքի բռնապետության տակից:

Բավականին երկար տևեց թեժ վիճաբանությունը, սակայն ամեն մեկի համար ընդունելի էր սուկ սեփական կարծիքը:

Իսկ Ռուբենը լռեց և, հետևելով այդ աղմկահարույց տեսարանին, հասկացավ, որ չի կարող ոչինչ փոխել, ուստի ամենաճիշտ որոշումը դահլիճը լքելն էր, որպեսզի ականատես չլինի և ականջալուր չդառնա ներկաների անորոշ ու սուտ խոսքերին...

Համերգի վերջին փորձերն էին, երբ ուժասպառ Յաննին թուլություն էր զգում և ինչ-որ բանից մտահոգ՝ որոշել էր չմասնակցել համերգին: Առավոտյան արևից վաղ արթնացած՝ նա գրկել էր վերմակն ու փորձում էր երկարաձգել քունը:

Մայրը, որ առաջին օրվանից նկատել էր Յաննիի տխրությունն ու աշխատում էր ամեն կերպ փարատել դստեր մտահոգությունը, մոտեցավ, համբուրեց և հիշեցրեց, որ մոտենում է թատրոն գնալու ժամը, որտեղ տեղի էին ունենում համերգի վերջին փորձերը:

– Յաննի, աղջիկս, Ռոզան հյուրասրահում է, սպասում է, որպեսզի միասին գնաք թատրոն:

– Մայրիկ, Ռոզային իմ կողմից խնդրիր՝ մենակ գնա, ես այսօր ուզում եմ մնալ անկողնում:

– Երեկ ավելի խաղաղ էիր, ինչ-որ բան այնպես չէ՞, մտահոգությունդ ինձ վախ է ներշնչում, դու մենակատար ես և բացակայելու իրավունք չունես, այլպես ամբողջ խումբը կթուլանա, – նախատեց մայրը և պատուհանից ետ քաշեց մուգ վարագույրը:

– Սուր գլխացավ ունեմ... Քունքերս պայթում են... Ես չեմ կարող մասնակցել այսօրվա փորձին, – արձագանքեց Յաննին:

– Եթե ավելի արդարացնող պատասխան չունես, աղջիկս, ներքև իջիր, ես քեզ դեղահաբ կտամ, – ասաց մայրը և դուռը ծածկեց ետևից:

Քիչ անց ներս մտավ Ռոզան և հարցական հայացքն ուղղելով Յաննիին՝ ասաց.

– Ինչ-որ բան կա՞, որ թաքցնում ես կամ քողարկում վատ տրամադրության ետևում:

– Պարզապես սուր գլխացավ է, ուրիշ ոչինչ, – հայացքը թեքելով՝ ասաց Յաննին:

– Երեկ՝ սրտխառնոց ու թուլություն, այսօր՝ գլխացավ: Տեսնում եմ, որ նշանաձիգ գնալու օրվանից անընդհատ վատառողջ ես ու գունատ: Եթե եղել է այն, ինչ եղել է, գուցե դիմես բժշկի, կգամ քեզ հետ, – ասաց Ռոզան ու մաքրեց Յաննիի արցունքները:

– Ոչինչ չկա, ոչինչ չի եղել, պարզապես անբացատրելի կարոտ եմ զգում: Ուզում եմ վերջնականապես տեղափոխվել Լոզան կամ այնտեղ, որտեղ Ռուբենն է...

Մինչ տակնուվրա էր լինում Յաննիի հոգին, Ռուբենը դահլիճի վերջին շարքից հետևում էր միջանկյալ կատարումները փորձող խմբին, երբ նրան մոտեցավ դաշնակահարներից մեկն ու հարցրեց, թե կարո՞ղ է օգտակար լինել նրան: Ռուբենը պատասխանեց, որ փնտրում է օրիորդ Ապպելին և հենց նույն պահին նկատելով Յաննիին՝ արագ, բայց այնպես, որ չփոթեցնի նրան և չխանգարի ամբողջ փորձը, արագ վազեց ներքև:

Ոչ շատ հեռվից նկատեց նրա գունատ դեմքը և թե որքան է նա անտարբեր դաշնամուրի հանդեպ: Այն Յաննին, որը կլանում ու սրտի միջով տիեզերք էր բաց թողնում նոտաները, այսօր պարզապես նման էր չստացված ու չկրթված աշակերտի, և այդ ամենը խիստ հուզեց ոչ միայն Ռուբենին, այլև Ռոզային:

Եվ մի կերպ անցկացնելով փորձը՝ Յաննին, երբ պատրաստվում էր լքել դահլիճը, կորցրեց գիտակցությունը, բայց վայր ընկնելու պահին նրան իր գիրկն առավ վայրկենապես բեմ հասած Ռուբենը, որը նրան դահլիճից դուրս բերելով ետևաբեմ՝ փորձեց ուշքի բերել սիրելիին: Յաննին Ռուբենին տեսնելով՝ չհավատաց աչքերին ու սկսեց արտասովել, ինչը հուզեց նաև ներկաներին:

Մեծ էր Ռուբենի մտահոգությունը: Նա Յաննիին տուն բերեց: Ծնողները տանը չէին: Էմման արտա-

բաց ընդունեց նրանց: Փորձեց անկողնում արգանակ խմեցնել նրան, ինչը ն' հաճելի էր, ն' սրտնեղություն, որ նրա թուլության և հյուծվածության պատճառով ինքն է կերակրում...

Վերջապես տուն դարձան տեր և տիկին Ապպելները, որ սկզբում անակնկալի եկան Ռուբենի ներկայությունից, բայց քիչ անց իրենք էլ Յաննիի նման ուրախացան:

Ֆրանց Ապպելի առանձնասենյակում Ռուբենի պնդմամբ և ծնողների համաձայնությամբ երեք օրից նշանակվեց հարսանիքի օրը. ոչ այնքան տոնախմբության, այլ իբրև օրինական կարգով և Աստծո տանը կայանալիք ամուսնության հաստատման օր: Այն եկեղեցին, որտեղ պետք է կատարվեր պսակադրությունը, գերմանական էր լինելու, բայց պայմանով, որ այն տեղի ունենար Լոզանում: Ձեռք ձեռքի տվեցին և լավ լուրով դուրս եկան հյուրասենյակ:

Այդ օրը ոչինչ չասացին Յաննիին. Ռուբենը խնդրեց, որ երեկոյան զբոսանքի ժամանակ ինքը կասի Յաննիին:

– Այսօր տխուր դեպքեր տեղի ունեցան, և ես դեռ մտահոգ եմ Յաննիի առողջության վերաբերյալ, – ասաց Ռուբենը:

– Մենք հարազատներ ենք, տղաս, ես համաձայնվեցի այս քայլին գնալ միայն հանուն նրա առողջության, քանի որ նրա բոլոր դժվարությունները, հիվանդություններն ու ցավերն ունեն մեկ արմատ, որի անունն է Ռուբեն:

– Շնորհակալ եմ, – ասաց Ռուբենը՝ սեղմելով աներ-հոր ձեռքը, – այստեղ իմ գալը պատրվակ էր, ես խնդրեցի՝ ինձ Գերմանիա գործուղեն, որպես-

զի կտրվեն բոլոր հոգսերից, աշխատանքից և ինձ նվիրեն իմ Յաննիին:

Յաննիի հայրը մեծ ցավ էր տեսնում Ռուբենի հոգում, որքան էլ ժպիտը իրական լինէր, հայացքն այլ բան էր ասում:

– Տղաս, ի՞նչ լուրեր կան Պոլսից:

– Կոտորած է, պարոն, կոտորած,– պատասխանեց Ռուբենը,– Ադանայում մարդ չի մնացել. ո՞րը գաղթել է, ո՞րը խոշտանգվել ու սպանվել: Չգիտեմ ինչպես կդասավորվի հայերու ճակատագիրը, բայց թուրքն արդեն մեծ ոճիր է գործել:

Երբ Յաննին ու մայրն իջան նրանց մոտ, ցավալի զրույցը փոխարինվեց ժպիտով, և Յաննին էլ ժպտաց հոր ջերմագին վերաբերմունքից:

Հայրը մոտեցավ հյուրասենյակի անկյունում դրված սեղանիկին ու թեթևակի կպավ բռնակին: Եվ փական-զսպանակը սեղանիկից դուրս հրեց շեքով լի արկղը: Եվ պարոն Ապպելը Էմմային խնդրեց բաժակներ բերել, իսկ մայրը հիացմունքով նայում էր դստերն ու փեսային, որը հենց այն երջանկությունն էր, որ նա երագում էր տեսնել իր տեսքը վերստացած և ոչ թե առավոտվա՝ դալուկ ու կոտրված Յաննիի կողքին:

«Բարի գալուստի» մաղթանքից ու խմելուց հետո ծնողների թույլտվությամբ նրանք դուրս եկան տանից: Ապպելների փողոցում՝ դարպասներից քիչ հեռու, Յաննիին ու Ռուբենին սպասում էր քառանիվ մի կառք:

Երբ սիրահարները թևանցուկ մոտեցան, կառպանը բացեց դուռը, և կառքը, անցնելով ամբողջ Էրֆուրտով, նեղ ու քարքարոտ, աջ ու ձախ կողմերում բազմաթիվ թեյարաններ ունեցող փողոցնե-

րով, բարձրացավ դեպի աշտարակ: Կլավիսինային երաժշտությանն ընդառաջ գնալով՝ Ռուբենը կառքը կանգնեցնել տվեց թեյարաններից մեկի մոտ և կառապանին խնդրեց իրենց թողնել այդ թեյարանի մոտ ու վերադառնալ միայն երեք ժամից:

Զբաղեցրին սեղաններից մեկը և սկսեցին վայելել հոգեպարար երաժշտությունը:

– Ռուբեն, կարելի՞ է մեկ հարց,– դիմեց նրան Յաննին:

– Իհարկե, սիրելիս, ուղղիր ինչքան ցանկանաս, այսօր հենց բոլոր հարցերի օրն է:

– Ներիր այսքան շտապեցնելուս համար, Ռուբեն, ե՞րբ պիտի ամուսնանանք. ես հոգնել եմ երկար սպասելուց, որքա՞ն կարող ենք այսպես ապրել, շուրջ երկու տարի է, ինչ մենք միասին տառապում ենք:

– Սիրելիս, ընդամենը՝ մեկ-երկու օր, և մենք միասին կվերադառնանք Լոզան,– ժպտաց Ռուբենը և համբուրեց Յաննիին:

– Մի՞թե այդ նպատակով ես եկել:

– Միայն այդ նպատակով: Ինձ անհանգստացնում էին քո սեղմ ու թերի նամակները, հաճախակի հիվանդությունները, դու պետք է կողքիս լինես, որ ես հանգիստ ապրեմ: Դու կարող ես խոսել, գրել ու կարդալ հայերեն, եփել ու գործել, քեզ կնության առնելու իսկական ժամանակն է,– բարձր ծիծաղեց Ռուբենը:

– Սիրելիս, բայց մտահոգ ես երևում:

– Ես սկսել եմ վախենալ ընկերներիցս. ինձ վաճառողը իմ երկիրն էլ կվաճառի, ինձ ուրացողը իմ ընկերությունն էլ կուրանա:

– Ո՞ւմ մասին է խոսքը:

– Բեռնարի. միացել է երիտթուրքերին և այն պահերին, երբ փորձում է խաղաղեցնել ինձ, փառասիրությունից, թե՛ փողասիրությունից դրդված, փորձում է կարդալ մտքերս, հայրենիքիս նկատմամբ ծրագրերս և հասցնել «այլոց»:

– Ինչպիսի՞ դժբախտություն: Ինչպե՞ս նկատեցիր, որ դավադիր է:

– Մեկ շաբաթ առաջ ես պատրաստվում էի դիմավորել Լևոնին, առաջարկեցի միասին գնալ, պատասխանեց, որ գործնական հանդիպում ունի: Եվ գիշերը կենտրոնական սրճարանում Բեռնարին տեսա *նրանց* հետ: Առայժմ ոչինչ չեմ ասել. ցանկանում եմ ընդամենը պահել տեսադաշտում:

– Ռուբեն, – մտահոգվեց Յաննին, – խնդրում եմ, հեռու մնա նման ընկերներից, ես վախենում եմ քեզ համար:

– Վախենա՞լ. երբեք, դու պետք է անվախ լինես, քանի որ իմ կինն ես:

Այդ նույն ժամին Ֆրանց Ապպելն իր ապագա հյուրերին տեղեկացնում էր, որ երկու օրից դատեր հարսանիքն է, իսկ տիկին Ապպելն արդեն կազմակերպում էր ճոխ ընդունելություն:

Հարսանիքի օրը հյուրերի բազմությունը մտահոգեց Ռուբենին. չկար մեկը, որ լիներ ի՞ր կողմից, ի՞ր կողքին...

Մական դա լոկ անցողիկ մի պահ էր. նրա միտքն ամբողջությամբ զբաղված էր միայն իր Յաննիով. ո՛չ հյուրերը և ո՛չ էլ մեծ շուքով խնջույքը բնավ հետաքրքիր չէին իրեն:

Եկեղեցու շքեղ արարողությունից հետո վերադարձան տուն, որտեղ հյուրերը, հետաքրքրասիրությունից մղված, արդեն փորձում էին միմյանցից

տեղեկանալ, թե ինչպես է պատվավոր Ապպելնե-
րի ընտանիքն իրենց բարձրաշխարհիկ դասերը
վստահել այլազգի միայնակ տղային...

Այդ հեղիեղուկ փսփսուքները երկար չտևեցին.
Ռուբենի ճառը ոչ թե զարմացրեց, այլ ցնցեց
բոլորին: Նրա մեկ բանաստեղծությունն իսկ բավա-
կան էր, որպեսզի հաստատուն խարիսխ գցեր այդ
հասարակության մեջ. օտարականի նման ընդուն-
վածի մասին նրանք չէին էլ կարող երևակայել, որ
Ռուբենը ոչ միայն եվրոպական վայելուչ ոճին հա-
մապատասխան է հագնվում, այլև հրաշալի խոսում
է ֆրանսերեն ու գերմաներեն և գերազանց գրում
այդ լեզուներով...

Մեկ ակնթարթի նման անցան անմոռանալի
օրերը, և ծնողները դասերն ու Ռուբենին ճանա-
պարհեցին Լոզան:

Վերադառնալուն պես ամուսինները խորա-
սուզվեցին աշխատանքային լարված գործունեու-
թյան մեջ. Ռուբենը, ինչպես միշտ՝ իր հիվանդանո-
ցում, որտեղ օրեցօր ձեռք էր բերում հնուտ բժշկի
համբավ, իսկ Յաննին՝ թատրոնում՝ դաշնամուրի
դասեր տալով տեղի պատանիներին ու պարմա-
նուհիներին:

Ինչ վերաբերվում էր նրանց երջանկությանը,
ապա այն նման էր հարատև մի խոստումի:

Առավոտյան ժամը ութին, երբ Ռուբենը վերա-
դարձավ տուն, Յաննին ամբողջ գիշեր բազմոցի
մեջ կուչ եկած՝ սպասել էր նրան: Իր սպիտակ մե-
տաքսե գծավոր գիշերագգեստի մեջ նա կարծես

փափուկ խաղալիք լիներ. այնքան անմեղ, այնքան մանկական:

– Տիկին Չիլիսկիրյան, – շուկով հարցրեց Ռուբենը, – մի՞թե ամբողջ գիշերը սպասումով այստեղ եք անցկացրել:

– Պարոն, ես պատրաստ եմ սպասել Ձեզ այս բազմոցի վրա մի ամբողջ կյանք:

– Իսկ եթե մի օր չվերադառնամ, – ժպտաց Ռուբենը:

Յաննին հանդիմանող հայացքով նայեց նրան.

– Ինչո՞ւ նման խոսք ասացիր, խնդրում եմ, երբեք չբարձրաձայնես վատ մտքերդ:

– Բեռնարը շնորհավորում է քեզ, – խոսակցության թեման փոխեց Ռուբենը:

– Դու դեռ վստահո՞ւմ ես նրան, – զարմացավ Յաննին:

– Բնավ: Ես նրան մոտ եմ պահում մտադրությունները հասկանալու համար:

Երկխոսության ավարտին Ռուբենը հարցրեց.

– Քեզ համար փոքրիկ չէ՞ այս բնակարանը, Յաննիս:

– Բացարձակ, – գլուխը տարուբերեց Յաննին, – ես այստեղ ինձ լավ եմ զգում. քո բույրն է ամենուր, քո իրերը՝ աչքիս առաջ, իսկ մեծ տանը ես կնոլորվեմ: Երբ տղա ունենանք, միասին կընտրենք տուն, երկհարկ, մեծ պարտեզով մի տուն և շուն կպահենք տունը հսկելու համար:

– Սիրելիս, – մի փոքր հապաղումից հետո ասաց Ռուբենը, – ինձ Պոլսից հրավեր են ուղարկել պատգամավորության համար, ինչ ես կարծում:

– Ռուբեն, այսր այստեղ աշխատանքդ բավականին վարձատրվող է, իսկ այստեղ քեզ ուզում են

ներգրավել քաղաքականության մեջ: Ես վախենում եմ:

– Դե կարող ենք չընդունել պատգամավորության այդ հրավերը, ուղղակի մեկնենք ծնողներիս մոտ՝ քեզ հարազատներիս հետ ծանոթացնելու համար, – հանգստացրեց Ռուբենը:

Հաջորդ օրը հիվանդանոցում նրան կանգնեցրեց Բեռնարը և ասաց.

– Ընկերս, դու ինձ բացատրվելու հնարավորություն չես տալիս:

– Գնա եկածդ ճանապարհով, – սառը պատասխանեց Ռուբենը:

– Ինչն է քեզ վանում ինձանից:

– Երիտթուրքերի հետ մտերմությունդ, ինչը վկայում է, որ հարազատ ընկերոջդ դեմ դավ ես նյութել:

– Ես ցանկանում եմ ձեզ երջանիկ տեսնել և փորձում եմ նրանց միջոցով քեզ համար ապահովություն գտնել թուրքերի մեջ, իսկ դու կապվել ես դավադիրների հետ, որոնք օգտագործում են ձեզ՝ մտավորականերիդ՝ իշխանությունների դեմ լարելով: Հավատա, ես գործում եմ հօգուտ քեզ, – պատասխանեց ընկերը:

Ռուբենը մի պահ կատաղեց, ապա շրջվեց և առանց հրաժեշտ տալու հեռացավ՝ անուշադրության մատնելով Բեռնարի մեկնած ձեռքը:

Մի քանի օր անց՝ լուսադեմին, քառանիվ մի կառք եկավ Յաննիի ու Ռուբենի ետևից. վերջինիս կարծիքով այս անգամ Պոլիս մեկնելն ավելի ճիշտ կլիներ նավով, քանզի չգիտեր, թե Յաննին ինչպիսի ծանր տեսարանների կարող է ականատես լինել ճանապարհին:

Ալիքները վեր ու վար անելով՝ տանում էին նրանց:
Յաննին նայում էր ծովին, իսկ Ռուբենն ամուր
գրկել էր նրա թիկունքը:

– Ուզում եմ, որ հոգիդ խաղաղ ու ջինջ լինի այս
կապույտի նման:

– Ես երջանիկ ու խաղաղ կլինեմ, եթե դու միշտ
կողքիս լինես:

– Կողքիդ եմ, սրտիդ մոտ,– ասաց Ռուբենն ու
ամուր գրկեց նրան...

Ափ հասնելուն պես նրանց դիմավորող Լևոնն
ու Հրանտն ասացին, որ քաղաքում սվիններով
պտտվում են ոստիկանները:

Ռուբենը նրանց հասկացրեց, որ Յաննին այդ-
քան էլ տեղեկացված չէ և ինչ որ գիտի, նրան անց-
յալ է թվում:

Ծոռոկները դուրս էին եկել փողոց, երբ երևացին
Ռուբենն ու Յաննին:

Հովհաննես աղան, որն ամենաշատն էր սպա-
սում հարսին ու որդուն, արագ-արագ նրանց ընդա-
ռաջ գնաց և գրկելով ու օրհնելով՝ համբուրեց ճա-
կատները:

Տանը հայրը մի կողմ տարավ որդուն և հանդի-
մանելով՝ ասաց.

– Խնդրել էի՝ որոշ ժամանակով մոռանայիր հայ-
րենիք գալու մասին: Ես ու մայրդ կգայինք հյուր:

– Անմտություն է, դուք պարզապես վախենում եք
ճշմարտությունից,– առարկեց Ռուբենը:

– Մենք սովոր ենք այս արյունալի կյանքին, իսկ
նա անհոգ է ապրել:

– Ո՛չ,– չհամաձայնեց զավակը,– նա արդեն հայ է,
ուստի պետք է համակերպվի մեր և՛ ցավի, և՛ ուրա-
խության հետ, ապրի մեզ նման:

- Ազգությունը փոխելը արյան կանչն է,- հոգոց հանեց հայրը,- ուրեմն նա քեզ սիրել է հոգով ու սրտով:

Իսկ Ռուբենի մայրը, հարսի հետ մենակ մնալով, խնդրեց նրան բաց անել սպիտակ դուռը, որը տանում էր դեպի Ռուբենի ննջարանը:

Յաննին անվստահորեն ներքև սեղմեց բռնակը, և նրա դիմաց բացվեց երկրային դրախտը. մուտքից այն կողմ ամեն ինչ ճերմակ էր. ճերմակ կահույք, ճերմակ վարագույր, ճերմակ անկողին և նույնիսկ ճերմակ դաշնամուր:

Պատկերը այնքան հմայիչ էր, որ նա շրջվեց և առանց վարանելու համբուրելով Ռուբենի ծնողներին՝ առաջին անգամ ջերմագին ու սիրով նրանց անվանեց ՀԱՅՐԻԿ ՈՒ ՄԱՅՐԻԿ:

Ռուբենն ինքն էլ հուզվեց իրենց սենյակի հիասքանչ տեսքից և կարոտած ու մեծագույն սիրով գրկեց ծնողներին:

Արդեն հաջորդ օրվանից Ռուբենը խորասուզվեց համայնքային կյանքի բարդությունների մեջ, իսկ Յաննին սկեսրոջ օգնությամբ սկսեց համառորեն խորանուխ լինել տեղական ճաշացանկի գաղտնիքներին ու կատարելագործել հայերենի իր իմացությունը:

Երեկոյան Յաննիի որովայնի շրջանում հանկարծ տարօրինակ ցավեր սկսվեցին:

Ռուբենն ընկերների հետ քաղաքում էր, աղան էլ բացակայում էր իր գործերով:

Սկեսուր-մայրիկը սկզբում վախեցավ. գուցե մի անսովոր բան է կերել, քանզի դեռևս սովոր չէր

իրենց կերակուրներին և, առանց հապաղելու, դիմեց հարևան փողոցում ապրող բժիշկ Նուարդին, քանզի Աստված գիտե, թե երբ կվերադառնար Ռուբենը:

Նուարդը եկավ, գննեց Յաննիին և նրա հետ մեն-մենակ զրույցից հետո հասկացավ, որ ո՛չ ճանապարհն է խնդիրը և ո՛չ էլ սնունդը, այլ այն, որ Տերն օրհնել է Յաննիին, ու նա մայրանալու է:

Յաննին ուրախությունից արտասվեց, իսկ սկետուրը, ոսկե շղթան հանելով պարանոցից, զցեց հարսի պարանոցին ու ասաց, որ հարսի ներկա վիճակը կնոջ համար ամենամեծ օրհնանքն է:

Երբ Ռուբենը կեսգիշերին վերադարձավ տուն, Յաննին գունատ էր և բավականին թույլ: Տեսնելով դա՝ նա ցանկացավ կնոջը շտապ տանել հիվանդանոց, բայց Յաննին ժպտաց, համբուրեց նրան ու ասաց.

– Այլևս չնախատես ինձ, թե գունատ եմ կամ վատառողջ:

– Ինչպե՞ս չնախատեմ, հավանաբար մրսել ես:

– Միրելիս, մենք շուտով ծնողներ կդառնանք: Ես մայրանալու եմ:

Ռուբենը ուրախությունից կորցրեց իրեն, հետո գրկեց նրան, սեղմեց կրծքին, ապա նստեց մահճակալի եզրին ու հարցրեց.

– Միրելիս, հիշո՞ւմ ես Շամբերից քիչ հեռու գտնվող այն առանձնատունը և երազանքիդ մասին, երբ ամեն անգամ կառքով անցնում էինք դրա մոտով:

– Իհարկե, հիշում եմ,– հոնքերը ճակատին թոցնելով՝ ասաց Յաննին:

– Այստեղից միանգամից տեղափոխվելու ենք այդ առանձնատուն. մենք վարձակալել ենք դրա երկրորդ հարկը:

– Ինչպէն թե, չէ՞ որ դա կխլի քո աշխատած գումարի զգալի մասը:

– Տանտերը կնոջ հիվանդության պատճառով օրեր առաջ ինձ մոտ էր: Երկրից հեռանում են: Տունն անբնակ չթողնելու համար փոքր գումարի դիմաց առաջարկեց ինձ: Ես էլ չմերժեցի:

Երկու շաբաթ անց Ռուբենին՝ որպես զինվորական բժիշկի ուղարկեցին գյուղական համայնքներ, իսկ Յաննին մի քանի ամիս մնաց Պոլսում, որից հետո միասին վերադարձան Լոզան:

Ամիսներ տևած սոսկալի զբաղվածության պատճառով Ռուբենն արդեն մոռանում էր ամեն ինչ, նույնիսկ այն մասին, որ Լևոնը շուտով կդառնա վեց ամսական, իսկ ծնողները նրան տեսել են սոսկ լուսանկարներով: Իհստ լարվածության պատճառով նա կորցրել էր ժամանակի զգացողությունը և, որ Հրանտը կ'նոջ՝ Լենայի հետ գալիս է Լոզան, հիշեց միայն վերջին օրը:

Հրանտը եկել էր բարի լուրով. չնայած խառը և ցավալի օրերին, նա հասցրել էր հավաքել ու բերել Ռուբենի աշխատությունները, որոնք լույս էին տեսել Պոլսի տարբեր պարբերականներում:

Երեկոյան սեղանի շուրջը հավաքված նշում էին Հրանտի և Լենայի բարի գալուստը, երբ պարզվեց, որ ընկերներն այլևս մտադիր չեն վերադառնալ Պոլիս. Լենան իտալուհի էր, իսկ վերջին պատերազմի ժամանակ Իտալիան Թուրքիային մատնել էր խայտառակ պարտության, ուստի իտալացիները պետք է լքեին երկիրը, իսկ Թուրքիայից Իտալիա ուղևորվելը գրեթե անհնար էր:

Մինչ ընկերներն աշխատասենյակում գրուցում էին երկրի կարգ ու կանոնից, Լենայի խնդրանքով

Յաննին մոտեցավ դաշնամուրին, ինչը տղամարդկանց բերեց հյուրասարահ, որտեղից լավում էին Կոմիտասի երաժշտության քնքույշ հնչյունները, որոնք, սակայն, արթնացրին Լևոնին, որ ձեռքից ձեռք՝ Ռուբենից Հրանտին ու Հրանտից Ռուբենին անցնելով՝ հրճվանք էր պատճառում բոլորին, զվարճացնում իր ամեն շարժումով, դեմքի ցանկացած մկանի թրթռումով, աչուկների թարթումով, չարաճհիությամբ...

Լուսաբացին, երբ արևը թափանցել էր վարագույրներից ներս, այգու կողմից լավեց երգի ձայն, որը, վստահաբար, Ռուբենինը չէր. քանզի նա դեռ քնած էր...

Յաննին պատուհանից դուրս նայեց ու ժպտաց.

– Սիրելիս, մենք քնով ենք անցել, իսկ Հրանտը, իմանալով Լևոնի զբոսանքի ժամը, բակում խաղացնում է երեխային ու երգում նրա համար:

Դուրս եկան ննջարանից, երբ Լենան արդեն սեղանին էր դրել համեղ նախաճաշը, իսկ Հրանտը հասցրել էր մի լավ զբոսնել Լևոնի հետ:

Փոստարկդում կային մի քանի նամակներ, որոնցից մեկը տեղեկացնում էր, թե այդ շաբաթ Ռուբենը վերջնականապես կստանա բժշկության դոկտորի աստիճան: Ուստի նախաճաշն անցավ մեծ խանդավառությամբ: Թվում էր, թե խավարն իսպառ վերացել է Ռուբենի մտքից ու սրտից, և այսօր նա ամենաջերմ սեղանակիցն էր ընկերների համար:

– Վերջապես կտեղեկացնեն ծնողներիս, որ իրենց որդին բժիշկ է դարձել, – ասաց անկեղծ ուրախացած Ռուբենը և վերցրեց թուղթն ու գրիչը.

«Սիրելի ծնողներս, երջանիկ լուր ունեմ հաղորդելու ձեզ. սրացա վեց տարիներ ի վեր երազած բժշկության դոկտորի վկայականս:

Առաջինը պարզապես համարեցի երախարագիրությունս հայրենի ձեզ: Ձեզ եմ նվիրում այսքան փարիների աշխարանքիս պրուդը, նաև՝ ավարտական թեզս՝ գիրական ուսումնասիրություններիս իմ առաջին գիրքը: Այսպես վարվելով՝ հուսամ հաճույք կպարճառեմ ձեզ: Ուստի հույս ունեմ, որ մոռացնել կրամ այն մորմոքները, որոնք փվել եմ փարիներ ի վեր: Մոտակա օրերը Յաննին երկու շաբաթով կմեկնի Գերմանիա՝ ծնողների մոտ, քանզի ես չեմ կարող բացակայել երկար ժամանակով, իսկ հետո կվերցնեմ արձակուրդս, և բոլորս կգանք հայրենիք, որպեսզի դուք վերջապես գրկեք Լևոնին»:

Համալսարան գնալու ճանապարհին Ռուբենը խնդրեց Հրանտին, որ ինքն ու Լենան երեկոյան Լևոնին վերցնեն իրենց խնամքի տակ, քանի որ այսօր Յաննիի մենահամերգն է, իսկ ինքը Յաննիին անակնկալ ունի:

Հրանտն անմիջապես համաձայնեց՝ ասելով, որ կգնան միասին, իսկ ինչ վերաբերվում է փոքրիկին, նրան սիրով կխնամի Լենան:

Բանն այն էր, որ Ռուբենը օրեր առաջ հագուստի խանութում մի ճյունասպիտակ շրջագգեստ էր տեսել և որոշել էր համերգի օրը դաշտային ծաղիկների հետ միասին վերցնել դա ու գնալ համերգասրահ:

Դահլիճի հոծ բազմության մեջ Ռուբենը չէր մնա աննկատ, սիրտն ինքն էր հուշում, թե ինչպես տեսանելի լինի սիրելիին:

Չնայած Յաննին բազմիցս մասնակցել էր համերգների, բայց այդ օրը նրա ամենամեծ մենահամերգն էր:

Ռուբենը սպասողական վիճակում մի հայացք նետեց դահլիճին և առաջին շարքերում տեսավ

փոքրիկ Լևոնին՝ Լենայի գրկում, իսկ Հրանտը, ծաղիկների մի մեծ փունջ ձեռքին, կանգնել է բեմից քիչ հեռու. ընկերոջ աջակցությունն իրոք անգնահատելի էր: Ալեկոծ սրտով մոտեցավ նրանց, գրկեց Լևոնին, սեղմեց կրծքին և նստեց դաշնամուրի տեսանելիության հատվածում:

Յաննիի մուտքը դահլիճ նման էր հրեշտակի թեթևասահ երևութականության, որ նրբորեն մոտեցավ բեմեզրին, խոնարհվեց, ապա նստեց դաշնամուրի դիմաց ու նվագեց երկար ու ձիգ երկու ժամ...

Երաժշտության վերջին հնչյունները դեռ թրթռում էին համրացած հանդիսատեսի գլխավերևում, երբ որոտընդոստ ծափերն ու բացականչությունները հանկարծ ցնցեցին ողջ դահլիճը՝ վեհացնելով հուզված դաշնակահարուհու հոգին:

Նկատելով բեմին մոտ ժպտացող որդուն՝ նա առաջ եկավ, գրկեց փոքրիկին ու մտածեց. «Դու երջանիկ ես, քեզ հարկավոր չէ այլևս ոչինչ, դու ունես այն, ինչ կամեցել է կատարյալն Աստված»:

Այնուհետև խորին շնորհակալություն հայտնեց ներկաներին, ընկերներին ու սիրելիին:

Ռուբենը բռնեց նրա ձեռքն ու շտապեց հանդերձարան:

– Իսկ Լևոնը, Հրանտն ու Լենան, – հարցրեց Յաննին:

– Մի՛ մտահոգվիր, Լենան մեծ սիրով է խնամում մեր որդուն: Այսօրը միայն մերն է. ոչ մեկն ու ոչինչ չեն խանգարի մեզ, – ու նրան հանդիսավորապես մատուցեց նվերը, – կրի՛ր սա այս երեկո:

Յաննիին ոչինչ չէր պակասում երազանքի տիրուհուն նմանվելու համար, սակայն ճյունասպիտակ զգեստն արդեն նրան դարձրեց կատարյալ:

– Դու պետք է քեզ իմ աչքերով նայես, որպեսզի հասկանաս, թե որքան անթերի ես. երկնքի նման խաղաղ ու արևի նման ջերմացնող:

– Ես ինձ տեսնում եմ քո սրտի մեջ, միթե դա բավարար չէ: Այն, ինչը հեղվում է աչքերիցս, միթե երջանկությունը չէ,– հպվելով ամուսնուն՝ շնջաց Յաննին:

– Ո՛չ մի սովեր, ո՛չ մի փոթորիկ ի գորու չէ կանգնել մեր ճանապարհին: Մահն անգամ անկարող է խանգարել մեր սիրուն,– շուրթերը թեթևակի հպելով կնոջ սևսաթ մազերին՝ պատասխանեց Ռուբենը, և նրանք զբոսնելով հասան քաղաքի լավագույն դղյակներից մեկին, որը սովորաբար վարձակալվում էր քաղաքի պատվավոր հյուրերի համար և որը, ի պատիվ կնոջ մենահամերգի, այդ օրը վարձակալել էր Ռուբենը: Ամեն բան այդ օրը այստեղ անբիծ սպիտակ էր նրանց սիրո նման. ընթրիքի՝ սպիտակ մոմակալներով սպիտակ մոմերն ու ձյունաճերմակ սեղանը, դաշտային ճերմակ ծաղիկներով սփռված ճերմակ մահճակալը և... խոստումնալից ժպիտը, որն ի գորու էր Յաննիին պարզևել տիեզերական սիրո հրճվանք ու հաճույք:

Ժամանակը մազնիսի նման իրեն էր ձգում մութը:

Թվում էր, նույնիսկ երկրագունդն է այդ գիշեր աստղերի տակ պտտվում միայն ու միայն այս գույգի համար...

Եվ անցավ գիշերը, և եղավ առավոտ և... Առաջին համաշխարհային պատերազմ:

Երկու շաբաթվա փոխարեն Յաննիի ու Լևոնի բացակայությունը տևեց մեկ ամիս և ութ օր:

Կայարանի սպասարահում ահավոր լարվածություն էր տիրում. գենք-գինամթերքի, զինվորների տեղափոխությունների պատճառով գնացքների ժամանան ու մեկնման չվացուցակներն անհուսալիորեն խախտվել էին. աշխարհում մոլեգնում էր պատերազմը. հանգստությունն ու խաղաղությունը փախել էին Երկիր մոլորակից...

Հիվանդանոցներում տիրում էր նույն խառնաշփոթը: Բժիշկներին գործուղում էին տարբեր քաղաքներ ու վայրեր: Վերջին ցուցակներում Ռուբենի անունը նշված չէր, բայց, այնուամենայնիվ, դեկավարությունը նրան զգուշացրել էր՝ որպես զինվորական բժիշկ՝ պատրաստ լինել հրամանին:

Ամիսներն անցնում էին ավագե ժամացույցի դատարկվելու հանգույն: Ռուբենի վերջնական որոշում կայացնելու ժամանակն էր, և նա խնդրեց Յաննին ընդունել այն փաստը, որ չեն կարող հավերժ մնալ Շվեյցարիայում և պետք է վերադառնան տուն:

– Օրեր առաջ իմացել եմ, որ մենք կրկին երեխա ենք ունենալու, – մի փոքր հապաղումից հետո ասաց Յաննին:

– Աստված օրհնի քո ներսում բնակվող խաղաղությանը, – հրճվեց Ռուբենը, – գուցե հենց այդ ծնունդը պիտի դառնա մեր երկրի բարի լուրը. ես երջանիկ եմ ավելի քան երբևէ: Ես քո ամեն օրը կվերածեմ հեքիաթի ու քեզ կնվիրեմ քո երագած կյանքը, – ասելով այդ հուզված խոսքերը՝ նա միաժամանակ զգում էր, թե ինչպես է տակնուվրա լինում սեփական սիրտը: Չէ՞ որ Յաննին արժանի չէր նման անհանգիստ ճակատագրի և որպեսզի շեղի իր տագնապալի մտքերը, կնոջը խնդրեց ինչ-որ բան կատարել այս հուզիչ նորության առթիվ:

– Ռուբեն, մեր որդին կարոտում է քեզ,– մի քանի ստեղծագործություն կատարելուց հետո, փակելով դաշնամուրի կափարիչը, ասաց Յաննին:

– Ես նույնպես կարոտում եմ Լևոնին,– պատասխանեց Ռուբենը,– ես նույնպես երագում եմ հանգիստ վայելել նրա մանկության յուրաքանչյուր օրը:

– Նա արդեն մեծ տղա է և զգում է քո պակասը,– գրկելով ամուսնուն՝ ասաց Յաննին:

Ռուբենը ձեռքի ջղայն շարժումով դեն նետեց սեղանին փոված լրագրերը և շրջվելով դեպի կինը՝ հարցրեց,

– Կցանկանա՞ս Լևոնի հետ վերադառնալ ծնողներիդ մոտ:

– Խելագարվել ես,– ապշեց Յաննին,– մի՞թե երբևէ առիթ եմ տվել, որ նման բան մտածես, ես քեզ հետ եմ այսօր, վաղը և ընդամիշտ: Ես քեզ հավատարիմ եմ և՛ պատերազմի ժամանակ, և՛ խաղաղության:

– Մտահոգությունս դու և Լևոնն եք,– գրկեց նրան Ռուբենը:

– Մտածի՛ր միայն, թե ինչ է կատարվում ամբողջ աշխարհում,– պատասխանեց Յաննին,– աղետ է, աղետ բոլոր երկրներում և իմ հայրենիքում նույնպես: Խնդրում եմ, քնի՛ր, վաղը քեզ հիվանդանոցում ծանր օր է սպասում: Պետք է հանգստանաս:

Ռուբենը ոտքի կանգնեց, բարի գիշեր մաղթեց ու գնաց ննջարան, իսկ թե ինչ որոշում կկայացվեր վաղը, հայտնի էր միայն ու միայն Աստծուն:

Արշալույսի հետ եկավ նաև վերջնական որոշումը, և հիվանդանոց մտնելուն պես անմիջապես հայտարարեց, որ ժամանակն է հավաքել իրերն ու մեկնել հայրենիք: Ու երբ արդեն ավարտում էր հավաքել իրերը, նրան այցելեց Բեռնարը:

- Ներիր, եթե կարող ես,- մեկնելով հաշտության ձեռք՝ ցածրաձայն շնջաց նա ու մոլորված լռեց:

- Կներեն, շտապում եմ,- դուրս գալով սենյակից՝ ասաց Ռուբենն ու քայլեց դեպի տուն՝ վանելով անողոք հետապնդող միտքը, թե արդյոք իրավունք ունի՞ վտանգի ենթարկել Լևոնին ու Յաննիին՝ նրանց հետ ուղևորվելով Պոլիս, այն դեպքում, երբ ծանոթներից ոմանք, ընդհակառակը, ծնողներին են այնտեղից տեղափոխում Եվրոպա:

Տանն ամեն բան պատրաստ էր, մնում էր միայն հասնել կայարան: Ճանապարհն անցավ լուռ, նույնիսկ սնդիկի նման շարժուն երեխան էր անսովոր լուռ ու զուսպ, կարծես հասկանում էր դրության ողջ լրջությունը:

Կայարանում աղմուկն անգերազանցելի էր. լաց, ուրախություն, ցավ՝ ամեն բան խառնվել էր իրար, կարծես աշխարհի վերջն էր:

- Ռուբեն, գուցե լսվ մտածես,- վախեցած հայացքով նայելով շուրջը և կարծես ուշքի գալով զարհուրելի տեսարանից՝ չհամբերեց Յաննին:

Ռուբենն ինքն էլ էր նկատելի կերպով ընկճվել կայարանում տիրող վիճակից և փորձում էր գտնել այն միակ ու ճիշտ պատասխանը, որով կկարողանար հանգստություն պարգևել կնոջը... փոխարենը զարմանքով ու նույնիսկ անբարյացկամությամբ լսեց իր սեփական ձայնը, որ հայտարարեց անտեղի պաթոսով.

- Մենք առաքելություն ունենք, սիրելիս, ամենակարևոր պարտքը հայրենիքի նկատմամբ:

Գնացքում սարսափելի շոգ էր. արևը ներսում այրել էր ամեն ինչ՝ պատերն ու նստարանները, սե-

ղանիկներն ու... նույնիսկ օդը: Ի տարբերություն կայարանի աղմուկի՝ այստեղ լուռ էր: Բոլորը՝ ուր և ինչու, ինչից փախչելով և ինչ գտնելու շտապողները, խորասուզված իրենց էությունների խորքերը կամ շոգից թմրած-թուլացած, ուժասպառ ննջում էին...

Իսկ գնացքն արդեն արյան նման սլանում էր հայրենիքի երակով, երբ խոժոռ դեմքով ծերունին, որի կնճիռները երեսի քողն էին դարձել, ասաց.

– Լավ է, որ կհայրենադարձվիս, բայց մանչուն ընդ կտանիս:

Բարեդեմ Ռուբենը ժպտաց ծերունուն.

– Հայրենիքիս առյուծն է, պիտի ծառայի ու թագավորե երկրիս գահին:

– Ախ, երկրիդ,– կրկնեց ծերունին ու գլուխը թեքելով դեպի Ռուբենը՝ շնչաց ականջին:– Այն երկրի, որուն տիրողներու երդումը մեկն է. «Կթողնիսք մեկ հայ և այն էլ թանգարանում»:

Ռուբենը սարսուռաց, ետ նայեց. Յաննին, որը, բարեբախտաբար, աչքերը փակել էր (քնո՞վ էր ընկել, թե՞ պարզապես հոգնած կոպերն էր փակել), լավ է՝ չլսեց, թե չէ սիրտն իսկույն կպայթեր:

Ռուբենի երբևէ անցած ամենատերկար ուղևորությունն էր. ո՛չ ժամանակն էր առաջ գնում, ո՛չ էլ գնացքը, որ սողում էր նեղ ու լայն դաշտերով՝ սև վարազուրներով թաքցնելով մահվան ու ցավի սուկալի դեմքը...

Վերջապես շոգեքարշը հաղթական սուլոցով հասավ Միլիվրի կայարան:

Հարազատներից մարդ չկար, ոչ մեկը չէր սպասում:

Բոլոր ուղևորներին ստուգեցին այնպես խիստ ու պարտաճանաչ, կարծես վտանգավոր մի հանցա-

գործի էին փնտրում, որը պատրաստվում էր պայթեցնել քաղաքը:

Հոր տան դուռը, ինչպես միշտ, բաց էր. նա ոչ անհավատ տիրոջներից վախ ուներ, ոչ էլ գողերից: Շալն ուսերին գցած՝ մայրն ավլում էր բակի սալահատակն ու բարձր աղոթում. «Աստված ձեզ հետ, գավակներս: Աստված ձեզ հետ»:

– Նա բոլորիս հետ է, մայրիկ,– բարձր ձայնով արձագանքեց Ռուբենը:

Մայրը, որ թիկունքով էր դեպի Ռուբենը, անսպասելիությունից խառնված՝ ետ նայեց ու տեսնելով որդուն՝ գոչեց.

– Իմ Ռուբենս... Աղա՛, մանչս է տուն եկել:

Հիվանդ Հովհաննես աղան տրորեց աչքերն ու վեր կենալով անկողնուց՝ պահանջեց.

– Օղի բերեք. մի կում՝ գլխացավիս, ու մի կում էլ՝ բարի գալուստի համար:

Յաննիս ուզում էր պատկերացնել, թե այդ պահին ինչ կարող էր պատահել կարոտախտով հիվանդ մարդու հետ, որ ծնկեց Յաննիի դիմաց ու, գիրկն առնելով Լևոնին, բացականչեց.

– Եկավ, եկավ իմ առյուծ թոռնիկս,– և հոտոտելով մանկան հագուստն ու բեղերը քսելով նրա գլխին՝ ասաց,– մանչս, սիրոս կցավի, մազերս քսեմ երեսիդ,– բայց համբուրեց՝ հազիվ շուրթերը այտերին հպելով, և անհագ համբուրեց գլուխը, ձեռքերն ու շորերը: Հետո գրկեց ու օրհնեց հարսին:

Երկար նստեցին: Ծնողների երբեմնի երիտասարդությունը նմանվել էր գլուխները ծածկած ճերմակ քողի, և Ռուբենը, շոյելով մոր մազերը, ասաց.

Մասիան ինչ նման է քեզ.
Չյունն իջել է վարսերին,
Մամ, քո սիրուն էլ սարի պես
Ինձ առել է ուսերին:

Ճակատն առել ճակատիդ՝
Ակոսը պուրպուր կոսի...
Մամ, Մասիան էլ քեզ նման՝
Իր ցավերից չի խոսի:

– Ախ զավակս,– ասաց հայրը,– հպարտանում եմ, որ հայրենիքիդ շահերը «սեփական ընտանիք» հասկացությունից վեր ես դասում: Բայց կիսնդրեմ, որ գնաս Եվրոպա: Ընտանիքիդ տար ու հանգիստ ապրիր: Այստեղ կան բժիշկներ, և քո կարիքը բնավ չունեն:

– Լսիր աղային,– ասաց մայրն ու շոյեց Յաննիի մազերը:– Հոս անկարելի ու շատ դժվար է երջանիկ լինել:

– Կուզեմ, որ զավակս հողիս մեջ ծնվի,– գրկելով Յաննիին՝ ասաց Ռուբենը:

Հայրը աչքերը լայն բացած՝ նայեց Ռուբենին.

– Մի՞թե օրհնվել եք:

– Այո, շուտով կրկին կդառնաս պապիկ:

– Ուրեմն առավել ևս, ես արգելում եմ քեզ մնալ այստեղ,– խիստ ճայնով ասաց հայրը:

Մայրը գրկեց Յաննիին ու իր հետ տարավ սենյակից:

– Եթե մնաս, դուն բժիշկ ես, քեզ կուղարկեն պատերազմ:

– Աղա, հոգ չէ,– նայելով ժամացույցին՝ ոտքի կանգնեց Ռուբենը,– գնդակից մեռնելը մահ չէ, կա-

րոտն ու ցավն են մահացու: Իսկ հիմա, եթե թույլ տաս, պիտի գնամ:

Հայրը համբուրեց Ռուբենի աչքերը, ծանր հոգոցով գրկեց Լևոնին ու դուրս եկավ, իսկ Ռուբենը շտապեց Սիամանթոյի ու Դանիել Վարուժանի մոտ, և ընկերների ճաշկերույթը տևեց մինչև ուշ երեկո:

Հոր մտավախությունը կիսով չափ իրակասացավ. զինվորական վարչությունը, իմանալով Ռուբենի վերադարձի մասին, նրան իսկույն գործուղեց հիվանդանոց:

Իսկ Յաննին սկսեց տեղի երեխաներին դաշնամուրի դասեր տալ:

Պատի օրացույցի թերթիկները ներքև էին թափվում աշնան տերևների արագությամբ...

Յաննին, ջանալով զսպել ձայնի մեջ զգացվող հուզմունքը, խնայում էր Ռուբենի քունը: Լուսադեմին մոտ էր, երբ նա վերցրեց խավապատ բամբակյա կտորներն ու դուրս եկավ սենյակից:

Մայրն արդեն պատրաստում էր Լևոնի նախաճաշը, բայց միայն կանանց հայտնի հինգերորդ զգայարանով կռահեց, որ սկսվեցին հարսի նախածննդաբերական սուր ցավերն ու ճչաց.

– Ռուբեն, երեխան:

Դստեր ծնունդով օրհնվեց տունն ու ընտանիքը:

Ռուբենը ծնկի իջավ ու շուրթերը ջերմեռանդորեն հպեց Յաննիի ճակատին, իսկ հետո՝ փոքրիկի՝ նրան անվանելով Շամիրամ:

Խնդությունն ու երջանկությունը նրանց չէր լքում մի քանի ամիս:

Երբ Ռուբենը որոշեց ընտանիքի հետ տեղափոխվել Բերա թաղամաս, Յաննին սրտանց դեմ էր.

Ռուբենի ծնողներն իրեն վերաբերվում էին հարազատի նման, և նա հոգեպես հանգիստ էր նրանց կողքին:

Մի օր՝ ուշ երեկոյան, լավեց նրանց դռան թակոցը: Յաննին շտապեց դեպի դուռը, որից այն կողմ կանգնած էին ոստիկանության՝ մինչև ատամները զինված աշխատակիցները:

Յաննին ետ քաշվեց և սարսափելի վախեցավ, երբ տեսավ նրանց բաց սվինները: Սակայն ոստիկանները հարգալից բարևեցին ու խնդրեցին բժշկին: Յաննին իսկույն հաղորդեց ամուսնուն:

– Սիրելիս, լավ լսիր, – հագնելով բաճկոնը՝ ասաց Ռուբենը, – մենք՝ բժիշկներս, պետք է պատրաստ լինենք ամեն տեսակի աշխատանքի: Բայց եթե չվերադառնամ, լուր ուղարկիր Դանիելին և իսկույն մեկնիր ծնողներիդ մոտ, – ասելով՝ գրկեց կնոջը, համբուրեց և, – տեր եղիր երեխաներին: Շուտով կվերադառնամ, – ասելով՝ դուրս եկավ տանից, իսկ վախեցած ու սրտնեղած Յաննին կանգնած մնաց տան կենտրոնում...

Ոստիկանության սպան, հարգալից վերաբերվելով նրա կոչմանը, հայտնեց, որ պատերազմական վիճակից ելնելով, նրան՝ որպես զինվորական բժշկի, գորակոչում են Մաքրիզյուղի գորհամաս:

Մինչ կառքը տեղից կշարժվեր, նա մի հայացք նետեց տան պատուհանին, ինչից հետո թևակոխեց իր կյանքի հաջորդ փուլը...

Վիրավորների հոսքն անսահման էր. անգամ մոռացավ օրերի ու ժամերի մասին: Մոռացավ, թե երբ է դուրս եկել տանից, որքան են մեծացել երեխաները, ամեն օր ահավոր գերհոգնածությունը

մարմնի բոլոր անդամներում՝ նա կտրում, կարում ու կարկատում էր մարդկանց մարմինները:

Յաննին ամենուր իրար խառնեց ընկերներին ու հարազատներին և իբրև աղոթք կրկնում էր ամուսնու խոսքը, որ ամեն բան լավ է լինելու և նա կվերադառնա: Միայն թե վերադառնա, թեկուզ օրեր, թեկուզ ամիսներ անց:

Իսկ Ռուբենը շարունակում էր կատարել իր երդումը զարմանալի նվիրվածությամբ. հաճախ՝ իր քնելու հաշվին, իսկ հաճախ էլ՝ չունենալով նույնիսկ թեթև սնվելու ժամանակ:

Շատերը զարմանում էին, թե ինչու է նա այդքան հոգատար թուրք հիվանդների նկատմամբ, իսկ նրա միակ պատասխանն այն էր, որ իր տված բժշկական երդումը տարածվում է բոլոր ազգությունների ու կրոնների վրա:

Այնուամենայնիվ շուտով հայտարարվեց, որ բոլոր հայերին արքորում են: Աքսորականները ճամփա ընկան, սակայն Ռուբենին մոտեցան ոստիկանության մի քանի սպաներ և, առանց որևէ բացատրության, նստեցրին կառք ու տարան անհայտ ուղղությամբ:

Ինչպես շուտով պարզվեց, նրան բերեցին Չանդըրը՝ թուրք ոստիկանապետի՝ չեթեհի Արապանը Իսմայիլի մոտ, որը խիստ տոնով ընդունեց Ռուբենին ու ասաց.

– Երկար եմ փնտրել քեզ, գյավուր:

– Ես Ռուբեն Չիլինկիրյանն եմ, – արժանապատվորեն պատասխանեց Ռուբենը:

– Հոսպիտալում և՛ վիրավորներ կան, և՛ հիվանդներ, ու ձեզ արքորում են:

Ռուբենը լռեց, իսկ զրուցակիցը, ուշադրություն չդարձնելով, շարունակեց.

– Աղջկաս հազար ու մի բժիշկ է ստուգել, իսկ նա մահամերձ է, հույսս կորցրել եմ, եթե դու կարողանաս օգնել, կլինես միակ թշնամին, որին կընդունեն որպես հարազատի:

– Որտե՞ղ է փոքրիկը,– հարցրեց Ռուբենը:

– Այիշեն օրիորդ է, ես քեզ կուղեկցեմ նրա մոտ:

Հիվանդի մահճակալը ամեն կողմից քողարկված էր ճերմակ վարագույրներով, սենյակը շուշանների մեջ էր, որոնց բույրը խուտուտ էր տալիս քիթը, և անհնար էր ստածել, թե դա հիվանդասենյակ է:

Այիշեի շնչառությունն այնքան թույլ էր, որ Ռուբենին մի պահ նույնիսկ թվաց, թե նա չի շնչում, և կարգադրեց անկողինն ազատել վարագույրներից ու սենյակը օդափոխել և գոնե մոր ներկայությամբ թույլ տալ մարմինն ազատել շորերից:

Ծանր շնչառությունը խիստ անհանգստացրեց Ռուբենին, որն ափսոսանքով էր նայում տենդից հյուծված աղջկան, որ, ամենայն հավանականությամբ, կմահանար մեկ-երկու օրվա ընթացքում:

Մինչ մայրը կգար, Ռուբենը շոյեց նրա մազերն ու բարձրաձայն ասաց.

– Ախ, Յաննիս, երանի կողքիդ լինեի ու փարատեի ցավերդ:

Նա հիվանդի մորից օղի խնդրեց: Շուրթերը հպեց աղջկա անհավանականորեն տաք ճակատին, և, թոքերը լսելով, հասկացավ, որ դրանց գրեթե մեծ մասը ախտահարված է: Դուրս եկավ ու չկարողացավ ստել.

– Շատ եք ուշացրել, հնարավոր ամեն ինչ կանեն հոգուտ Այիշեի, որպեսզի կյանքը փրկեն, միայն պետք է անեք այն, ինչ կկարգադրեն: Չմտածեք, թե

Ժամանակ եմ շահում արքայից խուսափելու համար, բուժումը կլինի երկարատև ու դժվար:

Չեթեճի Իսմայիլը ձեռքը դրեց Ռուբենի ուսին.

– Բժիշկ, Դուք ունեք այնքան ժամանակ, որքան կտևի նրան ոտքի կանգնեցնելը:

– Բարի,– պատասխանեց Ռուբենը,– կգրեմ այն ամենը, ինչը հարկավոր է բուժման համար, և մի բան ևս. պետք է թույլ տաք, որ նրա կրծքավանդակը յուղերով մերսեն. դա բժշկի աշխատանք է, գիտեմ ձեր կրոնը դեմ է, բայց բժշկության մեջ արգելքներ չկան:

– Ես վստահում եմ Ձեզ,– ուղիղ նայելով Ռուբենի աչքերին՝ ասաց չեթեճին,– փրկեք միակիս:

Այս ասելով՝ հրամայեց ներս կանչել ոստիկանների սպային և հայտարարեց, որ բժիշկն իր հյուրն է և կմնա իր մոտ այնքան ժամանակ, մինչև դուստրը կապաքինվի:

Տասն օր շարունակ Ռուբենը մեղր ու կաթ էր խմեցնում Այիշեին, յուղերով մերսում կրծքավանդակը, հետևաբար և թոքերը, և ի վերջո նկատվեցին ապաքինման առաջին նշանները, որոնք վկայում էին, որ Այիշեն շուտով կսկսի շնչել առանց շնչահեղձության:

Համոզվելով, որ հիվանդությունն սկսում է կամաց-կամաց նահանջել՝ Ռուբենը շտապեց ուրախացնել չեթեճիին, թե դատեր ջերմությունը համարյա կարգավորվել է:

Իսկ նա, անկարող լինելով թաքցնել զգացմունքները, ամուր գրկեց Ռուբենին:

Անցավ ևս երկու-երեք օր, և Այիշեն արդեն ժպտում էր, երբ տեսնում էր Ռուբենին, սակայն մեկ օր հետո նա սկսեց ուժեղ հազալ:

Դարձյալ բոլորն ընկճվեցին. աղջիկը չէր ջերմում, բայց և սուկալի հագում էր, թվում էր, թե ամեն ինչ ապարդյուն է և ամեն ինչ ետ է գնում, բայց Ռուբենը պահանջեց, որ այլևս չմիջամտեն բուժման ընթացքին՝ հայտարարելով, որ դրանք լիարժեք ապաքինման նշաններ են:

Մտնելով Այիշեի սենյակ.

– Բարի լույս, օրիորդ, – ասաց, – գոնե այսօր ինձ բարևիր. չե՞ որ դու շուտով լրիվ կառողջանաս:

Այիշեն ժպտաց. խորամանկ ժպիտը մեծ հրապուրանքի խորհրդանիշ էր. նա այլևս չէր կարող թաքցնել այն վեհ զգացմունքը, որ տաճում էր Ռուբենի նկատմամբ:

– Բժիշկ, կարելի՞ է Ձեզ Ռուբեն անվանել:

– Իհարկե, – իսկույն համաձայնեց Ռուբենը:

– Կպատմե՞ս քո մասին:

– Լսիր, Այիշե, ես հրաշալի կյանքով եմ ապրել, որ մի շատ գեղեցիկ պատմություն է, բանաստեղծական:

– Ինչպե՞ս:

– Մի օր անպայման կպատմեմ:

Գնալով ավելի ու ավելի էր ջերմանում նրանց մտերմությունը: Դրա հետ մեկտեղ շարունակվում էր Այիշեի ապաքինումը և գրեթե առողջության փուլում էր, երբ կտրուկ վատացավ նրա ինքնազգացողությունը:

Մայրը կասկածեց, որ վերջին ժամանակներս Այիշեն կաթը չի խմում. ինքը լվացարանի մեջ նկատել էր ճերմակ կաթիլներ և հարցրեց այդ մասին աղջկան:

– Այո՛, – խոստովանեց նա, – եթե ապաքինվեմ, նա այլևս չի ապրի մեզ մոտ:

– Ինչ նշանակություն ունի, թե որտեղ կապրի այդ քրիստոնյան,– զարմացավ մայրը,– կարևորը քո առողջանալն է:

– Իսկ սիրոս, մայրիկ, չնկատեց թշնամուն, այն փականքից տեսավ հրեշտակին, որն ամեն առավոտ շոյում էր մարմինս և ամեն օր խնամում ինձ: Նա կատարյալ է:

– Ինչ ես խոսում: Դու գլավուրին ես սիրում,– չհավատաց իր ականջներին մայրը:

– Նրան այդպես չանվանես,– զայրացավ դուստրն ու բղավեց,– Ռուբենն ավելի մաքուր սիրտ ունի, քան թուրքերից շատերը:

– Եվ դու գտնում ես, որ իր կողքին երջանիկ կլինես,– շարունակեց զարմանալ մայրը:

– Միանշանակ,– առանց կասկածանքի պատասխանեց դուստրը,– նրան սիրելով՝ ես լիարժեք եմ ու կատարյալ:

– Նա ընտանիք ունի,– փորձեց բարձրաձայնել մայրը և կոչ անել դստեր խոհեմությանը:

– Ես կլինեմ նրա երկրորդ կինը,– առարկություն թույլ չտվող ճայնով պատասխանեց դուստրը:

– Իսկ հայրդ կընդունի՞ նրան,– փորձեց վերջին փաստարկն օգտագործել մայրը և քիչ մնաց կծեր լեզուն, քանզի սենյակ մտավ Ռուբենն ու, չնկատելով տանտիրուհուն, բարկացած հարցրեց.

– Այիշե, ինչո՞ւ չես կատարում բժշկի նշանակումները: Ինչո՞ւ չես քայլում, կամ ո՞ւմ են նշանակված կաթն ու մեղրը, քե՞զ, թե՞ լվացարանին:

– Ես քայլում եմ, Ռուբեն,– փորձեց արդարանալ Այիշեն և վկա կանչեց մորը,– այդպես չէ՞, մայրիկ:

Ռուբենը, որ նոր նկատեց տանտիրուհուն, պարկեշտ բարևեց և, դիմելով նրան, շարունակեց.

– Մի հիսուն քայլ չարած՝ ուժասպառ է լինում, այդպես չէ՞, տիկին:

– Դու չես կարող ինձ մենակ թողնել ու հեռանալ,– արտասովեց Այիշեն:

– Իսկ ո՞վ ասաց, որ ես քեզ մենակ եմ թողնում՝ հիվանդության հետ դեմ առ դեմ,– չհասկանալով Այիշեի խոսքերի իմաստը՝ զարմացավ Ռուբենը,– դու արդեն ինքդ կհետևես առողջությանդ, իսկ մայրիկդ օրը երկու անգամ յուղով կօծի մարմինդ:– Եվ մնաք բարով ասելով՝ դուրս եկավ այգի, որտեղ նրան սպասում էր չեթենի Իսմայիլը՝ չնայած, որ ինքն էլ էր մեծ կապվածություն զգում և իրեն էլ էր տխրեցնում այն փաստը, որ այլևս չի տեսնելու այդ ուրախ աղջնակին, որին վերաբերվում էր ավելի քան որպես մանկահասակ երեխայի, քանզի նրան երկրորդ կյանք տալուց հետո հասկացել էր, որ նրան մանկան պես է խնամել:

– Այսուհետև դու իմ հավատարիմ բարեկամն ես,– ասաց չեթենին ու սեղմեց Ռուբենի ձեռքը:

– Լավ նայեք նրան,– պատասխանեց Ռուբենը,– կատարեք բոլոր խորհուրդներս ու նշանակումներս:

Չեթենի Իսմայիլը աղջկա առողջության առթիվ խնջույք էր կազմակերպել: Հրավիրել էր քաղաքական գործիչների, բարձրաստիճան գինվորականների, մեծահարուստների:

Սկզբում նա ցանկանում էր ներկայացնել Ռուբենին, բայց Ռուբենն ասաց, որ պետք չէ հատուկ ուշադրություն հրավիրել իր անձի նկատմամբ, քանզի դժվար թե կրկին հանդիպի հյուրերից որևէ մեկի հետ:

Սեղանի շուրջը խոսակցությունը հիմնականում վերաբերվում էր ռազմական թեմաներին, քաղա-

քականությանը ու հայերին, և եթե իրենք երբեմն վիճում էլ էին, ապա միայն հայերի մասով էին միակարծիք. այդ դավաճաններին պետք է անխտիր ոչնչացել:

Եվ Ռուբենը հանկարծ հեգնական պարզությամբ գիտակցեց, որ թուրքերը պարզ են ու հետևողական. որպես գիշատիչների մի ոհմակ՝ նրանք իրենց տիրույթում գերիշխանության համար մարտնչում են այլ գիշատիչների հետ՝ ոչնչացնելով մշակույթի իրական կրողներին, յուրացնելով դրա պտուղները, ստեղծելով նոր առասպելական պատմություն և կառչում դրանից, ինչպես վերջին կիսավարտիքից...

Եվ չցանկանալով այլևս շնչել հավաքվածների հետ նույն օդը՝ լուռ դուրս եկավ բակ, ինչը ներկաներից ոչ ոք նույնիսկ չնկատեց էլ: Բակում նրան արդեն սպասում էին նույն այն ոստիկանները, որոնք բերել էին այստեղ:

Տեսնելով Ռուբենին՝ նրանք մոտեցան և պահանջեցին հետևել իրենց և ուղեկցեցին նրան այն բանտախուց, որտեղ պատահականությամբ արքարի ճանկն էին ընկել նրա՝ Աստծո կողմից շտրկված և այժմ չարի ձեռքով բախտակից ընկերները՝ Սիամակոն ու Վարուժանը, և որոնց ուղղած առաջին հարցը Յաննիի մասին էր. ինչպես է նա առանց իրեն և որտեղ է այսքան ամիս:

Վարուժանն ասաց, որ Յաննին Պոլսում է՝ Հովհաննես աղայի ու մայրիկի հետ, և որ երեխաններին թողնելով նրանց խնամքին՝ գործի է դրել բոլոր ծանոթությունները, որպեսզի կարողանա արքարից փրկել ամուսնուն: Նաև ծնողներին չցավեցնելու համար համոզել է, որ Ռուբենը ուրիշ բժիշկների

հետ մեկնել է այլ քաղաք... Մայրը հավատացել է,
իսկ աղան՝ ոչ:

Իսկ Յաննին...

Իսկ Յաննին խուճապի մեջ էր, ամեն անգամ
վերջին նամակը կարդալիս պատեպատ էր խփվում.
կվերադառնա՞ արդյոք սիրելի ամուսինը, ու միշտ
ինքն իրեն հուսադրում. Ռուբենը պարտավոր է վե-
րադառնալ. խոստացել է, որ երջանիկ են լինելու
ընդմիջտ...

Այն ժամանակից ի վեր, ինչ Այիշեն մնաց մե-
նակ, նա կարծես դարձյալ հիվանդացավ: Ո՛հ, նրան
այլևս չէր խեղդում հազը, և նա այլևս չէր այրվում
ջերմության մեջ, բայց ժպիտը նրա դեմքին նույնքան
անհնար բան էր, որքան արեգակը կեսգիշերին:

Այդ չարաբաստիկ օրը նրան այցելել էր ընկե-
րուհին՝ Սայան, որի հայրը սուլթանի պալատում
կարևոր պաշտոն էր զբաղեցնում: Պատմեց քա-
ղաքի վերջին նորությունները, բամբասեց ընդհա-
նուր ընկերուհիներից, նկարագրեց հորեղբոր որդու
հարսանիքը, պատմեց, թե նա սուլթանից ինչ նժույգ
ստացավ նվեր, և տեղեկացրեց, որ շուտով մայրիկի
հետ մեկնում է Գերմանիա՝ հանքային ջրեր խմելու:

Լսելով ընկերուհուն՝ Այիշենին չէր լքում այն զգա-
ցունը, որ նա ինչ-որ բան է թաքցնում իրենից և,
ընդհատելով նրա հերթական նորությունն ու նայե-
լով ուղիղ ընկերուհու աչքերի մեջ, հարցրեց.

– Ինչ ես թաքցնում ինձանից, դա կապված է նրա՞
հետ:

Մայան լոեց և փորձեց թաքցնել հայացքը, բայց Այիշեն, դժվարությամբ նստելով անկողնում, պահանջեց.

– Նայիր աչքերիս ու չփորձես ստել, թե չէ ես սև Գերմանիա կրերեմ գլխիդ:

– Ես պատահաբար լսեցի...,- կմկմաց Մայան ու հանկարծ հապաղեց:

– Ինչ լսեցիր, ինչ,- կորցնելով ինքնատիրապետունը՝ բղավեց Այիշեն:

– Թե ինչպես... թե ինչպես հայրս մայրիկիս ասաց, որ բժշկիդ... նրան շուտով կսպանեն,- դողացող ձայնով խոստովանեց Մայան:

Լսելով այդ՝ Այիշեն ճչաց և ուշաթափվեց:

Ընդամենը մեկ ժամ անց չեթեճին իր ջոկատով մոտեցավ բանտին: Դարպասի մոտ նրան արդեն սպասում էր բանտապետը:

– Ուղեկցի՞ր նրա մոտ,- կարգադրեց չեթեճին:

Երբ աղմուկով բացվեցին բանտախցի երկաթե դռները, բացի Ռուբենից, ներսում էին նաև Միամանթոն ու Դանիել Վարուժանը: Բոլորը հարցական նայեցին հյուրին ու գնդապետին:

Չեթեճին ասաց, որ ուզում է՝ իրեն բժիշկի հետ մենակ թողնեն:

Երբ մյուսների ետևից ծածկվեց դուռը, թուրքը հայացք գցեց Ռուբենի գունատ երեսին ու ասաց.

– Քեզ սպասվում են ծանր օրեր, շուտով քեզ ու ընկերներիդ կուղարկեն Այաշ, ինչը նշանակում է, որ դուք չեք հասնի այնտեղ: Ամայի տարածքում կսպանեն ձեզ: Բարեխոսեցի, որ քեզ՝ որպես բժշկի թողնեն Չանդրըրի հիվանդանոցում: Թալեաթը մերժեց:

– Թող Աստծո կամքը կատարվի, չեթեճի,- պատասխանեց Ռուբենը:

– Սակայն ես ունեմ մի հնարավորություն, որին չի համարձակվի խանգարել նույնիսկ ինքը՝ Թալեաթը: Եվ դու կարող ես օգնել ինձ, որ տրորեմ դրա քիթը:

– Ինչպե՞ս:

– Ես չեմ ուզում նմանվել երախտամոռ քյուրդի շան: Դու ինձ համար կյանք վերադարձրիր Այիշեին, և ես պարտավոր եմ փրկել քեզ,– չեթեճին կարծես կոկորդին կանգնած մի գունդ կուլ տալով՝ երկար լռեց ու ապա,– Այիշեն,– ասաց,– սիրում է քեզ, ամուսնացիր նրա հետ, և ես չգիտեմ կայսրության մեջ մեկին, որը կհանդգնի իմ փեսայի գլխից թեկուզ մեկ մազ պոկել:

– Ես ունեմ կին:

– Մեր հավատը («Ձեր անհավատությունը,– մտքում նրան ուղղեց Սևակը,– ձեր անհավատությունը...») թույլ է տալիս ունենալ մի քանի կին,– նրան հանգստացրեց չեթեճին:

– Սակայն թույլ չի տալիս սերս կնոջս հանդեպ,– պատասխանեց Ռուբենը:

Հյուրը լարվեց, ապա արագ դուրս եկավ խցիկից ու կարգադրեց իրեն ուղեկցել Ռուբենի ընկերների մոտ, ինչը գնդապետը կատարեց մեծ պատրաստակամությամբ:

Երբ չեթեճին ու նրանք մնացին մենակ, նա Դանիելին ու Վարուժանին նկարագրեց նրանց սպասվող դառը ճակատագիրը, պատմեց այն կարճառոտ գրույցը, որ վայրկյաններ առաջ տեղի էր ունեցել իր ու Ռուբենի միջև և առաջարկեց, որ նրանք փորձեն համոզել նրան շարունակել կյանքը, քանզի ինքը՝ չեթեճին, վստահաբար գիտի, որ Ռուբենի որոշման հիմքում ընկերներին, այսինքն՝ Դանիելին ու Վարուժանին չդավաճանելու գաղափարն է, այսինքն՝

նա խուսափում է լքել նրանց այս դառը պահին և պատրաստ է նրանց հետ կիսել մահը...

Երբ երիտասարդներին վերադարձրին իրենց խցիկ, նրանք անկեղծորեն պատմեցին այն խուսակցությունը, որն ունեցան չեթեճիի հետ, և փորձեցին համոզել Ռուբենին ետ վերցնել իր որոշումն ու կյանքի կամ մահվան միջև ընտրել առաջինը:

– Հասկացիր, Ռուբեն,– ասաց Վարուժանը,– եթե բոլորս գնանք՝ թեկուզ բարձր պահելով գլուխներս, ո՞վ կմնա: Ո՞վ կդառնա այն հովիվը, որը կտանի մեր ազգը ճիշտ ճանապարհով: Կուսակցականները: Բայց չէ՞ որ նրանք մեզ հասցրին այս անդունդի եզրին: Ներգրավեցին ոչ միայն ներքին, այլև արտաքին քաղաքականության մեջ՝ անտեսելով, որ գործ ունենք ոչ թե բարեկիրթ եվրոպացիների, այլ վայրի ցեղի հետ, որոնց համար օտարին կոտորելը անմեղ զվարճանք է:

– Օտարին,– դառը քնծիծաղ տվեց Դանիելը,– նրանք չներեցին նույնիսկ սեփական թուրքերին, որոնք անցան թուրք Թեմուրի կողմը, երբ նա հարձակվեց Օսմանյան կայսրության վրա:

– Դու պետք է ապրես,– շարունակեց Վարուժանը,– համարիր, որ դա մեր ընկերական հանձնարարությունն է քեզ: Եվ դու պետք է նաև ապրես, որպեսզի գրես մեր փոխարեն:

Դեռ երկար գրուցեցին ընկերները, բայց, ավանդ, ապարդյուն. Ռուբենն անկաշկանդ պնդում էր իրենը, և երբ անհետացավ Ռուբենին տարհանոզելու հույսը, բանտախցիկ վերադարձավ համբերությունը կորցրած չեթեճին և, տեսնելով Վարուժանի ու Դանիելի դեմքերի արտահայտությունը, հասկացավ ամեն ինչ ու պահանջեց վերջին անգամ իրեն մենակ թողնել Ռուբենի հետ:

– Լավ մտածիր, Ռուբեն,– ասաց նա, երբ երիտասարդների ետևից դարձյալ փակվեց դուռը,– մեր կրոնը թույլ է տալիս բազմակնություն, և դու կարող ես կնոջդ ու երեխաներիդ նույնպես բերել քեզ մոտ: Հակառակ դեպքում՝ ես ստիպված եմ... Ինձ հրամայված է երեք օրում ոչ մի հայ չթողնել իմ տարածքում, և ձեզ կվերացնեն, հասկացիր:

– Իմ սերը չի ընդունում ոչ մի արդարացում: Ես կմեռնեմ կրոնիս հավատարհիմ, որպես հայրենիքիս նվիրյալ. ինձ համար նախընտրելի է մահը, քան ծախսու կյանքը:

– Մահը գլխիդ վերևում է կախված, Ռուբեն, քո փոխարեն բոլորը կընտրեին կյանքը. դուրս եմ գալիս, մտածիր և կես ժամում տուր պատասխանդ, այլապես վաղը ուշ կլինի:

– Շնորհակալ եմ, միայն արա այնպես, որ այս երկտողը հասնի կնոջս,– չեթեմիին փոխանցելով թղթի պատառը՝ ասաց Ռուբենը:

Չեթեմիին ցավով գրկեց նրան, ապա գնաց դեպի դուռը, բայց մի պահ հապաղեց ու շրջվելով դեպի Ռուբենը՝ ասաց.

– Մեր տարբերությունն այն է,– ասաց նա,– որ մենք հանուն մեր գաղափարի պատրաստ ենք սպանել, իսկ դուք՝ լավագույն դեպքում՝ մահանալ, և հենց դա է մեր վճռական հաղթանակի ու ձեր անխուսափելի պարտության և ոչնչացման պատճառը: Ափսոս, որ դու հայ ես,– և գլուխն օրորելով՝ դուրս եկավ բանտախցից՝ իր ետևից աղմուկով փակելով մետաղյա դուռը:

Դարձի ճանապարհին չեթեմին հրամայեց, որ Յաննիին իր մոտ բերեն Չանդրըր:

Երեկոյան ժամը յոթն էր:

Մեջքը դռանը հենած՝ հուսահատ Յաննին միայն մեկ հարց տվեց.

– Ռուբենս ո՞րք է:

– Ողջ է, տիկին, ողջ է, և ապրելու մեկ հնարավորություն ունի. եթե կրոնափոխ լինի և ամուսնանա դատերս հետ, նույնիսկ դեմ չեմ լինի, որ Դուք և ձեր երեխաները ցանկանաք ապրել նրա հետ միասին:

– Համաձայնե՞ց,– հարցրեց Յաննին:

– Հավատարիմ ամուսին ունե՞ք: Մերն ու կրոնը գերադասում է մահից,– դառը ափսոսանքով ասաց չեթեճին:

– Նա հավատարիմ է ինքն իրեն,– պատասխանեց Յաննին:

– Ինչն է,– խոր շունչ քաշեց չեթեճին ու ափսոսանքով շարունակեց,– ունենք այն, ինչ ունենք... Որքան գիտեմ, գերմանուհի եք, այն էլ ազնվական՝ գնդապետի ընտանիքից: Այսինքն՝ Ռուբենը գերմանուհի կնոջ ամուսին ու գերմանացի զավակների հայր է, ուստի գերմանական դեսպանը կարող է նրան փրկել: Մի՛ հապաղեք, ես կտամ իմ մարդկանց, նրանք Ձեզ կուղեկցեն: Եվ, վերջինը. նա փոխանցեց Ձեզ այս նամակը,– այս ասելով՝ չեթեճին մեկնեց Ռուբենի տված նամակն ու եզրափակեց,– իսկ հիմա շտապեք, ժամանակը թանկ է, համարյա չկա...

Երբ կառքը շարժվեց, Յաննին բացեց նամակն ու արցունքն աչքերին՝ կարդաց.

*«Եթե կարկուր փեղա կամ անձրև,
Կայծակ խիփ, ու որոտա ամպը սև,
Կամ փոթորիկ սկավի անսիրտ,
Ես, միևնույն է, կգամ, դու սպասիր:*

Եթե փարածեն օրսար ու ծանոթ
Կարճուրանի սրեր ցավուր,
Եվ ներքին ձայնս պոռթկա՝ ինձ լսիր,
Ես, միևնույն է, կգամ, միայն թե սպասիր:

Նույնիսկ եթե սկամա ինձ կորցնեմ
Կամ էլ տենդում մոլեգնորեն զառանցեմ,
Եվ մահն անարգ իր գերանդին
Մտրեցրնի իմ ուսին,
Ես, միևնույն է, կգամ, միայն սպասիր:

Բայց եթե լույսը բացվի առանց ինձ,
Ու գայլի կաղկանձ լավի անրառից,
Եվ չքերի քամին իմ շունչը անգամ.
Էլ չսպասես. այլևս չկան՝: (Մ. Ա.)¹

Նամակը թաքցրեց պայուսակի մեջ, թաշկինակով սրբեց աչքերը, մի պահ փակեց կոպերը, որպեսզի ամբողջ կամքը հավաքի բոի մեջ, ապա ուղղվեց և կարգադրեց արագացնել ձիերի վարգը՝ դեպի գերմանական դեսպանատուն...

Աչքերի առջև Ռուբենի պատկերն էր...

Վերջապես նրան հրավիրեցին ընդունարան, ապա և աշխատասենյակ, որտեղ ոչ ոք չկար... Քիչ անց՝ մեկ այլ դռնով այնտեղ մտավ... Բարոն ֆոն Վանգենհայմը՝ Հերբերտի քեռին:

– Լսում եմ Ձեզ, տիկին, – սառը հայացքով Յաննիին նայեց դեսպանը:

– Ես Գերմանիայի հպատակ եմ, – ասեց Յաննին՝ պայուսակից հանելով անձնագիրը, – ամուսինս արտորի ճանապարհին է... Այժմ նա Այաշի բանտում

¹ Մարկ Արեն

է... Օր չունի... Միայն Դուք կարող եք... Խնդրում եմ, փրկեք, – իրեն կորցնելով՝ հեկեկաց Յաննին:– Մենք երկու մանկահասակ երեխաներ ունենք... Օգնեք մեզ, պարոն:

Դեսպանը շրջվեց դեպի պատուհանը և կայցնելով ծխամորճը՝ նետեց.

– Դու անարժան գերմանուհի ես, ամուսնացար հայի հետ և հիմա եկել ես ինձ մոտ ու օգնություն ես մուրում: Նա չի վերադառնա, նրանք բոլորը գնացել են մեռնելու:

Սարսափած նման պատասխանից՝ Յաննին պատռեց իր անձնագիրն ու շարտեց դեսպանի դեմքին:

– Ես որդի ունեմ ու նրան կդաստիարակեմ այնպես, որ մի օր նա գերմանացիներից վրեժ լուծի իր հոր համար...

1915 թվականի օգոստոսի 26-ին՝ հինգշաբթի առավոտյան, հինգ հոգու երկու կառքով ուղարկեցին Այաշ, որոնց մեջ և՛ Ռուբեն Սևակն ու Դանիել Վարուժանը: Գիշերվա ժամը 12-ին հասավ նրանց սպանության լուրը...

Ականատես Հասան անունով թուրք կառապանի պատմությունը բացում է սպանության հանգամանքները. ճանապարհին կառքերը կանգնեցնում են: Կարծում են՝ ավազակների հարձակում է, բայց ոստիկանության պաշտոնյան ակնածանքով բարևում է անձանոթին, որին հետևում էին մինչև ատամները զինված չորս ուրիշներ:

Տեղափոխությունն այսպիսով խաբեություն է եղել. նախապես ճշգրտորեն մշակված հինգ զոհերի սպանության ծրագիր: Նրանց ձեռքերը կապված

են եղել և դիմադրել չէին կարող. «...անոնցմե մեկը երիտասարդ մըն էր՝ սև մորուքով և վառվռուն աչքերով» (կառապանն անկասկած նկատի է ունեցել Ռուբեն Սևակին): Ոստիկանները խուզարկում են գոհերին, կողոպտում և հեռանում, իսկ հինգ դահիճները հարձակվում են հինգ գոհերի վրա, մերկացնում, կապում ծառերին. «Հետո չեթեապետը և իր մարդիկը իրենց դաշույնները մերկացուցին և սկսան դանդաղորեն և հանդարտ կերպով գանոնք մորթոտել: Դատապարտյալներու աղաղակը և անոնց հուսահատ կատաղությունը սիրտ կճմլեին, որոնք միայն հռհռոցն են հարուցել մարդանման թուրք գազանների...»²:

Եվ սև մորուքով ու վառվռուն աչքերով Ռուբեն Չիլինկիրյանի վերջին բառերը սրանք եղան.

– Յաննի, ես քո մասին Աստծուն կպատմեմ...

ՎԵՐՋ

Թվացման ցրեւ 5 1915. ինժօ կայսր

¹ «Հայրենիք», Բոստոն, 1931, էջ 50:

² Նույն տեղում:

Մարկ Արեն
Վարս Զարենց
ԴԱՐՉՅԱԼ ՍԻՐՈ ՄԱՍԻՆ

Խմբագիր՝
Վերստ. սրբագրիչ՝
Էջադրող՝
Տեխն. խմբագիր՝
Կազմը՝

Մաթենիկ Մկրտչյան
Տիրուհի Նազարեթյան
Նարինե Հովհաննիսյան
Հեղինե Մեղոյան
Արամ Վարդանյանի

bookinist

«Բուկինիստ» հրատարակչություն
ՀՀ, 0002, Երևան, Մաշտոցի 20,
հեռ.՝ +37455537413

Էլ. փոստ՝ info@bookinist.am

Էլ. կայք՝ www.books.am

Ֆեյսբուքյան կայքէջ՝

www.facebook.com/bookinistofficial

Տպագրվել է

ՈՍԿԱՆ ԵՐԵՎԱՆՑԻ

ՏՊԱԳՐՄԱՆԻ - ԲՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

www.veprint.am